

ASZLÁNYI KÁROLY
BRENTFORD RENDET CSINÁL
REGÉNY

NOVA IRODALMI INTÉZET, 1937.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-17-7 (online)
MEK-12645

TARTALOM

Források és tudnivalók.

ELSŐ RÉSZ: Brentford egyedül

A végzetes út.
A halál: számokban.
Egy rövid, de hosszú éjszaka.
A magány, mint szempont.
Ami Brentford előtt volt.
Beszélgetés.
A sziamangok gondolkodnak.
Tóparti parlament.
Brentford rendezi a gondolatait.
Brentford a magányt választja.
Moaka hűtlensége.

MÁSODIK KÉSZ: Brentford, a sziamangok Főnöke

Találkozás a dzsungelban.
Brentford nagy győzelme és kis elmélete.
Komoly eredmény.
Küzdelem a Végzet ellen.
Brentford rendet csinál.
P'kami kalandja.
A gondolat.
Brentford ügyessége.
A sziamangok történelme.
A büntetés.
Szervezkedés.
Moaka és Szi-Huhu.
A rajongók.
A kelepce.
A dammamadai csata.
Győzelem.
Összetartás és erő.

HARMADIK RÉSZ: A Sziamang birodalom

A Fekete Rémek.
Egy balhit születése.
Az indulás.
Szörnyű éjszaka.
A Bengzz-féle összeesküvés.
A félelem bilincsei.
Száz bolond egyet csinál.
Abongo.
Nagy harc.
Győzelem és halál.
A dzsungel szíve.
Védetlenül.
Tíz perc.
Az Édenkertnek egy korai sugára...
Láz.

NEGYEDIK RÉSZ:
A Brentford-legenda

A miszióstelep.
Van Whool véleménye.
Bizonyos kérdések tisztázódnak.
Tiszta ág.
Elv és nő.
A láp meséi.
Az ellobbanó láng.
Éjszaka.
Szavak a viharban.
A Brentford-legenda.

Források és tudnivalók.

Az itt következő különös, de teljes egészében való történetet természetesen nem Charles X. Brentfordtól tudjuk, hanem a Palembangi Levéltárban található feljegyzésekből, amelyek C. B. B. 1936. szám alatt iktattattak s amelyeket részint kihallgatott bennszülöttek vallomásai, részint Brentford sajátkezű jegyzetei, harmadsorban pedig, Van Whool kisasszony emlékiratai alapján állított össze Voorhoff lelkész. Brentford kézírását családja, - a Smither F. Low iroda tanúsága szerint - hitelesnek ismerte el. Természetesen akkor, amikor a történetet feldolgoztuk, sokszor voltunk a saját eszünkre utalva; de ez egyrészt nem is olyan megvetendő fórum; másrészt pedig kérjük a tudományos kritikát, ne essen abba a hibába, hogy a következtetést a képzelődéssel tévessze össze.

Maga Brentford többször is használta feljegyzéseiben a „sziamangizmus” kifejezést, amely formailag a „humanizmus”-ra emlékeztet, de egyben kitűnő példa arra, miként veszi el az efajta fogalom közönséges és általános érvényét, mihelyt az embereknek (vagy majmoknak) csak egy bizonyos részére vonatkoztatjuk. Abból, hogy Brentford nem - például - antropomorfizmust, hanem kifejezetten és ismételten sziamangizmust mondott - számunkra teljesen érthető mindaz, ami történt. (C. J. Brentford politikai felfogására vonatkozóan adatokat találtunk még feleségéhez, Mrs. Brentfordhoz írt 1934-35-beli három levelében is, amelyek a Hátsó-Indiai Társaság birtokában vannak.)

Meg kell még jegyeznünk - végül, - hogy a sziamangok, a közfelfogás szerint tunya, közönyös és cseppet sem vállalkozó szellemű népség. Ez egyrészt megmagyarázza Brentford igyekezetét, másrészt bámulatraméltóvá teszi a köztük elért sikereit.

A sziamangok, (*Hylobates syndactylus* F. Cuv.) tudvalevően a nagy és hosszúkarú gibbon-családhoz tartoznak. Az antropomorf-majmoknak ez a negyedik s legkisebb alkatú csoportja a gorillák méltósága, a csimpánzok humora és derűs életfelfogása s az orangután mélyreható pesszimizmusa mellett a szürkeséget, kispolgári opportunizmust, gyakran alattomos gyűlöletet képviseli. Ennél a fajtánál találjuk először a hipokrizis és megalkuvás első jeleit, amit az is bizonyít, hogy az emberszabású majmok között egyedül a gibbon képes társaséletre.

Ha még azt a néhány közkeletű igazságot elmondjuk a sziamangokról, hogy: 18 dorsolumbál csigolyájuk, 13 pár bordájuk s - ellentétben a többi gibbonnal - gégezacsukójuk van, viszont farkuk és pofazacsukójuk nincsen: akkor az olvasó már szinte többet tud róluk, mint Brentford tudott, amikor közējük került.

1937.

A szerző.

ELSŐ RÉSZ:
Brentford egyedül

A végzetes út.

Charles X. Brentford 1900-ban született, Quebecben. Büszkén vallotta magát kanadainak, bár 1923 tavaszán Londonban telepedett le s az Ausztrál Légitársaság alkalmazásába lépett. 1929-ig hét próbaúton vett részt, amelyek közül egynek igen nagy visszhangja volt szakörökben és a világsajtóban egyaránt. 1930-ban megnősült, feleségül vette Sir Malcolm Imberley második lányát, Valériát. Házasságuk boldog volt s így csakhamar unalmassá vált. 1935 decemberétől kezdve különváltan éltek; válókeresetet azonban egyik fél sem indított a másik ellen. Ettől kezdve Charles X. Brentford megváltozott. Visszatért első foglalkozásához s belépett a Királyi Navigációs Társaság Vizsgálati Osztályának vezetőségébe, ahol is meglehetősen nyugtalanul viselkedett s több balul sikerült vállalkozás értelmi szerzőjeként emlegették.

Azonkívül - amire multjában nem volt példa - olvasni kezdett. Sokáig habozott Montaigne és Pascal, majd Mr. Shaw és Mr. Chesterton között és végül Galsworthy mellett döntött. Galsworthy - csodálatosképpen - Brentfordban azt a hangulatot ébresztette fel, amelyikre hajlamos volt. Nem lévén módszeres gondolkodó, valahányszor a mellét beborító dús, aranyvörös szőrzetre esett a pillantása, mindig eszébe jutott ír és angol őseinek hosszú sora, ami erővel és büszkeséggel töltötte el. Társaságban Caesarról, Mussoliniról, Napoleonról és Goethéről beszélt volna, de egyáltalán nem járt társaságba, mert, mint mondotta, a szalónok „lefékezik” őt. Az igazság az volt, hogy félt a véletlentől, amely feleségével bármikor összehozhatta volna ezekben a szalónokban. Bátor ember léteire joggal félt az olyan helyzetektől, ahol merészségének nem juthatott szerep s amelyekben akaratát egészben „lefékezik”.

1936 tavaszán felvetette a Manila-London távrepülés eszméjét. Június hetedikén a gép - a hárommotoros, 1220 lóerős „Wales” - már Manilában volt. Tizennegyedikén indult el Brentford onnan, Walker százados kíséretében. Az első állomás Szingapur lett volna. Az időjárás kedvezett.

Egy darabig jól ment minden; de a Natuna-szigetek felett hallatlanul erős délnyugati szél kapta hátba őket, amely Holland-Borneo felé sodorta a gépet. A szelet minden magasságban megtalálták s a legkisebb sebessége is 70 km. volt óránként. Brentford navigációs sikerei inkább a makacsságának, mint tudásának voltak köszönhetőek; de az eltérés olyan méretű volt, hogy ezúttal már elszánta magát a Palembang-ban való leszállásra. Szingkep és Dsalba magasságában azonban elkerültek a szél útjából s Brentford, Walker minden rábeszélése ellenére, északnak fordult, mert estére Szingapurba akart érní. Déltájban Szumátra keleti partjai felett suhant a „Wales”, de Brentfordnak az a törekvése, hogy beálljon az északkeleti irányba, nem sikerült egy helyi orkán miatt, amit Ringat felé kellett megkerülniök. Félhárom lehetett, amikor 700 méter magasságban, a két szélső motor leállt. Brentford észak-északnyugati irányban, az erdőség közepén, elég sok négyzetmérföldnyi kiterjedésű tiszta tótükröt látott csillogni és megfordította a gépet. Ugyanakkor lebukott s az egyetlen motor az esés következtében túltúrázott, - a gép megbillent. Walker felordított, de Brentford, kifelé lógva az ülésről, mosolyogni tudott, - hogy saját, pillanatnyi ostobaságán, avagy Walker ijedelmén mosolygott-e, az nem is lényeges - tény az, hogy a gép, a túlterhelés következtében jobbszárnyára billent és csúszni kezdett. Walker - szerencsétlenségére - félrelökte Brentfordot s elvette a gázt. Felfogás dolga, hogy melyiküknek volt igaza, - lesiklásra már nem volt elég a magasság, viszont kérdés, hogy Brentford ki tudta volna-e venni a gépet ebből a helyzetből, az egyetlen motorral. A pusztá tény az, hogy, amikor a harmadik motor húzóereje is megszűnt, Brentford úgy látta, hogy egytized másodperc alatt a Föld felugrik a gépre és valósággal elnyeli.

Pontosan hallotta és fel is fogta az infernális reccsenést és annak jelentőségét. Walker menekült ettől a pillanattól, amennyiben feje a motor alá került és szétlapult. Brentford égő ruhával egy domboldal nedves, dús fűvére esett s ez kétszeres szerencse volt. Az esés így nem volt közvetlen s míg legurult, a surlódás elfojtotta a lángokat.

Kisebbfajta idegsokkal állt talpra. Mellette legurult valami, ami sistergett, lángolt és robbant; égő vászondarab szállt a levegőben. Brentford szemei elsötétültek, de ez csak pillanatokig tartott. Akkor felrohant a dombon, hogy kimentse Walkert a lángokból.

A gépet megközelíteni lehetetlenség volt; kiégett volna a szeme, ha megteszi. De ő mégis habozott: hogy megkísérli.

Ugyanakkor azonban észrevette Walker két lábát, amit még nem ért el a tűz; s látta, hogy felsőteste szétlapult az olvadozó motor irtózatossúlya alatt.

Brentford tétova mozdulattal nyúlt a kalapja felé, ami azonban nem volt neki. Végigsímította a homlokát s lehorgasztotta a fejét.

A halál: számokban.

Maga se tudta, milyen sokáig állt így. Nem látott és nem hallott; megbénította az ütés, amelyet a sors mért rá. Walker szörnyű halála, a kiállott izgalom nem volt olyan erős hatással rá, mint az a váratlan tudat, hogy kiesett az ismert, járt, s védett világból s egy ismeretlen, gőzös, mocsaras, mérges pokol közepébe hullott. Fent, ezer méter magasban, hárommotoros gépén tagja volt a civilizációnak, - itt lent már nem. Fent szikratávíró útján élénk kapcsolatban állt a világ repülőtereivel és a sajtóval. Itt lent semmilyen kapcsolatban nem állt semmivel.

Igen, Brentford olyan tisztán látta ezt már a legelső pillanatban, mintha önmagáról olvasna valamit. Brentford mindig is nevezetes volt határozott, világos és érzelmektől mentes okfejtéseiről. Itt állt, lehorgasztott fővel s mire felnézett, már pontosan tudta, hányadán van. Ez a tudata egyszerű tömondatokban jelentkezett.

- Szumátra közepén vagyok. Szumátrát a „világ állatkertjének” nevezik. Bár meleg van, de a levegő tiszta, mert a szavanák szélén vagyok s legalább ezer méter magasban a tenger színe felett. Palembang legalább hatszáz mérföld távolságra van ide, délkeleti irányban. Lehet, hogy akad néhány ültetvény a dzsungelben, de hetekig kellene kóborolnom, hogy a nyomára akadjak. Kizárt dolog, hogy néhány napon túl életben maradjak, fegyvertelenül.

Ez a gondolat megrázta. A modern ember fegyvertelenül olyan, mint egy magányos baktérium a jeges ürben. Felmászott a dombra, amelyről legurult; s megállt a hárommotoros, hétszázhusz lóerős „Wales” üszkös roncsa előtt. Lenézett rá. Vörössesszöke bajuszának jobbsarka felhúzódott, szemeiben keserű és elutasító kifejezés jelent meg. Az összeégett és olvadt gépből semmi sem volt használható, legalább is úgy látszott. Még most is forróságot sugárzott magából s a magas fűben vékony, sercegő tűzkigyók futkároztak, amelyek a farkuktól felfelé feketedtek szemlátomást.

Brentford elfordult ettől a siralmas látványtól s a balkönyökhöz nyúlt, ahol szaggató fájdalmat érzett. Az égbolt tiszta kék volt s nagyon-nagyon távolinak látszott az olyan ember számára, aki nemrég még maga is odafent volt.

- Csak semmi zürzavar! - mondta Brentford, mert érezte, hogy gondolatai szokatlanul zürzavaros módon kúsznak egymáson át; és semmitől sem irtózott annyira, mint a zürzavartól. A közte és felesége közt felmerült ellentét is nagyrészt onnan eredt, hogy Brentford megjegyzéseket tett, ha egy harisnya a földön hevert, párja pedig a kereveten. - A rendből fakad a rendszer! - mondogatta sűrűn s ezt a mondatot úgy tekintette, mint saját gyerekeit. A családi élet - mondta a Colonial Clubban tartott székfoglaló beszéde során - a családi élet akkor hull szét, ha nincs családfő, vagy van, de nincs tekintélye. Ugyanez áll az államra is!

És most, ezen a dombon, amelyen állt, amelyhez semmi köze sem volt s amelyen nyilván el kell pusztulnia, mindennél tisztábban látta, hogy a Colonial Clubban elmondottak még az egyénre is érvényesek. Válságos pillanatokban minden azon mulik, van-e az embernek önmaga előtt is tekintélye; karban tudja-e tartani saját idegeit?! Egészen bizonyos, hogy Walkernek szebb és könnyebb halál jutott osztályrészül és Szumátra rengetegekben a fekete párduc aránylag a legopportunistább ellenfél. De akármilyen parányi törtszám az életbenmaradás százalékos lehetősége, - még mindig több, mint akkor, ha az ember megadja magát. Az ember tehát ne adja meg magát, ez volt az a végső következtetés, amely erőt adott Charles X. Brentfordnak ahhoz, hogy hátat fordítson a fekete hulladéknak s szembenézzen a trópusi szigettel, amely magáhozrántotta őt az égből s most minden bizonnyal megöli.

A szavanás fennsík lankásan húzódott lefelé s mintegy ötszáz lábnyira sötét és sűrűnek látszó erdőbe olvadt. Ez az erdő, mint fojtogató gyűrű zárta körül a dombokat és messziről kék volt, mint az éjszaka. Brentford úgy találta, hogy sokhelyütt a füvek magasabbak, mint a fák s némely pálmának csak a koronája látszik ki közülük. Szantálfák és tamarix-ligetek igázták le másutt a túlméretezett és erőszakoskodó fűtengert. De a sok pálma, bambusz, magnolia és teacserje mögött fenyegetően, pompázatos egységben és fülledt biztonsággal emelkedett az erdő, amelyen nem látszott rés köröskörül.

Brentford nem lehetett reálpolitikus, egyszerűen azért nem, mert nem volt politikus. De reálpilóta volt, aki sohasem ismerte a szárnyalás lázát és néhány generációval lekéste azt az alkalmat, hogy a repülés újszülött érzését, mint csodát üdvözölhesse. Még csak tehetséges pilóta se volt; bátorság pedig nem kellett a repüléshez, amióta félni se kellett tőle. Persze, trópusi sátorban, egy pohár whisky s egy medveölőpuska között, Brentford is tudomásul vette volna, hogy nincs szebb az olyan pázsitnál, amelyben két ember egymásra állhat és még mindig csak egy parafasisak teteje fog kilátszani. De az adott helyzetben csak arra gondolt, hogy ezek a sűrű füvek és indák eltakarják a közeledő vadállatot s az ember számára éppolyan kíváncsiak, mint egy éhes cápákkal teli akvárium. - Egyelőre nem tehetek mást, mint hogy elérem az erdőt és felmászom egy fára, - gondolta. És Brentford gondolatai nem voltak hűmgető tekergések egy metafizikai világban, hanem parancsszavak voltak, amelyeknek engedelmeskedett. Elindult az erdő felé.

Egy sor Calophyllum mellett törekedett előre, hajladozó indákra lépett s tenyérszerű, sárga pillangók repdestek a feje körül. Emberi méltóságát eléggé megtépázta ez a félórás út. A papagájok meg se rebbentek a közeledtére s rákiáltottak az ágakról, amelyeken ültek. Embermagasságban pirosuló, zsíros és puffadt virágok bámultak az arcába, ragadós tokok nyíltak ki s tépett bőrkabátjára ürítették sárgás-zöld, bűzös tartalmukat. Ez még nem volt életveszély, de kihívás volt, amelyet Brentford nem akart tudomásul venni. Vállába húzott nyakkal sietett előre, dühösen tördelve az indákat, nádat s vékony pálmatorzset, ami útjába került. De ezt is abbahagyta, mert az indák felhorzsolták a tenyerét, sajgó és viszkető sebeket okozva; a nád olyan reccsenéssel törött el, hogy puskaropogásnak tűnt s a pálmacsemetek visszacsapódva arculütöttek.

Csak félóra volt s mégis, amikor Brentford elérte az erdőt: más ember volt. A nyugodt, fölényesen magabizó, életveszélyben is méltóságteljes Brentford akkorra dühös, lihegő, keserű és tehetetlen Brentforddává változott. Csodálatosképpen a magány érzete fel sem támadhatott benne abban a lármában, amely az erdőből áramlott.

Csikorgó, recsegő, síró, üvöltő, kacagó, nyávogó, dobogó, bömbölő, ugató, nyüszítő, lelken-dező és cserregő hangok bábeli zürzavara csapott ki az erdőből, mint valami túlnagy feszültségű villamos telepből: millió láthatatlan torok alkonyati zürzavara. Brentford tudta, hogy ez az alkonyat nyilván az ő életének is alkonyata egyben s az a furcsa érzése támadt, hogy jó volna, ha minden cél és ok nélkül ő is ordítani kezdene, hogy elbúcsúzzék a világosságtól.

Az erdőből nemcsak hangzavar, hanem végtelenül nehéz, fojtó illat is áradt, amely széles körzetben vált érezhetővé. Ismeretlen virágok erőszakos, szinte obszcén szaga, korhadás, lihegés, hőség, pára- és gyümölcsillat. Brentford nehezen és undorodva szívta be ezt a sajátos, méz- és méregillatú levegőt, de aránylag hamar megszokta. Lába elsüppedt az ingoványban, amely felbőfögött a léptei nyomán. Az indák között fel akart kapaszkodni a legközelebbi fára, de nem bírta a tenyere a tüskés, sörtés ágakat. Színes papagájok ugráltak fent, a zsúfolt szövevényben, amely boltívesen borult az alacsonyabb növényzetre. Brentford letépett egy darabot az ingéből, felkapaszkodott - bebugyolált tenyérrel - egy légyökre, amely könnyedén ringott a súlya alatt; s végül megpihent egy hosszú és síma ág legvégén, amely elég erős volt, de a levegőbe nyúlt. Itt pillanatnyilag biztonságban érezte magát.

Szuszogva és dörögve ült itt, egy ágvillának dőlve s maga alá bámult, a földre. Földről persze csak képletesen lehetett szó: ez is olyan sok mindenfélének volt a szövevénye, hogy a szem elfáradt tőle. Korhadt ágak, vízerecske, kuporgó bogarak, levelek, ezer vonal, lap és rejtélyes domborulat: tüskés és tekergő, vagy puha szervezetek, amelyek sziszegve hányódnak, vonszolódnak és ágaskodnak, amíg rájuk nem lép valami.

- Nos, - gondolta Brentford - bele kell nyugodni. Itt nem segít az emberi akarat. A sors így akarta: Walkerra ráesett a motor, énrajtam pedig összemarakodik az őserdő. Rágnak, tépnek, szívnak és taposnak rajtam s a szervezetemben lévő anyagot feldolgozzák. Vajjon ki lesz az angol miniszterelnök Baldwin után?!

Ez persze nem volt fontos és időszerű kérdés, de különös, hogy az ember soha többé nem értesül a politikai hullámzásokról. És különös, hogy egy embert, akinek a neve Charles X. Brentford, ugyanolyan végtelen távolság választ el a szikratávírótól, mint a neandervölgyi őst.

Amint itt kuporgott, mindenáron vissza akart emlékezni arra, mikor és mivel kapcsolatban jutott eszébe előző életében Szumátra? Igen, három nappal ezelőtt, a Manila-i konzulátus térképe fölé hajolva, keresztülhúzta mutatóujját Szumátrán, a Szunda-szorostól Palembangon át, fel az acsinok földjéig. Ha akkor valaki a vállára ütött volna:

- Halló, Brentford, tegyen a belső zsebébe egy revolvert!

Persze, ilyen meglátások nincsenek. Az ember el tudja képzelni, hogy lezuhan, de akkor bizonyosan vagy szörnyethal, vagy pedig zuhanás után a szingapuri közjegyző, Mr. Hall whiskyjét dícséri, két rubber között. Az ember sohase gondol arra, ami történni fog - ezt mondják napjainkban, míg a régiek szerint sohase történik az, amire az ember gondolt. Brentford éhes volt s balra tőle, különös, barnásszürke gyümölcs lógott egy pálmáról, amely az alatta terpeszkedő fa törzsének odvából nőtt ki.

- Eszembe jut, Hayblossom előadása a Voluntarista Klubban - mondta magában elégedetten Brentford s úgy érezte, hogy a gyümölcs azért van ott, mert ő Charles X. Brentford *akarta*, hogy ott legyen. Letépte a gyümölcsöt s felbontotta, de a belsejéből zöldes por szállt ki és kellemetlen szag áradt. Brentford elejtette a gyümölcsöt, amely tompa zajjal esett le. Ennek eredményeképpen szárnyak csapkodása hallatszott s a már-már lecsendesült dzsungelben gyűrűket vetve terjedt az izgatott lárma, amit egyetlen koppanás indított el.

Brentford szerette volna visszaszívni az egészséget; felemelni a gyümölcsöt. Inkább megette volna, semmint hogy felverje a rengeteget, amelyben millió halál közül a fele legalább éjjel alszik. De a lárma lassan alábbhagyott. Tompa röffenések, horkantás, sívítás és szusszanás zavarta fel egyre kisebb és kisebb mértékben a füledt csendet. Aztán, távolabbról, visítás és halálhörgés csapódott át az ágak gigászi szűrőjén. Brentford megborzongott a hőségben. A vékony, visító hang volt a támadó hangja s a hatalmas, mély, tompa hörgés az áldozaté.

Összekuporodott az ágon és didergett. Feleségére gondolt és megpróbálta elképzelni a köztük levő fizikai távolságot, amely most még a lelkinél is nagyobb.

- Fogpor! - mondta hangosan, mintegy valamely lelki kényszer hatása alatt; mire ismét megmozdult az erdő.

Egy rövid, de hosszú éjszaka.

Ha Brentford, végtelen óvatossággal, felfelé fordította tekintetét, azt a tökéletes sötétséget látta, amit gyermekszobák éjszakáin túl sose lát az ember többé. De lent mindenfelé szennyes fény sugárzott a rothadásból, amely magában véve fény volt, de nem világított meg semmit. Gyakran látott lapos, zsírfényű rovarokat suhanni a szavana felé s tudta, hogy hajnalban, amikor visszatérnek szürkén: már nem lesznek láthatók. Valahányszor olyan fogalmak cikáztak át agyán, amelyek valamiképpen a jövővel voltak összekötve, mint a hajnal is - mindig megborzongott, sajgó idegekkel, kihagyó szívveréssel, a halálfélelemnek abban az állapotában, amely cseppet se kevésbé heroikus, mint a buzgó életöntudat egy palota halljában.

Brentford szempontjából ennek az éjszakának igen sok periódusa volt. Egy ág megreccsent - és Charles csaknem megfulladt az igyekezettől, hogy olyan kicsire húzza össze magát, amennyire csak lehet. Egész életében ennek az ellenkezőjét csinálta. Azt hitte, az ember értéke és jelentősége növekszik, ha mellkasát szélesebbre fújja s a saját terjedelmét növeli. Most az ellenkezőjét kellett tapasztalnia.

Volt egy pillanat, amikor valami különösen értelmes, de cseppet sem zengő, rekedt és kellemtelen hang hasított a csendbe:

- Yang!

És utána vad csörtetés kezdődött, magasan a bokrok között, amely csakhamar elhalt. És akkor lent, jobbra, végtelenül puha és mégis súlyos léptek halk puffanása hallatszott. Brentford úgy érezte, hogy megőrül, ha nem történik valami. Szemeit meresztette, de mindenfelé csak a sötétség különféle változatait, szövevényét s körvonalazatlan alakjait látta, a sok szennyesen s mereven sugárzó fénygóccal. De ekkor sivalkodás és acsarkodó hörgés hallatszott; dobogás és rövid, eredménytelen küzdelem zaja. És Brentford, erősen felfokozott érzékelő-képességével tudta, hogy egyelőre „valaki” feláldozta magát érte.

Volt az éjszakának olyan periódusa, amikor az ágakon apró, fénylőszemű és bűzös állatok mászkáltak körülötte, de Brentford nem félt tőlük és örült, hogy nincs egyedül. És csakhamar elhitette magával, hogy megmenekülhet.

De mindig visszatért a számokhoz. Az ő természete pontosabban reagált helyzetének százalékos reménytelenségére, mint a valódi borzalmakra, amelyek közepén kuporgott és remegett. Tudta, hogy nem juthat ki élve a bozótból és ez a tudat borzalmasabb volt, mint maga a bozót. Tudjuk, hogy a képzet messze tútesz a valóságon és Hume tévedett. Talán, mert az ember idegeit nem számította az empiriumhoz. Brentford idegei már magukba szítták az őserdőt, illetve annak egy részét s azt, mint az egészet tükrözték vissza.

Hajnal előtt vált legmélyebbé a sötétség. Az árnyak, amelyek még a sötétségnél is sötétebbek voltak, alámerültek a feneketlen mélyben, amely nem volt, csak látszott. A hajnal előszele frissen nyargalászott a tenger felől, lehiggadva surrant a magas füvek és alacsony pálmák között s az alvó erdőbe már csak mint nagy, légnemű csiga, nyújtogatta be langyos csápjait. Brentford nem tudta, mi ez, de a kakaduk tudták. Egy-egy tétova cserrenés, halk kacaj szólalt meg a sötétben. Brentford halálra rémült az elsőtől, de új élet indult az ereiben, amikor megértette a dolgot. A hajnal még nem volt jelen, de a kakaduk már tudták, hogy közeledik. Egyik felébresztette a másikat és most megbeszélték a dolgot. Némelyik rosszat álmodott, a másik egyszerűen pletykás volt s amint lenézett, az alatta meredő ágon alvó fácántyúkot látott, amelyről szörnyű titkokat tudott. Brentford izmai és húsa sajogni kezdett: eddig, a csöndben és rémületben nem érezte ezt, de most magához tért és úgy érezte, Isten a kakaduk nyelvéen üzen neki.

De csakhamar kiderült, hogy sokkal több kakadu van, mint amennyire Brentford hajnali nyugalmanak szüksége lett volna. A sötétben annyi kakadu rikácsolt, sikoltozott, fecsegett és papolt, hogy tele volt velük az erdő. S csakhamar mélyebb, tagoltabb és erősebb hangon jelentkeztek a papagájok. Valami elsurrant Brentford nyaka mellett. Aztán fácáncserregést hallott, vadtyúk-kiáltozást és rengeteg parányi torok tűvékony füttyét, trilláját és édes sikolyát. Ekkor már olyan nagy volt a lárma, hogy az ágvillában gubbasztó ember átmenetileg megsiketült és az volt az érzése, hogy megint csend van.

Befelé bámult a hatalmas törzsek árnyai közé s egyik pillanatról a másikra zöldesszürke csíkot fedezett fel, ahol még az imént semmi se látszott. Ez a csík rohamosan nagyobbodott s a megvilágított területen egy macskamedve pár üldögélt, a köldökét bámulva. Brentford lekiáltott nekik, túlradó jókedvében, amely azonnal elmúlt, amint a hím *binturong* felnézett rá apró szemeivel és megvetően hátat fordított neki. Persze, Brentford megjelenése az őserdő szempontjából nézve nem volt olyan nagy esemény, mint amilyennek Brentford érezte. De most már csak pillanatok választották el a reggeltől. A lárma betöltötte az erdőt. Felébredtek a majmok; ezernyi sziamang-torokból harsant fel a reggeli üdvözlét, koboldmakik szökelltek ágról-ágra s a derengő fényben felcsillantak a fácánok, papagájok, kakaduk és énekes madarak pompázó színei. Brentford sziszegve fészkelődött. Lent, a bozótban mozgolódás támadt. Loccsanás hallatszott, rekedt kiáltozás: akció, amiből semmi se került Brentford szemei elé. Egyszerre világosabb lett és Brentford amúgyis káprázó szemei előtt millió láng- és hószínű madár cikázott s az őserdő kibomlott, mint valami kozmikus csokor, hajnali színeivel. S ezek más színek voltak, mint a délutániak. A kelő napsugarak átvilágították a lombboltozatot; sárga csöppekben ragyogtak az avaron s tüzelve, ragyogva, csillogva pompáztak a faderekek moháin. Brentford kicsinek és szürkének érezte magát; és szerencsétlennek is. De szerencsétlensége most már nem volt fekete, méltóságteljes és hősi, mint a zuhanás után s az éjszaka. Feneke, karizmai sajogtak, gyomra korgott, szeme káprázott s szemhéjai duzzadtan s túlérzékenyen csüngtek alá. Le akart mászni a léggyökereken, de nem mert. Nem volt ugyan gyáva, de könnyelmű se volt. Várt, amíg tudott várni s amíg bírta. Ott lógott egy ébredező, tarka s halálos étvágyú világ egyik görcsén; siralmas állapotban s túltengő gyomorsavval.

Kétirányú életösztön dolgozott benne. Az egyik azt mondta: rohanj, törtess valamerre, ne törődj vele, hogy reménytelen, az a fő, hogy haladj, mert itt bizonyosan elpusztulsz. Te vagy az egyetlen Charles X. Brentford a világon s ha te meghalsz, több Charles X. Brentford nincsen. Ezért kell menekülnöd a halál elől.

A másik hang megcáfolta ezt, mondván: addig vagy biztonságban, amíg nem keltesz feltűnést. Padang légvonalban legalább hétszáz mérföld és közben néhány őserdőt és háromezer méteres tűzhányót kellene megmásznod. Az erdők tele vannak maláji medvével, orángutánokkal, fekete párduccal, tigrissel és mérges kígyóval. Ha mozdulatlan vagy, talán nem vesznek észre; vagy nem bántanak. De ha mozogsz, rohansz, véged van. Minden lépés száz halál. Keress tisztást, ahol legalább látsz és lélegzeni tudsz és megnézheted, mire lépsz.

E két hang állandóan veszekedett Brentfordban, de ő úgy tett, mintha valóságos döntőbíró, harmadik személy lenne s mozdulatlanul ülve, várt. Ugy érezte, legjobb, ha nem avatkozik a vitába.

Amikor szinte elmerült a kérdésbe, amely talán az életét, vagy halálát jelenthette, mély, hörgő hang szólalt meg közvetlenül a füle mellett. Elszorult torokkal fordult jobbra s egy vékony ágon, egészen közel, orrszarvú-madarat látott. Sárgás-vörös-szürke volt, kettős, hatalmas csőre ólomsúlyúnak látszott. Apró, ráncos, hunyorgó szemei végtelen nyugalommal és csendes bölcseséggel néztek Brentfordra, aki úgy érezte magát, mint egy audiencián.

- Hm, hm - mondta bátortalanul s egész testében remegve.

- Kriá-ua! - felelte a vasorrú madár dörgő hangon. Szárnyait testéhez szorítva üldögélt s bal-szemét behuntya.

- Mi a fene - motyogta Brentford zavartan, a ráirányzott merev tekintet hatása alatt. Felemelte a jobbkezeit, hogy megfogja a madarat. Az azonban nem repült el, hanem súlyos csóréval a kezére ütött. Brentford felszisszent és visszakapta a kezeit.

- Bocsánat, - mondta.

- Sziszi! - motyogta a madár. Szi-nek nevezte a majmokat. De ez itt majom volt és mégsem volt majom.

Brentford komolyan zavarban volt. Elfordította a tekintetét és másfelé nézett, állhatatosan. Néhány percig tartott ez, de akkor a madár előrehajolt és beleröfögött Brentford jobbfülébe. Charles X. Brentford vállat vont és odébb kúszott az ágon. Nem mert hátrafordulni.

A madár kinyitotta mindkét szemét, mert csodálkozott. Csak támadó, vagy félénk majmokat látott eddig; zárkózott majmot még nem. Átugrott tehát a következő ágra és ismét Brentford füléhez hajolt.

- Kriá-ua! - morogta - szi-na.

- Vigyen el az ördög! - felelte Brentford és leászott az ágról, végigcsúszott a léggökören és lehuppant a földre. Elkecserepedve indult kifelé az erdőből és amint a pálmák közé ért, nagy munkával letaposta a fűvet egy darabon és lefeküdt, hogy kinyújtóztassa és helyreigazítsa tagjait. Alig terült el azonban, feje felett, egy pálmafa levelei között, megjelent az orrszaru-madár. Egyet-kettőt fordult, elkapott egy fényes, zümmögő bogarat röptében, mert talán el akarta kerülni azt a látszatot, hogy egyenesen Brentford miatt jött ki az erdőből.

- Kriá-ua! - mondta, oldalvást lefelé fordított fejjel.

- Mit akarsz tőlem, az ördög vigyen el, a pokol égessen el, te! - kiáltott vak dühvel Brentford és felugrott. A madár ekkor felszállt és visszament az erdőbe.

Brentford lefeküdt s a homlokát tapogatta. Küzdött az álmoság ellen. Tudta, hogy amint a földön elalszik, vége van. De a fű puha és illatos volt, a napfény csak a magas füvek csúcsát ragyogta be. Bogarak mászkáltak és szálltak zümmögve. Régi nyarak jutottak Brentford eszébe, régi, civilizált nyarak, méhessel, bodzával, golffal, csinos nőkkel és politikai viharokkal. Azután úgy érezte, hogy zuhan, Walkerrel dulakodott és elejtette... a pázsit felugrott és lassú, lopakodó léptekkel két apró elefánt közeledett. Valami állandóan kattogott a fülében, egyhangúan és nyomasztóan, olyasféle, mint a motorduruzsolás. Brentford elaludt és átaludta a napot.

A magány, mint szempont.

Brentford ébredése - sok-sok órával később - kényszerű és kellemetlen ébredés volt. Ha nem lett volna végtelenül kimerült és álmos, akkor elképzelhetetlen, hogy egyáltalán, akár tíz percig is alhatott volna. Teste tele volt csipésekkel, amelyek az Anopheles-szúnyog és egyéb szúnyogok, rovarok és rengeteg pióca immár elvégzett munkáját jelezték. Első mozdulatára egész raj szúnyog röppent fel, kéklábú bogarak botorkáltak menekülve a nyakán s bőrkabátján; néhány jóllakott pióca pottyant le a kézfejről. Felemelkedett s egy különös társasággal találta szemközt magát.

Nagy csoport majom volt. Lehetek negyvenen. Fekete-szőrű, méteres majmok voltak, szürkés-fehér szakállal, amely köralakban szegélyezte kerek és értelmes arcukat s fent egybeolvadt a kámszaszerű hajzattal. Orruk pisze volt, tövénél lapos és keskeny, a cimpáknál vastag és széles. Elöl öregnek látszó, nagytermetű majom állt, kezeire támaszkodva. Kopasz légzacskójából rekedt kiáltás tört fel s erre mind eliramodtak. Meglehetős nehézségek árán jutottak el a szélső padauk-fákig, de aztán pillanatok alatt a magasban termettek s szétszóródtak a lombok beláthatatlan birodalmában.

A magányosság nyomasztó érzése eltűnt a néhány másodperc alatt, amíg körülvették Brentfordot. Menekülésszerű távozásuk után is, az erőszakosan megszakított álmotól káprázó és szikrázó szemekkel, még jó darabig maga körül látta a szaporán pislogó, világosbarna szemeket s a sok józan, kíváncsi és mégis óvatos arcot, amely olyan volt, mint valamely eszkimó-sapkába bújt kisvárosi szatócs arca. Az őserdő mérges levegőjében szinte baráti lényeknek tündek ezek a gibbonok; csaknem olyan védtelenek lévén, mint az ember. A gyakorlatban edzett erdei filozófiájuk mindenesetre sokkal megfelelőbb életmódra képesíthette őket; dehát nem volt agyaruk, erejük, mérgük, nem tudtak repülni s a föld alá se bújtak.

Brentford sóhajtozva és sajgó testtel tápázkodott fel s indult „megérkezése” színhelye felé.

Most óvatosabban haladt, mert pontos célja volt s igyekezett megtalálni a rövid utat, füvek, páfrányok, bambusz-sűrűk s a mangrove-cserjék bütykös gyökerei között. Egyszerre megrovidültek a füvek s a virágos-domboldalon ott feküdt a szenes roncs. Most már hideg volt. Brentford nekiállt a takarításnak.

Borzadva látta, hogy Walker lábszáraitól már lerágták a bőrnadrág szarait a nyüvek és rovarok százezrei. Vad buzgalommal emelte és dobálta szét a meglazult, elégett, összetört alkatrészeket, amíg végre kiásta Walkert; egy fémllemezrel végigsöpörte; s félrehúzta.

A benzintank felrobbant ugyan; de a gép hátában két kis póttartály épen maradt. Az egyikkel végiglöcsölte Walker fej-nélküli tetemét; aztán a szerszámszekrényben talált, szétlapult, de azért használható gyufaskatulyák segítségével meggyújtotta.

Tíz lépés távolságban az égő holttetemtől, Brentford lehajtott fővel állt és imádságot mormogott. Azután a máglyára nézett és félhangosan mondta:

- Isten veled, bajtárs! Valószínű, hogy hamarosan követlek.

Megvárta, amíg hamuvá lett; akkor ismét neki látott a gépnek. Hét dobozban összesen háromszáztíz szál gyufát talált. Harapófogó, kés, véső maradt sértetlenül; ezeket zsebrerakta. Mintegy két deci olajat talált; ez és a benzin talán megfelelő védekezés lesz a rovarok ellen. Konzerv is volt: három-négy napra való élelem. Az órák és műszerek összetörték. Két hibátlan tartalékgumit talált az összetört kerekekre: ezeket nyaka köré vetette. A rádióberendezés porrá tört. Leghasznosabb zsákmánya egy két méter hosszú, könnyű fémrúd volt, amely a

végén elhajolt és éles, szabálytalan ékben végződött. Brentford a maradék olajat beleöntötte a benzinbe s a bádogtartályt hóna alá vette.

Ezután visszanézett a roncsra, amelynek immár nem volt olyan alkatrésze, amely jelentőséggel bírt volna egy ember számára. Keresztet rajzolt a hamuba s aztán megegyszer körülnézett.

Nem, a szavana kerek volt és mindenütt őserdő határolta. A tó, amelynek tükrét Brentford a zuhanás előtt látta, csak az erdön túl, északkeleti irányban lehetett, - vagy akár az erdőség közepén. Habár botorság volt Szumátra közepén azt mondani, hogy az Atjeh-föld északkeletre van, - mintha azt mondta volna: London pedig északnyugatra - mégis csak el akart indulni valamerre. Ugy gondolta, hogy éjjel meghúzza magát valahol, estig azonban addig megy befelé az erdőbe, amíg fel nem falja valami.

A napfény teljes melegével ömlött el a szavanás dombvidéken s az erdőből lágy és sűrű pára szállt fel. Brentford igyekezett elérni az erdőt, mert a napsütésben nem csak a bádogtartályt s a konzerveket, de még a bőrkabátját is kibírhatalannak találta. Ott lépett be az erdőbe, ahol az éjszakát töltötte, de most az erdő egészen más volt. A magas törzsek közt cserjék, rotangok, légyökök, kúszónövények hálózata nyomta el az alacsonyabb, virágos, mérges tenyészést, de fent, harminc láb magasban, másik sajátságos erdő terült el. A padauk-fák, arékapálmák, bambuszok és gumifák óriási méretű ágvegyülekében, odvaiban új, függő, kapaszkodó és élősködő flóra tenyészett. Voltak itt növények, amelyek negyven láb magasságig egyetlen cérnavékony zöld szárból álltak s felfutva, fent széles bokorra terebélyesedtek a fényben, százszámra nyíló apró, színes virággal és tüskével. Brentford félóra múltán úgy találta, hogy fent könnyebb lehet mozogni, mint idelent. A láрма, amellyel utat tört magának, elenyészett a millió madár hangzavarában, amely fentről áradt lefelé. Lábai alatt fehér- és vörössapkás gombák pukkantak szét, gőzt és bűdös, sárga felhőket lövellve szét. Amikor egy pillanatra megállt, kiáltást hallott:

- Kriá-uá! Szi!

Felnézett s látta a sárgászörös és szürke orrszarvú-madarat, amint egy mangrove-gyökéren ült s óriási csőrét lógatta. Brentford egy fának támaszkodott, lerakta a bádogtartályt, maga mellé s felnyitott egy konzervdobozt. Csokoládés liszt volt benne, egybefőzve. Brentford megette, egy darabot pedig a madár felé dobott. A madár elkapta, de kiköpte.

- Uá! - mondta s Brentford vállat vont. A madár félszemmel figyelte s amikor elindult, ő is fellebbent.

Nedves, langyos pára ült idelent. Nagyon nehezen és lassan jutott előre Brentford, kanyargó útvonalon, amelybe igyekezett bekapcsolni a tisztásokat, amelyeket egy-egy lezuhant fa-óriás ütött a rengetegen. Egy óra alatt kétszáz lábnyira jutott a kiindulási helyéről; viszont az erdő egyre sűrűbb és ellenségesebb lett. Cérnavékony állatok hulltak a nyakába fentről s tíz lépéssel arrébb kövér piócékként hullottak le róla. A zsibongás, rikácsolás egyre alább hagyott odafent, amint a Nap magasabbra hágott; és ehhez képest Brentford a maga-okozta zajt egyre élesebbnek és bántóbbnak találta. Pedig igazán nem akart feltűnést kelteni. Az erdő őstalaja emelkedni látszott, mint ha hegyoldalon járna, amelyről lefelé hömpölyög a déli gőz. Tenyérnyi színes pillangók libegtek a tócsák felett. Brentford hősiesen emelgette lábait; céltalan hősiesség volt ez; menekülés a veszély elől, amely nemcsak mögötte volt, hanem előtte is. Minden tíz percben megállt pihenni s ilyenkor előkerült az orrszarvú-madár is; amely hideg kíváncsisággal szemlélte őt. Brentford most először érzett keserűséget, amely jegesen szorította a szívét és pillanatokra teljesen megbénította.

- Szép kis expedíció - motyogta - én és ez a madár. Teljesen védtelen vagyok.

Nem volt úri dolog, valóban. Brentford szerette a harcot, de egyenlő eszközökkel. Itt minden élőlénynek voltak fegyverei, kivéve őt magát. Csak az a kérdés, a malária gyorsabb lesz-e, mint a vadállatok?! Helyzetének ezt a sajátosságát érezte legerősebben. A sors lefegyverezte őt és kihelyezte a felszerelt társadalomból, amelyben nincsenek akkora erőkülönbségek, mint közte és az őserdő között! - Leült egy pamutfa odvába és megtörölte erőszakosan feltörő könnyeit. De pillanatok múlva felugrott, mert megrohanták a hangyák és össze-vissza szúrkálták. Le kellett vetköznie és egyenkint harcolni ellenük.

A fülledt, sötét alja-erdőben semmi sem tűnt kilátástalanabbnak, mint a mély lélegzetvétel. Brentford valósággal szuszogva tört előre s déltájban olyan pompa előtt állt, amit álmában se láthatott.

Amekkora területre elért a tekintete - nem éppen messzire - hatalmas varinginfák álldogáltak. Légygökök hús láb magasban eredtek s mint az árbóckötélzet, húzódtak alá. A levegő tiszta lett; szinte világosság derült. Pirosvirágú harasztok lepték be a talajt, egyes fajták felkúsztak a légygököken. Olyan volt ez, mint valami fogadtatás. Az orrszarvú-madár ott himbált előtte, három láb magasán, egy ágon; felette szürke maki futkározott fel és alá; szimantung-levelet rágcsálva. A világosság fényzöld sávokban hullott a templomszerű térségre, fentről. Vadgalambok szálltak a törzsek között. Brentford leült, bekente magát benzines olajjal és elaludt a páfrányok között.

Tíz percig sem alhatott, amikor a törzsekről egymásután ereszkedtek alá a sziamangok, elől a legöregebb, azután a hímek, legkésőbb a nőtények és a fiatalok. Elszóródtak a gyökérzet között és csak Gub, a főnök és Moaka, a legerősebb az ifjak között, merészkedett közel az alvó Fehér Majomhoz, akit maguk között Gaggam-nak hívtak. Gub is megállt három lépésnyire és a tenyerébe fűjt. Ez a huhogó, óvatos hang nem járt semmi következménnyel. Moaka megérintette a fémrudat, amely hidegnek bizonyult, szokatlanul hidegnek. Ezért visszarántotta a kezét és sokáig rázta. Ezután mozdulatlanul ült; csak Kh'ada vakargatta gondterhelten az ülőgumóját; ő azonban már kissé szenilis volt. Nem is törődtek vele. Így ültek volna sokáig, de ekkor Shupu, az orrszarvú-madár, féltékenységet érzett és megszólalt:

- Krua-szi, mu krua-szi!

Gub, megfordult és öreg, ráncos arcát a madár felé tartotta.

- Merész madár - mondta a maga nyelvén - nagyon merész madár. Gaggam - mondta, az alvó Brentfordra mutatva. - Fehér Majom! Alszik.

De Shupu elrepült Brentford feje felett s egy másik ágról kiáltozott a majmok felé.

- Uggam, uggam! - rikácsolta, ami Fekete Majmot jelent. Sértésnek szánta, de a sziamangok csak bólogattak.

Moaka ezalatt bátorságot gyűjtött és ismét megfogta a fémrudat. Ugy tűnt neki, hogy már nem olyan hideg, mint az imént volt. Újra és újra megfogta és egyre melegebb lett.

- Él! Él! - kiáltotta. De az öreg főnök rámordult.

- Ejtsd el, Moaka. Ejtsd el.

Moaka azonban bátor és erős volt és mögötte állt Szi-Huhu, a nagyszerű hajadon és Moaka hencegni akart. Vonszolni kezdte a fémrudat, amelynek ellenkező vége fejbevágta Brentfordot, aki felébredt.

Rémületében mozdulatlan maradt; de szemei kinyultak és találkoztak Gub szemeivel. Gub pislogott és csöndesen, röhögve hátrált. A fiatalok és nőstények felrohantak a fákra; a hímek azonban részben előre, részben hátra tuszkolták egymást. Moaka elengedte a rudat, de felkapott egy arékadiót és meghimbálta. Brentford felugrott, Moaka elejtette a diót és - egy pillanat alatt üres lett a tisztás. Fent azonban még sokáig kiáltoztak és Brentford tisztán hallotta ezt a szót:

- Gaggam! Gaggam!

- Ugy van! - kiáltotta harsányan. - Gaggam! - és erre nagy ricsaj volt a válasz. Shupu felfújta tollait és elégedetten kuncogott. A fekete majmok gyávák, Shupu nem gyáva. A majmok általában csodálják Shuput és félnek tőle.

Brentford tudta, hogy a sziamangok nem bántják az embert; de nem tudta, hogyan nyugtassa meg őket. Többször felkiáltott, de már nem látta őket s a fecsegésük is egyre messzebből hallatszott. Ez a tény most is úgy elernyesztette, mint az első alkalommal. Teljesen egyedül van; és védtelenül.

Ekkor csörgést hallott; a gyufa csörgött a zsebében. Erről eszébe jutott, hogy mégsem védtelen. Valamivel jobb helyzetben van, mint az ősember volt: módjában áll tüzet gyújtani.

Felemelt egy korhadt fadarabot, bemártotta az olajos benzinbe s a fémrúd hegyét belenyomva, meggyújtotta. Amint a tűz fellángolt, Shupu elrepült és Brentford szíve hevesebben vert. A tűz ott lángolt előtte, piros és vidám nyelveket öltve a szellő irányába; s mintegy biztatóan.

Brentford benyomta ezt a fáklyát a haraszt közé, hogy eloltsa, - mert takarékoskodni akart vele. De büszke és bátor lett egyszerre és remélte, hogy megmenekül.

Egész délután észak felé törtetett és nagyobb állattal nem találkozott, de reményét és erejét veszítve állapotodott meg egy óriási trombitafa tövében, amikor felharsant az alkonyati koncert és eszébe jutott, hogy az őserdő közepén lepi meg az éjszaka. Forró, kegyetlen és dühös börtön volt ez. Magához kötözte a fémrudat és mászni kezdett. Minden erejét megfeszítve, indákon, léggyökereken kapaszkodott felfelé s ez csaknem félórahosszat tartott. A benzin-tartályt lent hagyta; remélve, hogy a bűz elriasztja majd az állatokat tőle. Végre a kúszónövények, ágak között valóságos fészket készített magának s elfoglalva helyét, várta az éjszakát.

Nem kellett sokáig várnia. A sziamangok ordítása egyre erősödött, de nem látta őket. Messzebből borzalmas bömbölést hallott és szívdobogva töprengett, meggyujtsa-e a fáklyát, vagy sem? Tudta, hogy mindenféle állat jár most a sötétben gyanakodva, szimatolva, fujtatva az ő nyomán. Egyiknek se tetszik ez az új szag; talán félnek tőle, vagy utálják. De ha olyan párduc talál rá, amely evett már embert, akkor meg sem áll Brentfordig. És láza volt! Halántéka lüktetett, bőre sajgott, keze tele volt szúnyoggal és kullancssal, - mászás közben ledörzsölte róla a benzines olajat. Füle megtelt huhogó, szörcsögő és visító hangokkal. Minden olyan hatalmas és túlméretezett volt! A sötétség, a levegő, amit beszívott! Ha a szél, amely itt fent szabadabban járt, végigfutott a lombokon, orkánszerű sóhaj támadt, amely minden más zajt elnyomott. Az égbolt még innen se látszott, de amikor soká, nagyon soká bámult felfelé, meglátott egy igen kicsi, kékesfényű, hideg csillagot a himbáló szövevény között.

- Ahá! - mondta magában; s bágyadtan lehanyatlott a feje.

Ami Brentford előtt volt.

Peke-Ng, egy vén kakadu, volt az őserdő legnagyobb statisztikusa. Szerinte a sziamangok három fagenerációval ezelőtt jöttek az erdőbe; még mielőtt a Szumátrát s az Andaman-szigeteket összekötő földnyelv a tenger alá bújt volna. Akkor négy-öt sziamang-csoport élt az erdőben s egy csoport húsz-huszonöt egyénből állt. Ma már száz csoport is van és minden csoportnak külön főnöke, aki legalább negyven sziamang ura. Gub volt a legöregebb és legbölcsebb a főnökök között.

A sziamangok eleinte csak egyféléet ettek: a daun szimantung-növény leveleit. De később rákaptak a pizangra és a durióra is; különféle ragadós gyantákkal kenték be a hasukat, hogy tekintélyesebbnek tűnjenek.

Élt egyszer egy Poo-Knang nevű főnök, aki megparancsolta, hogy minden éjjel másik fán kell aludni, mert ezt kívánja az Erdő Szelleme. Poo-Knangot agyonverték, de akadt néhány törzs, amely félt az Erdő Szellemétől és minden éjjel másik fán aludt. Ez a szokás később elterjedt a lehiggadt sziamangok közt; a párduc ettől kezdve hiába vadászott rájuk, mert mindenütt csak kihűlt szagot talált. Más reformátorok is voltak, de kevés reformnak volt sikere, mert a sziamangok könnyen lelkesedtek, de hajnalra elfelejtették a lelkesedésük okát. Volt egy csoport, amely a tizennégy esztendő óta kifejlett sziamang-ifjakkal bételborsot dugott a szájába és elkergette őket; ezek csak akkor térhettek vissza a törzsbe, ha néhány öreg hím elpusztult. Egyébként keveset okultak a történetekből, mert könnyen elfelejtették a történeteket; fogalmuk se volt tisztaságról, önuralomról, az idő múlásáról; viszont erkölcsi szigorúságuk minden elismerést megérdemelt. Már két fageneráció óta egyneűek voltak s a kicsinyeket minden veszedelemtől közösen óvták.

Nyelvük az őserdő legfejlettebb nyelve volt: több, mint százötven fogalomra volt szavuk s ezeket is modulálták. A Merapitól délkeletre elterülő erdőség állatainak egymástól eltérő nyelve volt, természetesen. A binturong csak háromféle érzést tudott kifejezni; a párduc tizenkilencféléet. De mindazon állatoknak a nyelve, akik ebben az erdőövben éltek, hasonlított egymáshoz. Más és más torok és hangszál és hangszín volt, de ugyanazok az alapfogalmak.

A sziamangoknak három nagy ellensége volt: a tigris, a párduc és az orangután. A nagy macskák csak akkor vadásztak rájuk, ha éhség gyötörte őket s az esőben minden más állat elbújt. Az orangután azonban gyűlölte őket, mint a nagy, tragikus hős a sok kis, szemtelen, fecsegő polgárt. Képes volt lehasalni a mangrove-gyökerek közé, hogy elcsipjen egyet és beverje a koponyáját. Máskor teakfa-rúddal támadt rájuk és minden csapása halál volt.

De a sziamangok éltek és szaporodtak; szívósságuk kiegyenlítette könnyelműségüket. Ellenségeik nagyok és erősek voltak, de kevésbé szaporák. A sziamang-törzsek egymás között is házasodtak és néha két törzs egyesült. És bár feledékenyek és hanyagok voltak, de szörnyen kíváncsiak és rövid ideig minden le tudta kötni őket. Gub alig tudta féken tartani őket, hogy éjszaka meg ne látogassák Gaggamot, akit nem tudtak megérteni. Amint hajnalodott, felkerekedtek az ágak között és szívdobogva siettek a különös szag irányába. De Brentford már lent állt a nagy fa tövében s újra megmártotta fáklyáját az olajos benzinben. Egyszerre körülvették a sziamangok.

Brentford lihegve állt ott és örült és félt is egyszerre. Moaka egy sárga mango-gyümölcscsel kezében közeledett.

- Thanks! - mondta Brentford.

- Gangs! - felelte Moaka és elejtette a gyümölcsöt. Brentford felvette és megette. A sziamangok felélénkültek; össze-vissza fecsegve közeledtek felé.

Brentford jobb öklével a mellére ütött és harsányan kiáltotta:

- Brentford!

Gub összekulcsolt kezekkel nézett rá.

- Pepong! - ismételte.

- Pepong! - bólintott Brentford. A fiatal sziamangok örömben ugrálni kezdtek.

Beszélgetés.

A lelógó ágak között nem lehetett tisztán látni; de a reggeli lárma nem zavarta Brentfordot: a sziamangok nem tudtak halkán beszélni. Brentford sejtette, hogy egyetlen elhamarkodott mozdulatára az egész törzs pillanatok alatt hat emelet magasságban teremne, a fák között. És akkor újra elfogná őt az egyedüllétnek az a tikasztó érzete, amely olyan különösen hatott az őserdő zsúfolt nyüzsgésében.

- Pepong! - mondta ismét, önmagára ütve s a majmok felordítottak, nevetve: - Pepong!

Vezérük a mellét csapkodta s úgy kiáltozott: - Gub!

- Vajjon - gondolta Brentford - az ő neve-e ez, vagy a fajta neve? - Gub? - kiáltott?! - Gub?!

Az öreg, zacskósnyakú majom előbbrehimbálta magát és pislogva meredt Brentfordra.

- Gub! - dörmögte, a mellére ütve.

Moaka ezalatt óvatosan közeledett a fémrúdhoz és megérintette. A fémrúd megint égetően hideg volt! Elkapta a kezét, kisvártatva megint megfogta és megint... és ugyanaz történt, ami tegnap: egyre melegebb lett a fémrúd. Moaka felhördült jókedvében és rángatni kezdte a rudat.

De Brentford megijedt, hogy elcipelik a fegyverét és rákiáltott Moakára:

- Gub!

Moaka vihogott; az öreg pedig a mellét csapkodta:

- Gub! Aka Gub!

Brentford felegyenesedett és Moaka elengedte a rudat. Ekkor a fejük felett, egy ágon megszólalt Shupu, az orrszarvú-madár:

- Uggam! Uggam!

A sziamangok dühösen meredtek felé. Brentford azt mondta magában, hogy ezek biztosan „Uggam”-ok, az őserdő nyelvén. És őt valami hasonlónak képzelik, azért szóltak így hozzá: - Gaggam!

- Shupu mua! - fenyegette a főnök a madarat. Brentford kinyitott egy konzervet és húsdarabokat dobált a sziamangok elé. De senki se nyúlt hozzá, mert Gub elébük állt.

Lehajolt és felvett egy darab marhahúst, megszagolta. Felsőtestét himbálva bámult rá, szájába vette és kiköpte. Ismét szájába vette és hevesen gyürközött vele, amíg lenyelte. Ekkor mondott valamit s a bátrabbak előremérészkedtek s felszedeggették a húsdarabokat.

Az utolsó szeletet Brentford feldobta és Shupu villanásszerűen elkapta. Ekkor nagy csend támadt és Brentford különösen érezte magát a sok ráirányzott fényes szempár keresztútjében. Félt az egyedüllétől s a lidérces éjszakáktól. S ezért szembenézett a sziamangokkal és azt mondta:

- Gentlemen! Én messziről érkeztem és ezen a holland gyarmaton én vagyok talán az első ember, akit láttok, de bizonyosan az első angol ember.

Azért beszélt, hogy lekösse a sziamangok figyelmét. De csak néhányan néztek rá, a legtöbbje vakarózott, az aranyoszöld legyeket figyelte, vagy Shuput, az ágon. Brentford kénytelen volt felemelni a hangját:

- Sziamangok! ne féljeteK semmitől, az én védelmem alatt álltok!

Hangja elcsuklott, olyan különös volt hallania ezt a hangot, itt. A sziamangok jelenléte több volt a semminél, de mégse voltak emberek. Legalábbis nem értettek angolul. De remény volt rá, hogy megtanulja a nyelvüket.

- Maradjunk együtt! - mondta gyámoltalanul. Leült a fa tövébe és felhúzott térdeire bámult. - Sok mindenre megtaníthatlak benneteket, ami hasznokra válik. Részesévé válhattok a civilizációnak, ötszáz évvel hamarább, semmint elérne ide. Én erősebb és ravaszabb vagyok nálatok; de meg fogok örülni, ha egyedül maradok.

Mire felnézett, már egyedül volt. Csak Shupu fecsegett az ágon.

- Gub! - kiáltott Brentford. Odafönt zörgés támadt s az öreg sziamang leereszkedett a tisztásra. Fejét csóválta s a domború, kopaszodó hasát dörzsölgette. Feketésszürke szőren legyek és szúnyogok mászkáltak. Megfogta lábának külső ujjait és úgy állt ott, hosszú ideig.

- Gub! - mondta Brentford és kinyújtotta jobbkezét. Gub morgott és felsőtestét himbálta. Brentford sejtette, hogy Gub barátságát kell megnyernie. Nekilátott a következő konzervdoboznak, amikor közvetlen közelből ordítást hallott, példátlanul mély, dübörgő, rettenetes ordítást, amiből szinte szikrázott és áradt az erő, düh és éhség... Brentford történelemelőtti rémállatra gondolt villanásszerűen, amikor a mangróvegyökerek közt vékony és fekete test bukkant fel, könnyed árnyék módjára: a párdúc. Gub megdermedt félelmében; görbe, rövid lábai remegtek, a földbe gyökerezetten. Fentről visítás hallatszott: - Sheeshang! - s a fekete szörny himbáló léptekkel közeledett a gyökerek között. Szeme kristályos zöld volt, merev és kifürkészhetetlen. Brentford akarata úgy küzdött dermedt bénaságával, mint a villanyáram a holt anyaggal... és szinte erőszakkal mozgatta karjait, amikor előrántotta a gyufát s a benzines fához tartotta. A párdúc felingerült a mozgolódástól, Gub aléltn állt, didergett és jajgatott. És Brentford, félelmében ordítva ugrott fel s a lobogó lángot, a fémrúd végén, az ugrásra lapuló párdúc felé dőfte.

A párdúc felszökkent, de a láng elvakította. Balszemét elöntötte a vér, megfordult s ordítva elrohant a gyökerek között. Brentford mozdulatlanul állt és figyelt. Félelmetesen néma volt az őserdő. A dárdát függőlegesen leszúrta a puha talajba és megfogta a majom ernyedte karját.

- Gub! - mondta s most már ő is remegett. Átölelték egymást és Gub zokogott. Valósággal zokogott, igen, elengedte lábujjait és Brentford bőrkabátját rángatta. Kiabált; hívta a törzset. De a többiek csak nagysokára jöttek, óvatosan, hármankint; legtöbbje félkézzel csüngve, valamely alacsony ágon maradt. De mind Brentfordra néztek s a dárda hegyén lobogó lángra. Olyan volt ez a láng, mint egy kicsiny, könnyű tűzhányó, amit Pepong kézbe vehet és elúzi vele a párdúcot. Brentford ott állt a makogó, reszkető sziamangok között és erőt vett magán.

- Gentlemen! - mondotta harsányan - ez a t ű z !

Balkezében szorongatta a gyufaskatulyát. Most lenézett rá és azt olvasta:

„Made in England”.

A sziamangok gondolkodnak.

Brentford minden apró cselekedetében és felvillanó gondolatában fanatizmus volt, amióta élete állandóan veszedelemben forgott. Ilyen fanatizmussal törekedett a nagy tó felé, amelyet még a magasból látott volt. Bár tudta, hiszen látta, hogy a tó nagysága ellenére is teljes kerületével az őserdő gyűrűjében feküdt, mégis úgy érezte, és hitte, hogy a víz: menekülés; hogy ha valamilyen tutajt készít, megélhet a víztükrön, amíg egyszer, talán, fel nem fedezik.

Amint sajgó bőrrrel, lihegve, fáradva, bujkálva, fulladozva, izzadva haladt előre a vélt irányban: ez a reménység egyre színesebb és kielégítőbb képet alkotott agyában. Látta a csendes, tiszta és védett éjszakákat a tó tükrén; agyagkelyhet készített a tűznek a tutajon: a tűz mindig égni fog és lehet, hogy észreveszik majd, valahonnan. Oda kell jutnia, mihamarább. Nem lett volna ereje ehhez a hallatlanul merész, fáradságos, fullasztó meneteléshez a sűrűben, ha nincs valami, ami felé törekszik, ami reményt és biztatást jelent a számára. Nem volt könnyű betartani az útírányt, mert a növényzet helyenkint egymásbadagadt csomókat alkotott s állandóan kanyarognia kellett. De Brentford hit a tóban.

Két teljes napig nem látta a sziamangokat, csak távoli kiáltozásukat hallotta. Hálátlanok, mondta magában, de aztán belátta, hogy az életmentő-romantikához nincs kellő értelmük. Gub látta, hogy Brentford elűzte a párducot, Brentford hatalmas, a párduc fél tőle, tehát Gub is fél tőle. Ez minden. Amikor az öreg és erős sziamang magához tért dermedtségéből, felugrott és eltűnt a fák között. - Persze, - gondolta Brentford - nem gondolhattam, hogy kezecsköl nekem és felajánlja a lánya kezét.

Mindazonáltal Gub nem felejtette el a dolgot. Fiatal felesége, akit Gibnek hívtak s aki még egészen fényes és fekete volt, órákhosszat bámult rá és csöndesen nyafogott. Gub szájába vette a hüvelykujját és erősen gondolkodott. Balkezevel az ágot fogta, amely ferdén nyúlt ki alatta. Apró szemeit sűrűn pislogva meresztette a pettyes bogyók közé, amelyek egy ezüstfehér törzsű pamutfa koronájában duzzadtak. Ennek a lombkoronának egészen külön flórája volt; az ágakat végig szívógyökerek borították s az egyetlen faóriás ezernél több növényt és gombát tartott el; száz és száz madárcsalád fészkelte ágai között.

Gub borongó szemekkel nézett a dús bogyók, pettyes levelek és zsíros gombák szövevényébe, de hiába nézett oda, a tisztást látta maga előtt, amelynek szélén, Sheeshang borzolja nyakszőrét és Pepong áll a dárdával... Tudvalevő, hogy a sziamangok - akik magukat Uggamoknak nevezték - a fekete hegy sziklái közt születtek és Zung, az őserdő lombos szelleme alkotta őket, az elszaporodott orangutánok bosszantására és kiirtására. De a sziamangok egyetlen őse se látott olyasmit, hogy a párduc meghátrált volna mozgó lény előtt. Csak a villámcsapás erősebb, mint a párduc és - Pepong. Ő is erősebb. Csak attól lehet félni, ami erősebb. És Sheeshang félt; ha nem félt volna, akkor megette volna Gub testét, és csak csont és szőr maradt volna belőle.

Gub időnkint meglátta a gombákat és bogyókat; ez olyankor volt, amikor elfeledkezett Pepongról. De aztán megint eszébe jutott és mindig újra eszébe jutott.

Gib időnkint hozzádörgölte az oldalát és belefújta a fülébe. Máskor Gub boldogan fogadta az ilyen kedveskedéseket. De most meg se moccant és nem vette ki hüvelykujját a szájából.

- Fáj?! - kérdezte Gib, mert a férje olyan volt, mintha szenvedne.

- Nem - felelte a főnök. - Sheeshangra gondolok.

- Nem volt éhes - felelte Gib.

- Éhes volt. De félt. Pepong rudat tartott és a rúd végén volt valami, ami nem volt; látszott és még se látszott és mindig másutt volt, mint ahol látszott.

- Olyan nincs - felelte Gib.

- Van!

- Nincs. Amit nem tudsz megfogni, az nincs.

- De amitől Sheeshang fél, az van.

- Nem volt éhes.

- Éhes volt.

Gub gondolataiba merült. Tulajdonképpen ő is empirista volt, mint minden sziamang. Filozófiájuk abból állt, hogy megfogták, ami megfogható, megették, ami megehető és elkövezték, ami elkövethető volt. Ismerték a Zung, az őserdő világának olyan kategóriáit, amelyek magasságuk vagy mélységük miatt csak láthatók voltak de elérhetetlenek. Sohase jutott azonban eszükbe, hogy olyasmi is létezik, ami láthatatlan és megfoghatatlan is egyben. De Pepong maga is új és ismeretlen volt; de megfogható és látható: néhány szót beszélt a nyelvükön; kiáltott és megértették. Csak a kezében tartott olyasmit amit nem lehetett megérteni. Szaga pedig megfoghatatlanul fölényes, izgató és távoli szag volt; mintha nem is lenne teste, pedig volt.

Még valaki töprengett ezen két nap óta: Moaka, Szi-Huhu udvarlója, a fiatal és nagyon erős sziamang, aki a magasból végignézte Sheeshang közeledését és már arra gondolt, hogy mostantól ő lesz a sziamangok főnöke. De azért lekiáltott Gubnak, hogy vigyázzon, maga se tudta, miért. És látta, hogy Gub nem mozdul és remeg, mint egy bokor, amit a szél el akar fújni, de a föld nem engedi.

És látta Pepongot és kezében a dárdát s annak végén a Valamit, ami van és nincs; és sohasincs ott, ahol az imént volt.

Azon töprengett, hogy Pepong megenné-e őt, ha közel merészkedne hozzá, mikor nincs a kezében a Valami? Félt a Fehér Majomtól, de vágyott is rá, hogy kipróbálja. Ha szóba állna vele és nem enne meg, akkor megnövekedne a tekintélye a törzsben.

És Szi-Huhu éppúgy csodálkozott az ő viselkedésén, mint Gib a főnök mogorvaságán. Az anyák mind lementek a forráshoz és megfürdették a kicsinyeket; a fiatal nők pedig az ágak között ugráltak fel és alá. Moaka megvető tekintettel mustrálta őket. Szi-Huhu is köztük volt, de Moaka most ezt se bánta. Soha még ilyen soká nem gondolt ugyanarra a dologra és agya elfáradt. Végigsimította a mellét és karizmait. Erőt merített vállalkozásához és aztán hatalmas ívben átlendült a magábaroskadtt Gub mellé. Ott ült egy darabig némán.

- Gub! - mondta aztán - Peponghoz megyek és megfogom.

Gub röfögő hangon nevetett.

- Igen! - erősködött Moaka - megfogtam a hideg rudat és akkor meleg lett.

- És a lebegő valamit is megfogtad, ami van és mégsincs?! - kérdezte Gub irigyen. Moaka fészkelődött.

- Nem - mondta, hogy bátorságot mutasson - de megfoghatom. Elmegyek Peponghoz.

Gub sokáig gondolkozott. Aztán kivette a hüvelykujját a szájából, és ünnepélyesen mondta:

- Megtiltom! Pepong jön a Tengerből és átvonul az Erdőn és bemegy a tengerbe. Pepong nincs is.

- De van!

- Megtiltom! - felelte Gub és többet nem szólt Moakához. És a sziamang-alkotmány szerint nem lehet megtenni olyat, amit a főnök megtilt, mert, aki megtenné, azt fadorongokkal agyonvernék és nem volna szabad kiáltania sem. Csak az volt a baj - vagy az volt a szerencse, - hogy amit a főnök ma megtiltott, azt holnap elfelejtette és akinek megtiltotta, az is elfeledkezett az egésztől. Így hát nem is volt alkotmány, mert a sziamangok nem tudtak haragot tartani és nem voltak következetesek. A következetességet az ember találta ki, amikor elhitte, hogy húsz, vagy száz esztendő hosszabb idő, mint húsz, vagy száz perc. Pedig bármelyik állócsillagról nézve semmi különbség nincs húsz, vagy száz esztendő és húsz, vagy száz perc között. Ha a sziamangok nem vernek agyon valakit azonnal, akkor nem is verik agyon soha. És ugyanez áll az emberekre, csak valamivel nagyobb arányokban.

Moaka tehát, pillanatnyilag lemondott arról, hogy elmenjen Peponghoz és megfogja. Csak éppen magában lázadozott az öreg Gub tilalma ellen és éjszakára eltűnt, hogy harminc láb magasból figyelje a liánok szövedékében üldögélő Pepong lélegzetvételét és horkolását.

Moaka egész éjjel ébren volt. A csillagos ég alatt kuporgott, élénk fekete szemeit a mély sötétbe meresztve. Később feljött a Hold és kékesfehér fényt lövellt a gigantikus lombozatra. Ebben a kékesfehér fényárban lihegett, lengett, lélegzett az őserdő, ezernyi csáppal, csőrrel, levéllel, bogyóval, tüskével és himbáló gyökérrel; a levelek közt koboldmakik surrantak, hatalmas lámpaszemükkel rémítgetve a szunnyadó papagájokat; néha felkiáltott egyik-másik kiáltása messze visszhangzott az óriási, füledt, néma katlanban. Moaka szorongó örömet érzett: az élet és új felismerések örömét.

Tóparti parlament.

Ez volt a Liauang, vagyis Nagyon Síma Víz. Három oldalról ősbozót és bambuszerdő határolta, kis tisztásokkal tarkítva; negyedik, keleti oldala a Chilapeng-hegy óriási, csillogó-fekete oldala volt, amely símán és meredeken emelkedett kétezer méter magasba s olyan volt, mint egy durván faragott, fekete és kozmikus méretű emléktábla. Csak a szalangánfecskék ezrei laktak ezen a beláthatatlan, meredek táblán; amely a Liauang tükreinek háromnegyedrészt villogóan fekete árnyékba borította.

A Brentford megjelenésétől számított hetedik reggelen egy magas és nyurga sziamang buzgón ütötte botjával a nagy varingin-fa odvas törzsét. Pikishupa volt ez, a lármás zenebarát, akinek neve azt jelentette: Gyerekkorában-Lenyelt-Egy-Bogarat. A dobolásra egyre több sziamang jelent meg a térségen; bambuszrudakon és légyökökerekre függeszkedve; tele szájjal, vagy fecsegve, mindenesetre figyelmetlenül. Az anyák csuromvizes csemetéiket hozták kézenfogva, a ricsaj könnyelműen verte fel a vízre járó nagyvadak nyugalmát, de arra nem volt mód, hogy a sziamangok hallgassanak, amíg bele nem fáradtak a beszédbe. Bennük a cselekvési ingert beszélőinger helyettesítette, állandóan pletykáztak s ez a ténykedésük csak azért nem volt erkölcstelen, mert senkise figyelt arra, amit a másik mondott. Mindez azonban csak addig folyt így, amíg Gub le nem huppant a tisztás közepére és el nem kiáltotta magát.

- Töprengjetek! - kiáltotta, mert ez volt a jelszó, amely az efféle gyülekezeteket megnyitotta. Kh'ada, aki már nagyon vén volt és alig látott, engedelmesen töprengeni kezdett és azt mondta, lefittyent ajakkal:

- Minden fekete!

Szi-Huhu felnevetett:

- Kh'ada már nem lát - mondta - a párdúc nem eszi meg, mert érzi a szagán, hogy vén.

Most az egész gyülekezet percekig Kh'adáról beszélt. Pikishupa dobolt és Gub mérgesen kiáltozott, de addig nem volt csend, amíg mindenki el nem mondott mindent Kh'adáról, amit tudott. Akkor Gub így szólt:

- Sheeshang minden nap mérgesebb lesz. Minden nap megeszi egyikünket. El kell vándorolnunk innen. A Nagyon Síma Vízen túl még sok párdúc él és hét orangután is. Ezek sűrűn kerülnek meg a tavat és szeretik a húsunkat. Töprengjetek!

Mindenki Sheeshang gőzölgő torkára gondolt; egyesek remegtek, csak Moaka toporzékolt.

- Pepong! - kiáltotta. - Éjjel nála voltam!

Gub ránézett.

- Megfogtad?

- Igen! - hazudta Moaka. - Fiatalok! Ne féljünk! Nem jó félni! Én megfogtam Pepongot! Fogjuk meg a párdúcot is!

Lehurrogták. Gyávák voltak, aminthogy Moaka is gyáva volt a lelke mélyén. Gyávaságuknak köszönhették, hogy éltek, szaporodtak és fennmaradtak. De Moaka egy szimantunglevelet rágva, pontosan elképzelte, hogyan fogta meg Pepongot és már nem is tudta, megtörtént-e ez, vagy sem? És ekkor zörgést hallottak az erdőből és pillanatok alatt szétugrottak, de csakhamar megint összeverődtek. Mert a tisztásra bebotorkált Pepong. Bebotorkált, megfordult önmaga körül és elterült a sásban. De milyen állapotban volt! Arca és balkarja csupa vér, nem volt

nála semmi fegyver, csupasz kézzel jött ki az erdőből és az arca fehérebb volt, mint némelyik kő a holdfényben. És olyan volt, mint aki meghalt.

Moaka leugrott a feje mellé, hosszasan és izgalommal nézte és nagy lelki harc után megfogta a nyakát. Ez a nyak síma és meleg volt; különös nyak, az biztos. Moaka féltékenységgel látta, hogy egyre több sziamang veszi körül az alvó, vagy halott Pepong testét és olyan szemtelenek, hogy meg is fogják. De amikor Pepong felnyitotta a szemeit, akkor hátrahúzódtak; egyesek pláne felszaladtak a sziklafalra, mintha a fekete résekben fecskefészket keresnének: Moaka ellenben megdermedt a rémülettől s nem merte elengedni Brentford nyakát.

Brentford Moaka szemébe nézett és látta, hogy élénken csillog. Ebben a csillogásban volt valami emberi.

- Moaka! - mondta Moaka! De akkor Gub félretolta és Brentford fejéhez ülve, ő nézett most az arcába. Brentford egész testében remegett, mert eszébe jutott a párdúc; amely ráugrott a sűrűből és megharapta. Brentford inkább ösztönösen, mint öntudattal ugrott talpra s a párdúc felé dőlt dárdájával. De a párdúc egy csapással kiverte a kezéből azt. Akkor Brentford egyetlen mozdulattal lekapta a benzintartály dugóját s az egész folyadékot a párdúc pofájába lötytyintette. A párdúc felüvöltött, hátára feküdt és fetrengve, üvöltözve vergődött, hirtelen támadt vakságában. Hatalmas mancsával próbálta kikaparni fejéből az izzó fájdalmat. De Brentford felkapta a fémrudat és beledöfte a párdúc szívébe. Akkor rohanni kezdett, vérző arccal, félig vakon, előre.

Most feltápáskodott, megnyugtató szavakat mormolva a hátráló sziamangok felé. Elindult vissza, a sűrűbe. A sziamangok tisztes távolból követték. Félórai törtetés után megtalálta a párdúc tetemét, a testéből kiálló dárdával. Leroskadott mellé, elővette kését és nekiállt, hogy megnyúzza. De ekkor már körülfogták a majmok és fel-le ugrálva, ordítva, visítva tépdesték a párdúc szőrét, füleit és farkát. Brentford csak a négy mancsot húzta le, amiből keztyűt akart csinálni s a dárdát húzta ki a sebből. Amikor ezzel elkészült, elvesztette eszméletét.

Brentford rendezí a gondolatait.

Amikor magához tért, kezei hűvösek voltak, arca ellenben forró. Hátán feküdt és fent, irdatlan magasban szűrt fényt látott a sejtelmes lombok között.

Köröskörül az erdő tele volt surranó, hessenő, lopakodó nessel. Mégis fel akart állni, de nem sikerült. Zsebébe tömte a lenyúzott mancsokat, balkezébe szorította a földön fekvő fémrudat s négykézláb indult vissza a tó irányába. Csendesen, óvatosan haladt előre. Fejét hatalmas ólomdarabnak érezte, amely vékony idegszálon fityeg előre. Beláthatatlanul hosszú út volt. Gyakran ütközött gyökerekbe, tenyerelt tövisbe az úttalan úton. Álmában Anglia keleti partján járt s most eszébe jutott, hogy feleségével is találkozott ott s a felesége négykézláb menekült előle. Különös, gondolta, hogy most négykézláb járok, valóban, mindjárt az álom után!

Arca ragacsos volt a vértől, de egész teste hólyagosan, lázasan sajgott. Alig is vette észre, hogy puha sás és fű van a tenyere alatt. Felnézett s fent miriád csillag tündökölt, tisztán, egyenletesen és biztatóan. Brentford befurakodott a bambuszok közé és percekben belül megcsobbant alatta a víz. Gondolkozás nélkül belevetette magát. Elterült az alacsony, fekete, hideg vízben, amely a tisztaság és egészség régen nélkülözött érzésével töltötte el. Hátára feküdt, lemosta arcát és felnézett a csillagokra. Dárdáját maga mellett az iszapba tűzte és abba kapaszkodott, hogy a víz felszínén lebeghessen. Mély lélegzetet vett és örömmel tapasztalta, hogy vérkeringése normális, agya kitisztul.

- Gondolkozzunk csak! - gondolta és ezzel a régi Brentford vált belőle. - Meg kell szerveznem a sziamangokat. Látom, hogy tisztelnek és kíváncsiak rám. Magamhoz kell láncolnom, mert nem tudom követni a magasba őket. Tehát meg kell, hogy tanuljanak engedelmeskedni. Ehhez azonban előbb az kell, hogy ne féljenek tőlem. Ha jótévőt látnak bennem, akkor majd vakon engedelmeskednek. És valóban, tehetek jól velük. Gyávák, piszkosak, haszontalanok; nincs bennük semmi büszkeség.

Brentford elhatározta, hogy előbb kiválaszt közülök tizet s azok lesznek a testőrei és tolmácsai. Maga se tudta még, hogyan hajtja végre elhatározását; de a számára teljesen elég volt, ha elhatározott valamit. Erős akaratú ember volt s a sziamangok akarata láthatóan gyenge.

Mégis, amint tovább gondolkozott, úgy találta, hogy a sziamangok értelmes lények, ember-szabású majmok; egyenes homlokuk és tömpe orruk az eszkimókra emlékezteti őt. Ha valamit sokszor elismételnek, kétségtelenül megtanulják előbb-utóbb. És vannak vagy ötvenen. Ha tökéletesen megszervezi őket, akkor ez a törzs beszervezi majd a többi törzset is. És miért ne lehetne mindegyiknek olyan dárdája, mint a Brentfordé? Miért kell gyáván bujkálniok és oktanul szaladozniok?! Fel kell ébreszteni bennök a büszkeséget és máris emberekké váltak! Brentford tüdeje kitágult, szemei élénken csillogtak a koromsötét tükrön, mint az a néhány csillag, ami visszaverődött benne. Igen, talpraállítja a sziamangokat, fejlődésükben ugrásszerű haladás áll be majd, szembeszállnak az erdő oktanul barmaival, életükért és nyugalmaikért és nem utolsósorban a dicsőségért! És aztán, egyszer, egy rendezett, civilizált, zárt sorokban menetelő sziamang hadsereg élén bevonul ő, Brentford, Padangba, vagy Palembangba és önmagát, valamint népét felajánlja a holland királyságnak!

Amióta lezuhant, az volt az első igazán bizakodó pillanata. Nem volt oka rá, hogy kételkedjen az emberi elme és emberi akarat fölényében. Shelleyt és Marloweot nem hozhat a majmoknak; nem értenék meg, mert nincs rá szükségük. De amire szükségük van, azt meg is fogják érteni. És vajjon nincs-e szükségük arra, hogy védekezni tudjanak a tigrisek, párducok, orangutánok és medvék ellen?! Hogy jobb és bőségesebb eledelhez jussanak?! A nyomorú-

ságos szimantung-levél rágcsálása helyett, húst fognak enni, ha Brentford dárdákat készít és megtanulják használni azokat!

Ereiben vad tettvágy lobogott. Alig várta a hajnalt, hogy tervének kiviteléhez hozzáfoghasson. Ész és akarat kérdése az egész! Ész és akarat! A Világmindenség esze és akarata irányítja a Világmindenséget; az Ember esze és akarata irányítja az emberek sorsát. Ez így van és az akarat átvihető, mint a hő, vagy a fény. Két akadály van, amit le kell küzdenie: a sziamangok feledékenysége és az a könnyedség, amivel őt emelet magasságban teremnek pillanatok alatt. Ő meg fog tanulni mászni, és a sziamangok meg fogják tanulni, hogy ne másszanak, ha ő nem engedi.

Most már ki tudta egyenesíteni a derekát, ami csak azért nem törött el, mert a bőrkabát felfogta a párdúc csapását. Elhatározta, hogy a párdúc talpaiból keztyűt és csizmát készít magának s akkor már csak az arca lesz védtelen.

Amint felegyenesedett, látta, hogy az éjszaka kettéreped. Az alsó fele fekete maradt: de ez a Chilapeng szénszínű meredélye volt, az őspala, ami felett éles szögben ezüst vonal feszült. A tó felett halvány gőz szállt; a hajnal lehellete. Az erdő megszólalt: millió papagáj, kakadu és kolibri harsogott néhány perc multán. A tó tükre megmozdult. Messze lent, a túlsó parton ezüst és kék pára szállt a nád között; az égbolt sűrűn váltogatta színét s madárrajok húztak a mocsár felé. A fekete hegyoldal megélénkült a szalangana-fecskék járás-kelésétől. Brentford kilábalt a vízből, a dárdára támaszkodva. A sűrűség szélén megállt a pizángok piroshegyű levelei között és megreggelizett. Vadnarancs-ligetet is talált a hegy tövében; teljesen jóllakott. Elfeledkezett fájdalmairól és lelkesedve gondolt az elmúlt éjszakára. Megtalálta a kivezető utat: önmagában találta meg.

A narancsliget szélén ott ült Shupu és szégyenlősen elfordította a fejét. Súlyos csőre lelógott, de apró, ráncos szemei vidáman pislogtak Brentford felé.

Brentford elvesztette a benzint; de talált helyette egy ötletet. És ezt az ötletet már nem veszítette el.

Brentford a magányt választja.

Brentford első kísérlete csak részben sikerült. A délelőtti melegben nem találkozott a sziamangokkal; de mégis velük foglalkozott. Gondos vizsgálat után kikeresett tíz fiatal, hüvelykujjvastagságú bambusznádat, levágta és kihegyezte, majd pedig csomóba kötve, magával cipelte őket. Azután megkísérelte Pikishupa dobjeleit utánozni. De nem jött válasz. Nem messze a fekete párdúc tetemétől letelepedett és duriódiót evett, aminek tejfölszerű tartalma bűdös volt, de jóízű.

A dél rekkenő tűzében elült a lárma s a lomb között hűsöltek az állatok. Moaka egy fekete sziklán ült, amely meredeken nyúlt ki a tó fölé s amelyre árnyékot vetett a Chilapeng-hegy fala. Moaka nagyon csendes volt s csak szemei forogtak izgatottan. Tenyerei izzadtan lapultak a hideg kőre; még vakarászni is elfelejtett. Háta mögül tompa dobbanásokat hallott. Megfordult. Szi-Huhu közeledett felé. Csakhamar egymás mellett ültek a kiugró sziklán.

Moaka mindig úgy érezte, hogy Szi-Huhu testéből kellemes forróság árad át az övébe. Szi-Huhu erős, karcsú és forró volt és mindig arra ment, amerre Moaka. Már három hónap óta így volt ez; a fiatalok nevettek rajta, az öregek szétkergették őket, mert irigykedtek rájuk. De most már Moaka erős volt és megfenyegette az öregeket. Csakhogy néhány napja mindig zavartalanul üldögélnek a melegben egymás mellett és Moakát megzavarja az az érzés, hogy nincs kivel szembeszállnia Szi-Huhu védelmében és nem tud rájönni, hogy egyébként mit csináljon. Néha kedve volna megverni Szi-Huhut, néha pedig arra vágyik, hogy megdörzsölje az arcát és levegőt fújjon a fülébe.

Most mind a ketten a Liauang-tó sötétkék tükrét nézik, amelyen olajos-zöld, csillámló csíkok húzódnak Matanuai, vagyis Hegy-Amely-Olyan-Mint-A-Felhő felé. Szi-Huhu megfogja Moaka fülét és gyengéden rángatja. Moaka lefejt az imádott kezeket és Szi-Huhu hátát vakargatja. Szi-Huhu kéjesen dorombol.

- Erős vagy, Moaka! - nyafogja - erős vagy, de nem bántod Szi-Huhut. Csattogtasd a fogadat, hogy mindenki féljen tőled, csak Szi-Huhu nem, mert őt sose bántod.

- Nem bántom! - felelte Moaka.

- Holnap se bántod?

- Holnap se bántom.

- Sok holnap se bántod?

- Sok holnap se bántom.

- Sok-sok holnap se bántod?

- Sok-sok holnap se bántom.

Szi-Huhu erősen töprengett, hogy mit kérdezhetne még.

- Erős vagy, Moaka! - dünnyögte, miután más nem jutott eszébe.

Moaka vicsorgott.

- Nem vagyok erős! - mondta. - Pepong erős.

- Pepong se bántja Szi-Huhut?

Moaka nem felelt.

- Pepong se bántja Szi-Huhut?

Moaka nem felelt.

Szi-Huhu dühbe gurult és meglökte Moakát. De Moaka nem esett bele a tóba, megfeszítette a lábait és erős karjaival felemelte Szi-Huhut, aki rémülten visongott. Lerakta a sziklára és megvetően dörmögve elcammogott.

Szi-Huhu lelkiismeretfurdalással telve követte.

Egy nagy varingin-fa léggyökér-sátra alatt ott találták az egész törzset. Kougang (Elöl-Nagyobb-A-Feje) éppen veszekedett; ő már ilyen volt. Kh'ada maga elé bámulva mormogott. Tamap, - (Mindent-Megfog-És-Elereszt) rotangrostokat húzogatót összevissza addig, míg egy csomó keletkezett és akkor táncolni kezdett örömeiben. Mert Tamap feltaláló volt, aki valóban ügyes dolgokat csinált, csak az volt a baj, hogy sohase tudta előre, mit fog feltalálni, de amikor sikerült, akkor azt mondta, hogy előre tudta és erre törekedett. Szi-Gallang már nagyon vén asszony volt, de amikor meglátta Szi-Huhut, mindig mellé állt, mert szentül hitte, hogy testvéreknek látszanak. Moaka kedvetlenül pislogott a semmittevő társaságra, amikor dobolást hallottak... Pikishupa felugrott egy ágra és úgy figyelt.

- Ugy hangzik, mintha Pikishupa dobolna, - mondta Pikishupa - de nem Pikishupa dobol!

Felszaladtak a varingin-fára s az óriási szövevényben, amely valami hegynagyságú három-árbócos takelungjára emlékeztethetett volna minket, útra keltek a dobolás felé.

Az-Erdő-Amely-Mindenütt-Erdő, - amint a makik és sziamangok nevezik - sehol sem olyan szép, mint a tó körül. Brentford, jóllakottan és lázmentesen mászkált félmérföldre nyugat felé és kerekre tárgult szemekkel bámulta az őserdő mérges pompáját. A mangrove-cserjék szívós tüskéi és bütyke közt melastoma-haraszt vörös virágai álltak remegve, húsos bőségükben. Vad és erőszakos hullámzással fojtogatták egymást az aljaerdő növényei; egymásra másztak és szívták, tépték, nyomkodták, harapták egymást. Kúszóharasztok, gyömbérek, bételbors közül vörhenyesen szöktek fel a harasztfák, felettük olyan lomberdő terült el, amely eltakarta a magasabb régiókat: nipopálmák, kvassziafák vörös lombja, cukorpálma és bambusz. Az igen magas fáknak - a dinnyefának, trombitafának, pamutfának, mangofának, vajfának, teaknak, varinginának s az igen kemény padauk-fának - csak mohás, szőrös, gyantás törzse látszott innen. Vadgalambok szálltak az ebédutáni csendben; kis maláji medvék játszottak a mohos sziklák között.

Brentford, a haraszterdőben taposva, nem vette észre, hogy Gub és a sziamang-törzs követi. De amikor visszatért a fekete párduc teteméhez, akkor egyszerre körülvették és most már nem mutattak félenkséget; legalábbis nem annyira, mint eleinte.

Brentford minden igyekezetével azon volt, hogy elfogadtassa velük a bambusz-dárdákat. Egyet-egyet kézbevett és feléjük nyujtva, szólította őket. Moaka volt az első, aki tárguló orrcimpákkal közeledett és megforgatta a dárdát. Brentford ugyanakkor elengedte.

Moaka csodálkozva forgatta a szerszámot, amely olyan volt, mint a Brentfordé, de kevésbé hideg. Brentford felemelte a fémrudat és beledöfte a párduc tetemébe. Szeme sarkából figyelte Moakát. Moaka izgatottan és esetlenül forgatta és emelgette a dárdát, végül eldobta.

Brentford most előről kezdte az egészet. Félóra telt el, amíg elérte, hogy Gub, Moaka és a veszekedős természetű Kougang jobb kezében tartott egy-egy bambusznádat. De Kougang Brentford felé dőlködött vele, úgy, hogy el kellett venni tőle.

Szívdobogtató pillanat volt, amikor Gub és Moaka, pontosan követve Brentford mozgását, beledöfte a lándzsát Sheeshang tetemébe. Ki is húzták és megint beledöfték. Nemsokára mind

a tíz dárdának akadt gazdája és a tíz felfegyverzett sziamang szitává lyukgatta a párdúc bundáját. Ez korszakalkotó vívmány volt; dehát semmiképp sem akarták abbahagyni. Brentford mindent elkövetett a fémrúddal, hogy megállítsa őket az esztelen szurkálásban és ez, néhány ütleget árán, sikerült is neki. Az volt a cél, hogy fegyelmet tanuljanak. Csakhogy, mihelyt nem volt szabad szurkálniok, a legtöbben eldobták a dárdát és elkóboroltak. Gub maga is a feleségét kezdte ütni a dárdával és Brentford csaknem minden reményét elvesztette. Egyedül Moaka fogta és tartotta a lándzsát, le nem véve a szemeit Brentfordról.

- Moaka! - kiáltott Brentford s örömmel látta, hogy a fiatal sziamang engedelmesen közeledik.

- Pepong! - mondta Moaka csillogó szemekkel.

Brentford meghatottan gondolta:

- Elvhűséget látok a szemeidben! Ez az én emberem! Meg fogom jutalmazni, ha majd uralomra kerülök.

Moaka olyan fegyelmezettnak bizonyult, hogy negyedóra alatt meg tudta tanulni a bambuszrúd nevét: dárda. A többiek már szétszéledtek, de Moaka Brentford mellett maradt. Brentford gyümölcsöt adott neki és folyton beszélt hozzá, ami nagyon tetszett Moakának. Voltak hangok, amiket megértett és voltak hangok, amiket Brentford értett meg. És Moaka folyton szorongatta a dárdát.

Brentford körben járt és lassankint sikerült még nyolc dárdát megtalálnia. A tizedik elveszett. Felszedte őket; azután elővette a kését és Moaka végignézte, hogyan lesz a bambusból dárda.

Találkoztak Gubbal, aki egy rotangszálról lógott s az arcukba bámult, de Moaka megvetően morgott rá. Brentford ellenben dárdát nyomott a kezébe és továbbment. Amikor visszanézett, látta, hogy Gub eldobja a dárdát.

Felmásztak a kiugró sziklára és hallgatták a szalangána-fecskék esti csivogását. Moaka felugrott mellé és Brentford bámulva látta, hogy felmászik a meredek, síma sziklafalon, - még hozzá a dárdát sem engedte el - és csakhamar visszatér, egy marék fecskefészek-törmelékkel, amit Brentfordnak kínál... Brentford megette; s bár Manilában leves képében jobban ízlett neki: most örült, hogy Moaka tökéletes behódolásáról meggyőződhetett. Meggyőződése szerint vállalkozásának sikere (és menekülésének egyetlen esélye) attól függ, hogy sikerül-e egyetlen éjszakát a sziamangokkal együtt töltenie. Elhatározta, hogy nem engedi el Moakát.

Lemászott a szikláról, állandóan szemmel tartva a fiatal sziamangot, - abban reménykedve, hogy olyan alvóhelyet talál, amely mindkettőjüknek megfelel. A lándzsákat végül elszórta egy nagy varinginfá tövében s a gyökereken mászni kezdett felfelé. Míg egy lépést tett, Moaka húsz méterre szökött fel természetesen; de akkor megállt és lekiáltott: Pepong. Egy nagy ág-szövevényben, amely fűvel bélelve olyan volt, mint az orangután elhagyott fészke: megállapodtak. Brentford nagy örömeire Moaka elhelyezkedett mellette, egy vastag ágnak vetve hátát.

A magasból fájdalmas haraggal meredt le Szi-Huhu égő szeme Brentfordra. Szi-Huhu féltékeny volt, bár nem tudta, hogy az.

Moaka hűtlensége.

Szi-Huhu megvárta a sötétség beálltát és akkor hallotta, hogy Moaka is alszik és Brentford is alszik. Ettől kezdve egyre izgatottabb lett. Diókat dobált le Moaka vállára, kettőt-kettőt egymás után és Moaka, felébredvén, tudta, hogy Szi-Huhu hívja őt.

Sokáig ült mozdulatlanul és erősen töprengett. Látta maga előtt Pepongot, aki erősebb, mint a párduc és Szi-Huhut, aki erősebb, mint ő maga. És lassan kilopakodott a fészekből és felsurrant a gyökereken a magasba.

Leült Szi-Huhu mellé és mogorván mondta:

- Hallgatlak, Szi-Huhu, de erősebb vagyok, mint te és Pepong a legerősebb.

Szi-Huhu hozzásímult.

- Erős vagy, Moaka - súgta - de engem is bántasz.

- Nem bántalak! - felelte.

- Bántasz.

Moaka pislogott és halkán dörögött. Nem értette Szi-Huhut. Szi-Huhu sem értette önmagát. Az igazság az, hogy Moaka *nem* bántja őt és ő mégis úgy érzi magát, mintha bántaná.

Hozzásímult és azt mondta:

- Foglak, Moaka!

Moaka Pepongra gondolt és megborzongott. Pepong erős és fehér, a tengerről jött és visszamegy a tengerbe. A csillagok neki engedelmeskednek és a párduc akkor hal meg, amikor ő akarja. Ha megharagszik Moakára, akkor Moaka meghal.

De Szi-Huhu egészen közel volt hozzá. Moaka megfogta.

- Szi-Huhu! - súgta - te elloptad a Napot és a hasadba dugtad, azért vagy ilyen meleg.

Szi-Huhu doromboló hangon felelte:

- Erős vagy. Ne bánts.

Átkarolták egymást és remegtek az örömtől. A csillagok tündöklő porral ragyogták be a kék boltozatot. Moaka elfeledkezett Brentfordról, de a dárda, amit kezében szorongatott, eszébe juttatta ismét.

Szi-Huhu megfogta a dárdát és elejtette. A dárda leesett. Sokáig kopogva hullott az ágak és indák közt lefelé. Szi-Huhu megrémült a lármától és elindult az ágak között.

Moaka utána ment.

Az erdő szélén érte utól, egy kinyúló, vastag ágon. Itt biztonságban voltak. A tavon zsíros-sárgán és kövéren terpeszkedett a Hold. Vékony, ezüst szálak lógtak a fekete ágról. Moaka megragadta Szi-Huhu vállait és felkiáltott:

- Te vagy erős, Szi-Huhu! Te vagy erős!

És olyan indulat fogta el, hogy megrázta Szi-Huhut, vállainál fogva, aki rémülten kapaszkodott és nevetett! Szorosan egymáshoz fonódva ültek az ágon; olyan szorosan, hogy az árnyékuk egyé lett és Moaka, lenézve, csodálkozással látta, hogy ez az árnyék furcsa módon táncol, miközben végre olyan forrón és vadul keringett, mint még soha.

Brentford hajnalban egyedül ébredt s megint fájdalmasan érezte az egyedüllét súlyát. Lent megtalálta a kilenc dárdát s ebből megértette, hogy Moaka megunta a fegyelmet. Most egyszerre reménytelennek látta egész tervét. Minden nap újra kezdhethé a tanítást és nevelést. Önmagában kellett volna bíznia és semmi másban! Szinte lázas önkívületben látott munkának. Hajnaltól délutánig hét vastag bambuszrudat vágott ki. Rotanggyökérrel összekötözte őket s így tűrhető tutajra tett szert. A tutajt rátolta a tóra és megkötözte. A rakománya ez volt: a kilenc dárda, nagy halom durió, pizáng és szimantung-level. Délután, amikor Chilapeng keleti árnyéka elvonult a tóról, sokáig dobolt egy nagy fa odván, de a sziamangok nem mutatkoztak. Ekkor feltelepedett a tutajra, amely a terhelést kitűnően bírta. Három lapos mangrove-gyökere volt, amivel evezhetett. Elindult a túlsó part: a Matanauai-hegy felé. Enyhe, miazmás szél fodrozta a sötét vizet, amelynek símaságát ugráló halak is zavarták. Brentford hirtelen és minden átmenet nélkül sajnálni kezdte önmagát.

MÁSODIK KÉSZ:
Brentford, a sziamangok Főnöke

Találkozás a dzsungelben.

Brentford negyedik hete bolyongott a dzsungelben és már megkapta a tropikus láz lassan őrlő, türelmes, de makacs válfaját, amely Jávában és itt honos. De, csodálatosképpen Brentford gyöngébb lett és mégis erősebben forrt benne az élni-akarás, mint mindezideig. Ez a négy hét borzalmas volt. A Liauang-tó déli partjára úgy emlékezett, mint szelid, middlesex-i tájra, amelynek pasztelkék egén rózsaszínű báránnyelűk pirulnak esthajnal idején. Amint átkelt a tavon - már nem tudta, milyen napon történt ez; a napok egyöntetűekké s névtelenné váltak a számára - a tóba különös, zöld folyócska torkollott, amelynek vize sűrűnek tűnt s amely elkanyarodott a befelé boruló növényi sikátor közé. Brentford, - ekkor már késő este volt - megmaradt a tutajon s a maga különös fadarabjaival, bevezett a folyón, amelyet, - mint későbbi feljegyzéseiből tudjuk - Sziunknak nevezett, nyilván a majmok nyelvén, amelyre számtalanszor utal; hiszen a bennszülöttek nyelvét nem ismerhette.

A Sziunk aránylag tág torkolatában, a vízen töltötte ezt az éjszakát s rá kellett jönnie, hogy a dzsungel hangosabb, mint a déli erdőség volt. Tigrisek, párducok ordítása borzolta végig a nehéz, bűzös vizet s időnkint hosszasan zúgott valami melankólikus és mégis erőteljes bömbölés, ami mélyebb volt a legmélyebb emberi basszusnál is.

Brentford huszonnégy nap alatt tizenkilencszer kötött ki a szárazföldön, ami mindenütt félig vizes mocsár s félig növényi ösréteg volt; de sehol száraz és seholy föld. Nem mert azonban eltávolodni a bambusztutajtól s az éjszakákat mindig vizen töltötte. Elképzelhetetlenül sokat szenvedett az Anopheles-szúnyogok miriádjainak csipésétől s a vízi piócáktól, amelyek felkapaszkodtak a tutajra s onnan bemásztak Brentford bőrkeje alá. Minden hajnalban, amikor az első zöldreszűrt napfény-kéve elsiklott a keskeny és árnyékosan néma víztükör felett, Brentford meztelenre vetkőzött és hosszú percekig át mosogatta testét a tenyerébe merített vízzel, amelyből ujjai közt szűrte ki a piócákat s vízi rovarokat. Egy ilyen korreggelen történt első találkozása az orangutánnal. Túlságosan közelsodródott a parthoz, ami egyébként se volt messze, - s meztelenül állt a tutaj közepén, bőrének gyulladt-vörös foltjait locsolgatva a hús vízzel. Nedvesen csillogó testét valósággal felcifrázta a sugártörés. Most is lenézett mellének vörösarany szőrzetére, de most nem jutottak eszébe ír-kanadai ősei és semmiesetre sem érzett elégedett büszkeséget, ha gondolatban az East-End kisszatócsainak származásával hasonlította össze a magát.

Az orangután már régen ott állt a parton, mielőtt észrevette; s amikor hihetetlen mélyről buggyanó hangján elbődült, - Brentford csaknem beleesett a vízbe, ijedében.

Magasabbnak tűnt, mint Brentford, vállai kétszer olyan szélesek voltak. Sűrű, feketésbarna szőre, határvonal nélkül nőtt fel hátáról a tarkójára s onnan a fejére. Arca fekete és keskeny volt, állkapcsa erős, mint egy gőzkalapács. Tekintete bánatot és undort fejezett ki, bár valószínű, hogy nagyobb érdeklődéssel nézte Brentford fehér testét, mint bármit a maga megszokott világában.

Mintegy másfél hosszú percig tartott a dolog: Brentford és az orangután egymást nézték. Mindkettejük számára, kétségtelenül, korszakos felismeréseket jelentett ez a másfélszempertes randevú. Brentford önkéntelenül a sziamangokra gondolt, amikor ezt a komor, mitológikus erejű és méltóságú, majomgyűlölettel eltelt individualistát látta, határozott tekintetével, amely hátborzongatóan világos és szinte mániákusan rosszkedvű volt.

Ugyanabban a pillanatban, amikor Brentford magához tért ámulatából, már evezni is kezdett, a Sziunk lassú áramlásának irányában. Az orangután nem mozdult, de Brentford látta, hogy fejének egyetlen lassú mozdulatával utánaéz s lecsüngő jobbkezét felemelve, megmarkolja

saját mellén a szőrt. Akkor egy varingin-fa gyökérbozótja eltakarta már és Brentford fel-lélegzett.

Kétségtelen, hogy ebben a helyzetben Beethoven, vagy Jonathan Swift az orangutánhoz vonzódott volna, utálatot érezve a sziamangok iránt. De Brentford, szerencsés ösztönével, valóságos vágyat és rokonszenvet érzett, e találkozás után, a kíváncsi és hajlékony és közönséges sziamangok iránt.

A második törzssel, a dzsungel határán, mindenesetre különös körülmények között került össze s ez a találkozás sorsdöntő lett.

A Sziunk-melléki sziamangok számra nagyobb s egyébként is fejlettebb törzset alkottak, - főnökük azonban fiatalabb volt, mint Gub. Brentford sokáig nem is sejtette, tudnak-e egymásról a különböző törzsek; van-e faji öntudatuk s ha van, a maguk törzsére szorítkozik-e az, vagy pedig minden sziamangra? Ez a törzs pillanatnyilag nő-hiányban szenvedett; mintegy ötven fejlett hímre harmincöt fiatal és néhány idősebb nőtény jutott. Szokásaik és elveik azonban megakadályozták őket abban, hogy változtassanak öröklött életmódjukon: ragaszkodtak a szexuális magántulajdon elvéhez, azok is, akiknek kárt okozott. Nehezen szoktak rá valamire, de ha rászoktak, akkor generációkon át ragaszkodtak hozzá. Gyűlölték az újat s ha valaki újat akart: annak erősebbnek kellett lennie mindannyiuknál, hogy el ne pusztítsák rögtön. Az erősebbekkel nem volt baj, de a fiatal, pár-nélküli hímek állandóan izgékony állapotban éltek s az egész törzset izgalomban tartották. Háborús ösztönök fejlődtek ki azokban, akiket erre egyéni érdekeik izgattak; s az ő lelkiállapotuk átragadt a többiekre is. Egy reggelen az egész törzs megtámadta Brentfordot.

Nem volt rá semmi okuk; Brentford új és rejtélyes volt: idegen. Csakhogy a kíváncsiság azonnal átváltódott dühvé bennük. Rendes körülmények között a sziamang nem támad meg semmit; nincs is megfelelő eszköze hozzá. De most már régen kerestek, öntudatlanul is, valamit, amin keresztül levezethetnék oktalan indulataikat.

Brentfordot eleinte meglepte a támadás, de aztán, fémrúdjaival ütni-verni kezdte őket, kettőt keresztülszúrt vele.

Mindez egy páfrányos tisztáson történt, a napsütésben felforrt tócsák között. A sziamangok, amint komoly ellenállásra találtak, már menekülni igyekeztek, de ahhoz, hogy felfussanak valamely fára, tizenöt lábnyi területen kellett hátrálniuk. A földön pedig elég esetlenül mozgottak. S amint megindultak hátrafelé, valami elbődült mögöttük.

Brentford azt hitte, hogy megismeri az orangutánt, de lehet, hogy csak hasonlított rá... Mintegy harminc hím-sziamang maradt a tisztáson, Brentford és az orangután között. Egyesek félelmükben megmeredtek, néhány kiszökött a sorból, oldalt. De ez csak néhány pillanatra tartott. Akkor az orangután, mellét verve, begázolt a sziamangok közé.

Brentford nagy győzelme és kis elmélete.

Az orangután a sziamangok közé taposott, kettőt felemelt, mint egy Gulliver s a nehéz testeket a tisztás szélére penderítette. De közben félreérthetetlenül komoran és szilárd pillantással Brentfordot nézte, aki szemben állt vele. És Brentford, amikor halálfélelme dühvé változott, felkapta a dárdáját és teljes erejével az orangután szíve felé döfte.

Az első érzése az volt, hogy a hegyes fémrúd megakad valami páncélon. Aztán szinte megsemmisült a jajongó, üvöltő, és meglepetten vádoló hangtól, amely szétáradt az erdőben, mint valami riadó. De az orangután féltérdre bukott és még mindig fekete arccal és tiszta tekintettel nézte Brentfordot. Balkezét irtózatosszerű erővel lökte előre, de a jobb már bénán csüngött le az oldalán. Egy fiatal hím-sziamang a nagy, fekete test súlya alatt vergődött. Brentford kihúzta a dárdát és újra szúrni akart, de egyidejűleg látta, hogy a szabaddá vált sebből vastag vérsugár freccsen lüktetésszerűen és csökkenő erővel. A tiszta és borzalmasan komor tekintet megtört és zavarossá vált. Brentford elfordult és dobogó szívvel hallgatta a nehéz, bágyadó, fujtató nyögést.

Mellette egy nagy sziamang tápázkodott fel és jajgatva hullott vissza. Lábát törte.

Brentford megfogta a remegő majmot és beszélni kezdett hozzá. A sziamang vinnyogott és dörmögött félelmében.

Az orangután elnyúlt a harasztok között. Szájából még szivárgott a vér, de hamar megalvadott a forró levegőn.

Brentford elővette a kését és megfelelő fadarabokat faragott és ágakat nyesett. Összeillesztette a sziamang eltörött csontjait és megfelelő kötéssel merevítette meg a lábat. Azután felemelte és meglehetősen erőlködve a tutajra cipelte. Ott a sziamang megpróbált felemelkedni, de visszazuhan. Rémülten bámult maga köré.

Az orangután teteme ott feküdt a tisztáson egy nagy, vörhenyes páfrányfa tövében. A délutáni nap már nem tudta áttörni a lombsátrat odafenn. Párás, megtört fény hullott levélről-levéltre s mire leért, már szinte elfogyott. Az orangután teteme mellől dél óta szakadatlan, fájdalmas üvöltés hallatszott. Mellette állt a nőstény, mellét tépve és jajgatva. De ez a jajgatás nem gyász volt, nem kegyelet, nem rettegés a haláltól, nem szertartásos borzongás. Ez a Veszteség volt, hirtelen, gyilkos Árvaság dala, amit nem enyhített a Túlvilágban való hit; nem enyhített semmi. És az üvöltés éjszaka csak erősödött. A nagy állatok elvonultak a közelből, de még a hegyek oldalán is hallani lehetett.

A nőstény ott ült és égő, rekedt torokkal üvöltött a láthatatlan ég felé. A tetem zöld volt az éjszakai legyektől és rovaroktól. De ezt nem látta a nőstény. A fekete sziklákat látta, ahol először találkoztak; ahol a hím mogorván ácsorgott és bémésködött felé. De csakhamar felvidult és üldözni kezdte. És a forrásokra is emlékezett, amelyeknél reggelenként üldögéltek s a tenyerükből ittak. És most itt fekszik Daffh-Mun, a legerősebb férfi, a leggyengédebb férj és legfélelmesebb ellenség. Itt fekszik és nem kel fel; a szaga elárulja, hogy nem is fog felkelni soha többé. Nem látja már a fekete sziklákat és a fekete sziklák nem látják őt soha. És nem iszik többé a szivárványos forrásokból s a forrás vize nem folyik végig bozontos mellén. Vége, vége, vége, vége! - üvöltött az özvegy orangután hajnalig. Hajnalban elfordította megmerevedett nyakát s a tetemre nézett, amelynek nem volt arca... s a balkezéről is eltűnt szőr, hús, izom, minden. Szánalmas, fehér csonk meredt elő a térde mellől.

Ekkor tompa fáradtság vett erőt a nöstényen; éhes volt, de nem törődött vele. Fehér nyüvek miriádjai lepték el a tetemet, amint feljött a nap; és estére csupán egy tiszta fehérre lerágott csontváz feküdt a harasztfa tövében. Akkor a nöstény a talpára emelkedett és elcammogott a sűrűség felé.

Brentford gyümölcsöt hozott és megetette a sérült sziamangot. Megint felébredt benne az erőszakos vágy, hogy társat szerezzen magának. Módszeresen fogott hozzá, hogy megismerje a Sziunk-melléki sziamangok nyelvét. Már az első kísérleteknél rájött arra, hogy az nem sokban különbözik Moaka nyelvétől. Sok csendes és zavartalan órát töltött ezzel a béketűrő és riadt majommal s ez igen hasznosnak bizonyult, a nyelvismeretének kiegészítése szempontjából. Megtudta, hogy védence az itteni sziamangok főnöke és P'kami-nak hívják. Megmagyarázta, hogy ő: Pepong. P'kami sokszor fel akart kelni s ilyenkor Brentford rászólt: stop! Ezt hamar megtanulta P'kami és visszaült. A duriót és pizángot nagyon szerette és minden esetben elfogadta Brentfordtól.

Három nap múlva Brentford hosszabb beszélgetést tudott vele folytatni, mint a leghosszabb beszélgetése volt Moakával... Ravaszsággal és türelemmel megtanulta, hogy P'kami legtöbbször a feleségét és az orangutánt emlegette. Az előzőt gyöngéd aggodalommal, az utóbbit izzó gyűlölettel. Ezt a gyűlöletet nem enyhítette az orangután csodálatos halála sem.

És ezen az éjjelen P'kami végre nyugodtan aludt és Brentford a tutaj orrában ülve gondolkodott. Messze előtte sárga folt ringott a vízen, a Hold, hosszú fényszálakat eresztve az árnyékos öblökbe, mint egy éteri pók.

Brentford elméletét - az ő számára új és felfedezés-szerű volt - odavetett megjegyzéseiből próbáljuk rekonstruálni. Az orangután volt a Zung, a nagy őserdő legnagyobb élőlénye. És a legszerencsétlenebb. Mindenki gyűlölte. Miért? Mert a legerősebb volt a millió és millió élőlény között. El kellett pusztulnia, mert nagyobb és erősebb volt a többinél. Brentford, aki idáig a természetes kiválasztódás híve volt, megfordította a szekér rúdját s azt mondta: a természet nem akarja a Nagyot és Erőset. A Természet egy végtelenül egyszerű öngyilkossági folyamat. Amint eltűntek az őszállatok, és eltűnnek az elefántok, úgy el fognak tűnni az orangutánok és az emberek is, ha az egyéni kiválóságra törekszenek. A gerincesek jövője csak akkor látszik biztosítottnak, ha nagy csapatokba verődnek és alárendelik magukat egy felsőbb akaratnak, amely nem csiszolni és nemesíteni akarja őket, hanem táplálni és növelni a számukat. A sziamangok megfelelő anyagnak látszanak. Hangyatársadalmat kell szervezni belőlük. A hangyák ugyan nem élnek látható diktatúrában, de ha az Elvet, amely szerint robotolnak, megszemélyesítjük: akkor mégis kiderül, hogy kemény, fegyelmes diktatúra az! Nem erős és kiváló egyedek kellene, hanem szervezett tömeg.

Brentford nem vette észre, hogy ez az elmélet minden embert arra kell, hogy késztesen, ami merőben ellenkezett terveivel: hogy szembeszálljon vele a gyakorlatban. Ime egy ember, aki abból indul ki, hogy erő, fegyelem és akarat boldoggá tehet egy fajt: és ugyanoda jut, ahova a szindikalisták; és végső következtéseiben oda, ahová a borzalmas termeszek. Minden ember egy sejt, semmi más; azért van, hogy egy darabig növekedjék, prosperáljon s végül eltakarítsák az útból. És ez az elmélet konstruktív és csupa jót ígér, szerinte. *Mindent a tömegért! - mondják a diktátorok - és arra ítélik a tömeget, hogy örökké tömeg maradjon.*

De Brentford nem ment el idáig. Örült az orangután halálának, mert egy lénnel kevesebb volt, aki erősebb nála. Az alvó sziamang fejére vakítóan sütött a Hold; tömzsi orrának cimpái kitágultak. Brentford szinte gyengéden nézte.

- Megszervezem őket! - gondolta táguló tüdővel - legyőzzük az erdőt, amely fogva tart!

Pedig talán már nem is érezte fogságban magát. Életben maradt, heteken át, amire nem számíthatott. És Európában nem tudna annyi embert megölni a dárdájával, ahány kiválóbb és ahány erősebb van nála.

És míg lábát áztatta a hűvös vízben, gondolatban a tanult sziamang-szavakat ismételve, arra az időre gondolt, amikor ezer sziamang hallgatja majd a szavait s ő felkorbácsolja becs-vágyukat...

Komoly eredmény.

Még hét napig élt így együtt P'kamival, a tavon-túli sziamangok főnökével. Ezalatt Brentford járt a partra gyümölcsért és szimantung-levélért, a védence meg se moccant. Mervített féllábát idegenkedő tisztelettel tartotta maga elé, mintha ezt a féllábat valamely ismeretlen hatalom fogságba ejtette volna.

A Páfrányfa Melletti Ütközet után tizenkét nappal azonban Brentford levette a kötést P'kami lábáról. A sziamang-majom első dolga volt megvakarni a lábát, amely nem fájt többé, hanem viszketett. Brentford is erősebb volt ezen a napon; a láza alábbhagyott és tele volt reménnyel. P'kami félórahosszat nyújtogatta a lábát; és közben arra gondolt, hogy volt lába és akkor nem volt és most megint van!

- Pepong! - mondta a majom és élénk tekintete végigsúrolta az ember arcát. Brentford már azt remélte, hogy többet fog mondani, de akkor P'kami nekilódult s átugrott a partra. Az ugrás után felsikoltott, mert, nyilván érzékeny lábára toppant, de azután pillanatok alatt eltűnt a sűrűben.

Brentford káromkodva fogadta a sziamangok állhatatlanságának ez újabb bizonyítékát. Háláról, természetesen, a majmok között se lehet szó, le kellett volna döfnie tizet közülök és akkor a többi ott remegett volna előtte, alázattal és megadóan. Csürhe! Hiszen Brentford segíteni akart rajtuk! Az értelmet, értelmi fölényt hozta nekik; biztonságot, hatalmat, az őserdő birtoklását. Hiába, mondta önkéntelenül, az emberek bújkálásra és szolgaságra termettek.

Az „embereket” gondolatban kijavította „majmokra”. Aztán egy nagy, bőlevű pizángot szopogatva, balkezeivel evezett felfelé, mert keresztül akart jutni a mocsaras erdőn, hogy a fennsíkra jusson, ahonnan messzebbre elláthat.

Délután egy csendes öbölben ringott a tutaj. A lombsátor finom és könnyed fényt szűrt a lusta vízre, amely unatkozva és bágyadt csillogással állt a gyökerek s a ráhajló páfrányok alatt. Ezernyi halféle nyüzsgött a vízben. Brentford végighasalt a tutajon és órákon át nyúlka a vízbe, növekvő ügyességgel, amíg két vörös-arany, fátylas halat kifogott. Ezeket csupaszra kaparta zsebkesével; kettévágta és megette. A nyers, hideg, kékes hús hallatlanul ízlett az inyének s míg az utolsó falatot forgatta kéjjel a szájában, különös hangot hallott a fölött.

- Pepong!

Felnézett s fent, a kusza ágak között rengeteg fekete tömeget látott. Megismerte P'kami hangját, de nem látta őt a sok sziamang között. Felkiáltott, lehívta őket. Sokáig nem történt semmi; a sziamangok fecsegték, de nem mozdultak. Ekkor Brentfordnak különös ötlete támadt.

Feje felett összecsapta a tenyerét, mert úgy gondolta, hogy ez különös, dekoratív és feltűnő mozdulat. S valóban, látta, hogy - előbb egy-kettő, aztán többen - bátortalanul felemelik a tenyerüket s egymáshoz csapkodják. S ahányszor Brentford megismételte ezt a jelet, a sziamangok rögtön utánozták. Ezzel a külsőséggel könnyebben hatott rájuk, mint szavakkal. Később P'kami lemászott a tutajra és a térdeit vakarva, ácsorgott Brentford mellett.

A többiek, ez alkalommal, még nem jöttek le. Egy kis maki volt köztük, aki kezükből lopkodta a daun-szimantung-növény leveleit; de nem tudták megfogni, mert fürge volt; és elkergetni se tudták, mert ők nem voltak fürgek.

Brentford már cseppet se bízott a sziamangokban, de azok másnap reggel ott voltak megint. Brentford kiment a partra és nádlándzsákat nyesett, kihegyezve őket. Azután beosont az erdőbe, óvatosan lépkedve, míg a sziamangok a fák között követték odafent.

Déltájban egy tipegő binturongbocsra bukkant s keresztüldöfte a dárdájával. Csakhamar körülvették a sziamangok és kíváncsian nézték a vergődő bocsot. Brentford a régi módszerhez folyamodott. P'kami kezébe nyomta a dárdát és megtanította döfni. Csakhamar valamennyi hím dárdát szorongatott a kezében, az egyetlen Homahi kivételével, akinek már nem jutott. Homahi ennél fogva ki akarta rángatni Guka kezéből a lándzsát. Guka nem egyezett bele, de Homahi erősebb volt; elvette tőle a lándzsát és hasbaszúrta Gukát. Guka elterült a földön és már csak percekig élt ezután. Brentford éktelen dühre gerjedt s egy pillanatig nem is tudta, mit csináljon. Végre felemelte a jobb lábát s úgy fenékenrúgta Homahit, hogy az három lépést gurult s végül vinnyogva, ülepére szorított kézzel szaladt fel a legközelebbi fára.

De a sziamangok továbbra is büszkén szorongatták a dárdákat; mert pontosan érezték, hogy abban, ami történt, inkább Homahinak van igaza, mint Gukának. És másnap reggel megtörtént a csoda: Brentford arra ébredt, hogy a torkolattal szemben, egy óriási padaukfa keresztágán huszonegy hím-sziamang ül; és közülök kilencnek még mindig kezében volt a dárda.

Küzdelem a Végzet ellen.

Brentford már nem tudta, honnan tudja, de tudta, hogy a Végzet nem más, mint a Természet egyensúlya. Nincs tudós, aki azt merné állítani, hogy ha a születések megszűnnének, akkor a halál is megszűnnék; de az ellenkezőjét se tudjuk bizonyítani.

Ilyenformán a Természet egyensúlya kívánta meg, hogy Ylaka lakói minden éjjel megöljenek egy fiatal sziamang-csemetét.

Ylaka nagy, mocsaras dzsungel volt, amelyet Liang patak vize táplált s amely elhúzódott a Doorang-i sziklás fennsík holland előőrseiig. Ylaka szélei járhatók voltak, ember azonban nem hatolhatott mélyebben az ingoványos sűrűség fojtó szövevényébe. Ylakában éltek és tanyáztak a tigrisek, királyuk, Yang uralkodása alatt. Itt, zsombékos fészkeikben nevelték fel kurrogó, játékos kicsinyeiket s láthatatlan ösvényeken suhantak el az őserdő felé éjjelente.

A sziamangok sohasem töltöttek ugyanazon a fán két egymásutáni éjszakát. De bármilyen mozgékonyak voltak, akármilyen gondosan elásták piszkukat, minden éjjel rájuk talált Yang, a tigriskirály, aki szerette a fiatal sziamang húsát. Minden éjszaka két részből állt. Az első néhány óra gyötrelmes volt. Sohase lehetett tudni, melyik anyát fosztja meg gyermekétől Yang-Palema, a Tigris, Akinek Torkából Forróság Jön.

De most a hímek egyre harciasabban jártak-keltek. Homahi elfelejtette a rúgást, amit kapott, de nem felejtette el Gukát, akit megölt. Dárdájára láthatóan büszke volt. Csörtetve járták az erdőt; mert menekülni csak a fák ágain tudtak, harcolni azonban a földön is!

Egy napon P'kami lógó fejjel jött a halászó Brentfordhoz és sokáig beszélt hozzá hangszélytelen egyformasággal. Brentford megértette, hogy mi történt. Yang elvitte P'kami két fiát és már csak egy van és azt is el fogja vinni. Brentford nem merte volna belevinni őket abba a kockázatba, hogy szembeszálljanak a tigrissel. De megnyugtatta P'kamit és tapsolt a feje fölé. Erre megjelentek a sziamangok és előzönlöttek a tisztást. Most már az volt a helyzet, hogy tíz eset közül ötször engedelmeskedtek ennek a hívásnak. Néhányuknál dárda volt és Brentford azon gondolkodott, hogyan értethetné meg velük, hogy a dárdákat nem szabad elhagyniok?

Ott álltak egy csomóban és sokan a fejük fölé emelt tenyerükkel tapsoltak. Brentford P'kamihoz fordult, akivel legjobban meg tudta értetni magát.

- P'kami! - mondta - ezen a padaukfán aludjatok.

P'kami pislogva nézett rá.

- Mindig fán alszunk! - mondta és látszott, hogy nem érti.

Brentford felemelte a dárdáját és, hogy lekösse figyelmüket, beszélni kezdett.

- Gentlemen! - mondta - ezen a fán alusztok ma éjjel. Ne féljete Yang szagától, mert csak a szaga ér utól benneteket. Figyeljetek rám, mert én vagyok Pepong, aki a tüzet hoztam, ami van és nincs és a dárdát, ami öl: ami volt, azt megöli, hogy ne legyen. Bízhatok bennem, hogy erősek legyetek.

Homahi és még néhányan harcias pofával ugrándoztak, de a többség unatkozott. Ekkor Brentford lándzsájával körülkerítette a nagy magányos fát s az egyik evezőlapátjával, ami keményebb volt a vasnál, ásni kezdett. Nehéz, verejtékes munkát végzett; órák teltek el, míg, folytonos biztatással elérte, hogy néhányan utánozni kezdték. Csakhogy mindössze négy ilyen falapátja volt s a sziamangok eleinte visszaszórták a gödörbe a kiásott földet; a fiatalok pedig

összetúrták ugrándozásaikkal a szegélyét. Mégis, délután három láb mélységű gödör húzódott a fa körül. Ekkor Brentford, P'kami, Homahi és Sha dühödten ástak tovább. P'kami felküldte a fára a többieket s onnan pislogtak le kíváncsian.

A gödör nem volt túlságosan mély, de mégiscsak elkészült estére. Ekkor náddal, sással, pálmalevelekkel befödtek; Brentford földet szórt rá s már csak annyi ereje volt, hogy felmásson a fára. Egy ágvillában elhelyezkedve, mélyen, halálos kimerültségben aludt reggelig. Amikor felébredt s lebámult, látta, hogy a tigris nem jött, de három sziamang-nőstény és két hím fetreng a gödörben, miután első dolguk volt a saját csapdájukba esni.

Aznap Brentford két és fél lábbal mélyítette el a verem északi, másfél lábbal a déli félkörét. Délután azonban nagy vitája támadt P'kamivel, aki nem akarta, hogy a törzs ugyanazon a fán aludjék, ahol előző éjszakán aludt.

Brentford ütlegekkel kergette fel őket a fára s amikor P'kami morgott, neki is a nyaka közé szózott dárdájával. A kíváncsiság fenn tartotta őket a fán, bár Brentford számított rá, hogy megugranak a fák koronái között.

Ezen az éjszakán megérkezett a tigris. Óvatosabb volt, mint máskor, mert nem értette az Ember szagát; de ugyanazért dühösebb is volt a szokottnál. Brentford szívszorongva ült a fán; a hanyag és feledékeny sziamangok elszórtan aludtak az ágak között. Fent világos volt a holdfényben, de lent, az aljaerdőben koromsötét. Brentford lefelé bámult és hallgatózott. Alig hallható neszzenés, roppanás ért el a füléhez, majd dörmögés és hirtelenül, észbontó üvöltés. Aztán csend lett egy időre, majd vad kaparás, kurrogás, fujtató, gyilkos-dühhel telt, baromi morgás, amitől jéghideg lett Brentford hátgerince. De amikor ez többször megismétlődött, Brentford szívét nyugalom szállta meg.

Nagyon-nagyon soká tartott ez az éjszaka. Amikor virradni kezdett, Brentford a halványan derengő lombok közé kémlelt. De egyetlen sziamangot se látott. Brentford megadóan bólintott. Idő kell hozzá, amíg öntudatosabb lesz a vérkeringésük. Megvárta, amíg felemelkedik a nap s a harmattól csillogó levélmiriádon átragyog. Akkor óvatosan mászni kezdett lefelé.

Balkezén függve kihajolt egy szélső ágon s lenézett. A Tigris fújtatva járt a fa körül húzódó árokban. Brentford látta, hogy szerencséje volt. Másfél láb magasan állt a talajvíz az árokban s a fatörzs felfelé szélesedve terpeszkedett a vízben. A tigris, nekirugaszkodásaival csak annyit ért el, hogy állandóan hátával pottyant a vízbe. Félelmetes volt, amikor időnkint felüvöltött. De Brentford nem tudta, mit kezdjen vele. Istenem, egyetlen golyóval leteríthetné. Így azonban...

Hosszas töprengés után elhatározta, hogy mindent egy lapra tesz fel. A tigris örökösen körbe-körbe tappogott a sáros vízben, amely lehúzta s elvette lendületét. Brentford többízben megcélozta dárdájával, amikor éppen alatta volt; de mindannyiszor meggondolta. Nem kockáztathatta meg, hogy elhibázza...

Mintegy a hetedik kísérletre pontosan célzott és összeszorított fogakkal, inkább indulattal, mint erővel, elhajította a dárdát. Az belefúródott a tigris hátába, de nem ott, ahol kellett volna... A tigris felüvöltött és veszettül rázta testét s vele a lándzsát, amitől azonban nem tudott megszabadulni. Sebe cseppet sem volt veszélyes; nem is vérzett. De, félórai üvöltözés és csapkodás után egy heves mozdulattal kivágta magából a nehéz fémrudat, amely messze elcsapódott a bozót közé. A következő pillanatban vér szivárgott a sebből; nem sok, de a magasból úgy látszott, hogy állandóan szivárog, ettől kezdve.

Yang lankadatlanul járt körül, fújt, taposta a vizet és a földből kiálló gyökereket harapta. De a sáros víz lassan, nagyon lassan elbarnult s egyre vörösebb lett. Brentford szinte kibírhatatlan örömmel látta, hogy a tigris lassabban jár s amikor ordít, akkor kevés vörös hab tódul az

inyére. Mégis, csaknem délig eltartott, amíg a tigris elfeküdt a vízben és hörögve ült benne, míg hátából most már magasra fröccsent a vér.

Délutánra kimúlt. Brentford akkor leugrott a legalacsonyabb ágról az árok mellé és felordított.

A sziamangok hamarosan előkerültek, de nem mertek lejönni a fákról. Brentford sokáig csalogatta őket, míg végre P'kami odamerészkedett az árok széléhez és belenézett.

A véres, piszkos víz színén merev test látszott: az őserdő ura és réme, Yang. Brentford időközben előkerítette dárdáját s a tigris tetemébe dőfte. És ekkor P'kami is megtette ezt. Brentford bízott benne, hogy valamikor talán élő ellenféllel is meg meri tenni ugyanezt...

Ezután közelebb jöttek a sziamangok. Köztük volt Bi-Ju, P'kami felesége. Balkezeivel egy kis sziamang-fiút vezetett. P'kami elvette tőle a fiát és Brentford karjára ültette.

- A tiéd, a tiéd! - mondta vad és lelkes szemforgatással - vedd el és öld meg, mert erősebb vagy, mint a tigrisek.

Brentford letette a földre a kapálódzó csemetét. Azután megpróbált parancsot adni, hogy fedjék be ismét az árkot. De a sziamangok már elfelejtették ennek a módját. Brentford maga látott hozzá és a végén már segítettek neki. A Természet egyensúlya felborult. A sziamangok nem tudták, de érezték ezt. Csoda történt.

Brentford ezt az éjszakát ismét a tutajon töltötte. Sokat gondolkodván, elhatározta, hogy rotangrostból kötélhágcsót készít a padaukfára, amelyen állandó lakhelyül cölöp-kalitkát fog építeni. Rákényszeríti a sziamangokat, hogy körülötte tanyázzanak és neki engedelmeskedjenek. Törvényeket ad nekik, amelyek jobbá és nemesebbé teszi őket, ha ezzel meg is nyirbálja cselekvési szabadságukat. Szabadság csak tökéletes ítélőképességű egyéneknek való, - gondolta Brentford - és hiába tanítok valakit bridzsolni, ha azt mondom neki: játszd úgy, ahogy akarsz, nincs szabály. A sziamangok Szumátra legintelligensebb lényei és egyben a legvédtelenebbek. Kevesebb intelligencia és több fegyelem és akarat: a k k o r nagyok és hatalmasak lehetnek.

Azt álmodta, hogy a westcourti bíróság halottnak nyilvánította őt s felesége ismét férjhez ment. De ez már álmában sem érdekelte. Ahhoz, hogy visszakerüljön a civilizációba, meg kell menekülnie innen; s hogy megmeneküljön, nem szabad másra gondolnia.

Brentford rendet csinál.

Ugyanezen az éjszakán mégvalamit végigálmodott. Távoli és különös álom volt s nehéz és erőszakolt dolog volna összefüggést keresni Brentford hajnali álma s jelenlegi élete között. Mégis, ez az álom a maga életteli és élénken fájdalmas mivoltában bizonyos ideig erős hatással volt Brentford gondolkodására.

Egy farkaskutyáról álmodott, amelyet valamikor Wolwerhamptonban látott, de akkor elment mellette s csakhamar elfeledkezett róla. Ez a kutya valamilyen oknál fogva gazdátlanná vált és nyomorgott a városban.

Most, álmában, az East End piszkos uccáin járkált s újra látta a farkaskutyát. Az álom mindentudó bölcseségével átérezte a kutya helyzetét. Ez a kutya ártatlan fajtából származott. Nem ismerte az írást, az elemeket, a kémiát és fogalma sem volt a kvantumelméletről. Intelligenciája nem volt akkora, mint az emberevő négereké, de nyomora akkora volt, mint a XX. század felvilágosult páriájának nyomora. Az Ember felvette ezt a kutyát a Civilizáció állományába; s a Civilizáció semmit se tudott adni neki, de mindent elvett tőle.

Mert ez a kutya felborzolt szőrrel, behúzott farokkal imbolygott uccáról uccára; álmos, fáradt és sánta volt; mindenekfelett éhes. Helyzete akkor is reménytelen lett volna London közepén, ha ereje teljében levő, cselekvési szabadságában cseppet se korlátozott erős farkas lett volna. De csak egy beteg, elkínzott, civilizált kutya volt s orrát vékony, éles szíj szorította le, amelytől nem tudott megszabadulni. A szíj körül véres hegek bizonyították a reménytelen erőlködést, amellyel ez a gazdátlan kutya ki akarta nyitni a száját. Dehát ebben egyszersmindenkora megakadályozta az egykori gazdájától rámaradt utolsó, szörnyű emlék, amely arra ítélte, hogy, járkálva, éhenhaljon.

Minden emberhez odasompolygott és mindegyikre felnézett barna, könnyörgő, alázatos szemekkel; de minden esetben eredménytelenül. A legtöbb ember undorodva nézett rá és egyáltalán nem értette meg. Nem értette meg, hogy ez a kutya nem alamizsnát akar és nem segítséget; nem is új gazdát keres. Csak azt kéri tehetetlen-némán, hogy szabadítsák meg a szíjtól; ez azt jelentené, hogy legalább harcolhat az életéért, mielőtt elpusztul. Így azonban nem ehetett a szemétdombokon és nem ihatott a csatornákból. Volt ember, aki megértette és így gondolkodott:

- Hogyne, dehogy veszem le, hogy pont engem harapjon meg!

És Brentford, álmában, ordítva érezte, hogy mi megy végbe a kutya belsejében; segíteni akart a pusztulásra ítélt kutyán, de lábai földbegyökereztek; ordított, de ordításának nem volt hangja, csak az idegszállai remegtek.

És remegtek még akkor és azután is, hogy felébredt. Valósággal megsiratta a kutyát. De, amint kisebesedő lábait a vízbe lógatta, csupán szívfájdalommal gondolt a kutyára, amely álombeli és mégis valahogy, valódi kutya volt, - semmiféle szociális tanulságot nem tudott és nem is akart levonni az álmából. Igenis, gondolta, az állat szenvedései éppolyan borzalmasak, mint a mi szenvedéseink; mert az állat nem talál vigaszt olyasmiben, amit mi bebeszélünk magunknak. Az állatot boldogabbá tenné a civilizáció, igen! De a civilizációnak az a része, amely konstruktív, teremtő és tisztességes.

Brentford tudta, hogy mit ért ezalatt, de az olvasó talán nem tudja. A civilizáció - Brentford és a hozzá hasonlók gondolkodása szerint - két részből áll. Az egyik a destruktív rész. Ide tartoznak a mindennemű felvilágosító törekvések, „amelyek csak bajt hoznak az emberekre”, továbbá az evolucionizmus, az atómfizika és az a fajta humanizmus, amely nem ismer

semmiféle „de”-t és „azonban”-t. A civilizáció konstruktív része - amelyet tehát érdemes elvetni minden állati és emberi szűztalajba - a tekintélytisztelet, a fegyelem és a modern és tudományos fajelmélet, (amely olyan modern, mint a kongóvidéki babonák és olyan tudományos, mint a ráolvasás.) Távol áll tőlem, hogy Brentford és az olvasó közé álljak akkor, amikor tiszteletreméltó és hősies küzdelmeiről éppen nekem kell beszámolnom e könyvben - de ma, amikor a különböző üzletcsoportok harcát világnézeti harcnak nevezzük, a változatosság kedvéért és azért, hogy a népek fel ne tűnjék a dolog, - fel kell hívnom a figyelmet Brentford szempontjaira, amelyek szerint civilizálta a majmokat. Elismerem, hogy más elvekkel annyit sem ért volna el, amennyit elért és talán a második napon megadta volna magát a sorsának, vagy megölte volna a félelem. És azt is elismerem, hogy a fegyverviselésre és használatra könnyebben megtaníthatta a gibbon-fajú sziamangokat, mint a logaritmustábla használatára. De ez a tény nem győzhet meg engem arról, hogy a fegyver nemesebb eszköz, mint a logaritmustábla.

A következő hét sok nagy és lényeges változást hozott. Brentford megépítette cölöpkalitkáját a padauk-fa tetején. Ez a kalitka kemény és erős volt és lábait kinyújthatta benne. Ajtaja volt, amelyet bereteszkelhetett kívülről és belülről egyaránt. A sziamangok megszokták Brentford jelenlétét, nyugodtan járhatott-kelhetett közöttük, még hevesebb mozdulataitól se riadoztak. De, hogy konfidenciájukat kellő keretek közé szorítsa, gyakran végighúzott rajtuk. Homahi egy ilyen alkalommal szembe is szállt vele, de Brentford egy mozdulattal kiverte kezéből a dárdát s a fejére ütött. Attól kezdve a vad, kis Homahi biztosan tudta, hogy ők a dárdát csak akkor használhatják, ha Pepong is úgy akarja.

Igen nehezen ment, de megszokták végre az engedelmisséget. A fő érv, amellyel egymást és önmagukat rávették erre, az volt, hogy Pepong a tigrisekkel is azt csinál, amit akar. A vezényszavak, amiket megtanultak, angol szavak voltak, mert a sziamang nyelvben nem volt hang, vagy szó ilyesmire. Ismerték a stop, go és hurry jelentését és más egyszerű szavakat is. Amelyikük rosszul tartotta a lándzsát, azzal Brentford hosszabban és behatóbban foglalkozott, mint a többivel. Ez az illetőt büszkévé tette. Előfordult az is, hogy egyik sziamang szándékosan tartotta rosszul a dárdát, hogy magára vonja Pepong figyelmét.

Az őserdő három különböző helyén ástak újabb tigrisvermeket és a sziamangok most már tudták, hogy milyen célt szolgálnak ezek. Egy párducot, két tigrist és három medvét fogtak a vermekben és nagy ordítással ölték meg őket. Amikor látták, hogy Brentford sült húst eszik, sokan nyers húsdarabokat kezdtek rágni; akkor Brentford elvette tőlük a húst, pálcára tűzte és visszaadta nekik, hogy tartsák a parázs fölét.

Mindez érezhetően megváltoztatta e sziamang-törzs magatartását. Ha e szavak nem is pontosan olyan értelműek itt, mint az emberek között, a valóság mégis az, hogy eleinte féltek tőle, aztán megbarátkoztak vele és végül tisztelték. Brentford lassan már valamennyi arcot megkülönböztette; és ismerte a neveiket is. A nagy padauk-fa alatt mindig égett a tűz s a vadállatok a környéket is elkerülték. Évszázados ösztönrel és tapasztalással szállt szembe Brentford, amikor elérte, hogy egy sziamang-törzs állandó lakhelyet választott magának; de ehhez valójában nem kellett más, mint néhány heti biztonság és néhány olyan csoda, amilyen a merev tigristetem volt az árokban, vagy a tűz.

Brentford egészsége nem volt kielégítő. Mindenesetre, a periódikus lázak folytán gyengébb volt, mint életében eddig bármikor; de szemei fanatikus lázban égtek és akarata töretlenül lobogott. Valószínű, hogy meglepődött, ha az öblök egyikében lenézett a sötétolajzöld víztükörré és szakállas, beesettségű, rongyos alakot látott, akin cipő helyett párduckarmok

díszlenek... Bőrkabátját nyitva hordta, haja és szakálla csaknem olyan egységesen nőtt körül a fejét, mint a sziamangoké. Bőréből persze néhány ezredév előtt kiveszett az a rugalmasság, amely az egészséges állat szőrzetét simává és rendezetté teszi. Brentford csak azt tudta, hogy minden nap újabb csoda történik vele: az, hogy él. És most már hitte, hogy mindaddig élni fog, amíg elég ereje lesz hinni az elveiben. Tízezer angol ember közül kettő se állta volna végig ezt a küzdelmet; a többi nációról nem is szólva, - mondta magában némi könnyed büszkeséggel - és ez nem edzettség, hanem lelkierő kérdése volt. Amikor elnézett a sorban álló, dárdás sziamangok feje felett, - büszkébb volt, mint a hadvezér, aki ötezer tank és húszezer géppuskás előtt áll: és ez a harminc dárdás sziamang valóban többet jelentett, mint Xerxes, Nagy Sándor és Hannibál minden serege.

Mert a sziamangok már négyes sorokban álltak és négyes sorokban követték Brentfordot, ha úgy kívánta. Közte és a négyes sorok közt állt P'kami és rotang-koszorú jelezte alacsony homlokán, hogy ő az összekötő tiszt a törzs harcosai és Pepong között.

Hogy mindennek mi a célja, azt a sziamangok nem tudták. Ők nem láttak olyan messze, mint Brentford, aki uralkodójuk volt azért, mert tisztában volt a céljaival. Tudta, hogy az a fiatal generáció, amely ebben a rendben nő fel, már sokkal keményebb és megbízhatóbb lesz - és éppen ezért külön foglalkozott a 9-14 éves fiatalokkal. Tudta, hogy a fellázadt sziamangokkal keresztül fogja verekedni magát az őserdőn, akármilyen széles legyen is az. Hogy azután mi lesz, azt nem gondolta át. Ha bennszülött telepre bukkan, akkor a malájok talán agyonverik a civilizált majmokat, - vagy félelmükben megfutamodnak előlük. De nem tudott határozott formában gondolni arra, hogy mi lenne belőlük - nélküle. Kitartott magában ama véleménye mellett, hogy a sziamangoknak mindenképpen jobb így és amit tőle tanulnak, az csak hasznukra lehet. Ezt minden parancsnok hiszi, mert máskülönben nem tudna parancsolni.

Esténként, amikor Brentford a fa alatti, betemetett árok helyén ült s a tűz körül sziamang-anyák melengették kicsinyeiket, - úgy érezte, hogy máris egy birodalom közepén ül, amelyet ő teremtett a semmiből. Nem volt addig belőle más, mint az a tény, hogy a sziamangok túlságosan elszaporodtak errefelé. S ha túlságosan elszaporodtak ott, ahol az őserdőt átjárhatatlan dzsungel, tűzhányók lávafalai és nagy vizek kerítik körül: akkor nem vándorolhattak tovább, hanem ki lettek volna szolgáltatva a Természet Törvényének, amely addig pusztította volna soraikat, amíg helyre nem áll az Egyensúly.

De Brentford ismerte a Természet Törvényének másik paragrafusát is. Ha a szaporodó sziamang-törzseket egyesíteni lehet, akkor nem pusztulni fognak, hanem pusztítani. Világos az, hogy hely kell; s valamely fajta vagy helyet ad a többieknek, vagy helyet vág magának. S az ösztön gyakran már megadná magát; de az ész soha.

Egy nyári délelőttön történt először, hogy P'kami bemerészkedett a cölöpkalitkába, amelyben Brentford lakott. Eleinte egész testében reszketett a félelemtől, de aztán elfogadta a felkínált pizángot s egy darabig csendesen majszolva üldögélt Brentford mellett.

- P'kami! - mondta Brentford - figyelj! Ki erős az erdőben?!

- Az erdőben Yabekng erős és a többi tigrisek.

- P'kami! - kiáltott Brentford és a sziamangok egykori főnöke összerezsent.

- Az erdőben Pepong erős! - mondta büntudattal és hosszadalmas fecsegésbe kezdett a tigris vérérről és a gondolatról, ami a fej hátsó részében ül, sokáig csiripel, de aztán elrepül és néha nem jön vissza, néha azonban visszajön.

Brentford félbeszakította.

- Milyen gondolat van a fejedben Pepongról?! - kérdezte. P'kami megfogta a saját fejét, ott, ahol a gondolatnak lenni kellett.
- Pepong erős és mindenkit bánt.
- P'kami!
- Nem bántja a sziamangokat.
- Miért nem bántja a sziamangokat?
- Mert erősek.
- Miért erősek a sziamangok?!
- Mert Pepong nem bántja őket.

Ezt P'kaminek többször el kellett ismételnie ezúttal is. Végül Brentford kituszkolta P'kamit a kalitkából, ahol már kezdte jól érezni magát, - s megparancsolta, hogy mondja el a többieknek, amiket látott és tanult.

P'kami a tisztás közepén állt és a feje felett tapsolt. Nagy és zavaros beszédet vágott ki, hol rikácsolva, hol pedig egyhangúan, mint ahogy a medve morog.

- Pepong kemény fészekben lakik. Sok gondolat repül ki belőle. Mindenki erős. Csak Pepong erős. Nem bánt senkit, csak a sziamangokat. Mindenkit bánt, csak a sziamangokat nem. Dárdát döf a hegybe és a hegy felfordul. Elveszi a lábadat és visszaadja a lábadat. A fejemben gondolat van, de már nincs. Éhes vagyok. Pepong erős.

Aztán meglátta a feleségét és hirtelen vágy fogta el. Otthagytá az ordító fiatalokat, akik Pepong nevét kiáltozták és jókedvűen ugráltak. Ketten összeverekedtek, de amikor Brentford lekiáltott, elsomfordáltak.

Brentford lenézett és meglátta P'kamit, a feleségével.

- P'kami! - kiáltott felháborodva. De P'kami ezúttal nem hallgatott rá. Ekkor Brentford hozzájuk vágta a dárdáját. Ekkor szétváltak és P'kami bement a sűrűbe, lázadozva és fortyogó dühvel.

Brentford visszament a házába és leült. Homályosan érezte, hogy semmi oka nem volt a haragra, legfeljebb, az adott helyzetben, irigységet érezhetett. De ez ellen, természetesen, minden méltósága tiltakozott.

- Nem! - gondolta - ez elvi kérdés. Persze, az ösztöneiket nem lehet és nem is szabad elfojtani, hiszen a törzs ereje, a törzs szaporaságában van! De csinálják ott, ahol más nem látja és csinálják akkor, amikor itt van az ideje!

Elnyúlt a padlón s feje alá kulcsolta a kezét.

- Ez így erkölcstelen! - mondta, - bomlasztó hatással van a fiatalokra. Állandóan eszükbe juttatja a dolgot. Ha nem történik valami, akkor az egész erőfeszítés hiábavaló. Tegyük fel, hogy valamilyen támadás ellen kell védekezni. Hiába van fegyelem a soraikban és hiába bátrak. Bármelyik pillanatban megtörténhetik, hogy valamelyik otthagya a csatateret, kötelességet és bajtársait és elmegy szeretkezni, mert rájött az óra.

Erősen gondolkozott, hogy mit tegyen. Nehéz volna megmagyarázni a dolgot, amikor összesen hetven szavuk van... Ezt a dolgot a nőkkel kell elintézni. Nincs bennük semmi szemérem. A hímeknek hiába magyaráz az ember. Az egész új rendnek az a hibája, hogy a nőknek semmit sem adott. Csak mennek, mint a libák és tudomásul veszik, hogy minden megváltozott.

Már régen észrevette, hogy nádból faragott furulyájának hangja a hímekre alig van hatással, míg a nőstények valósággal megbabonázva hallgatják. Nem szívesen használta, mert rengeteg kigyó bukkant fel, a közelben, valahányszor hangversenyezett.

De ezen az estén összegyűjtötte a nőstényeket és sokáig beszélt hozzájuk és közben furulyázott. A hímek elhelyezkedtek a felső ágakon és meglehetősen unatkoztak elalvás előtt. Egyesek bogyókat és fadarabokat dobáltak le rájuk. Amikor aztán a nőstények is ásítózni kezdtek és, főleg a többgyermekes anyák, megindultak a fa felé, - Brentford dárdájával egy másik fára terelte fel őket. Egy hatalmas trombitafa volt és húsz lábnyi távolság választotta el a padaukfától.

Eleinte sok baj volt még. Éjszaka a türelmetlenebb kisasszonyok leszökdöstek a fáról és más fák ágbogában kóboroltak, vigyázatlanul. Hajnal felé valamiképpen mindig újra együtt volt az egész társaság. De Brentford nem csüggedt és csunyán megverte azt a hölgyet, aki napközben és nyilvánosan bizonyult gyöngének a heves lovagi ostrommal szemben. Így aztán elérte, hogy amelyik pár tökéletesen elérkezettnek látta az időt, az úgy elbújt, hogy Brentford ne láthassa. És Brentford nem is akart, mert nem is akarhatott mást, mint hogy elbújjanak.

Kétségtelen, hogy ez a bújálás is új volt és elsősorban azt eredményezte, hogy a sziamang párok többet foglalkoztak egymással, mint a multban. Bújáltak és hazudtak, aminek különös ingere volt. Persze, „hazugság” alatt nem kell különleges dialektikát érteni. Csak arról volt szó, hogy P'kami, ha a sűrűben hűsölt Bi-Ju-val és meghallotta Brentford hívó szavát, akkor - úgy tett, mintha nem hallotta volna. Ez csekélységnek tűnik, holott korszakos jelentősége volt. A nyúl esetleg halottnak tette magát a vadász előtt, de a sziamang még soha semminek nem tette magát a malájiak előtt, akikkel némely vidéken találkozhatott. Ilyen szempontból teljesen romlatlan fajta volt. De az erkölcsi megtisztuláshoz ilyen gyöngeségeken át visz az út. Brentford sejtette, hogy a sziamangok nincsenek meggyőződve a plátói szerelem előnyeiről; legfeljebb a nemplátói szerelem hátrányairól vannak meggyőződve. Dehát már ez is valami.

Brentford egy éjszaka megint a nyomorgó farkaskutyáról álmodott; ismét segíteni akart, de tehetetlen volt. Ilyen lehet a pokol, vagy a purgatórium. Az emberi lélek mindent lát és érez, ami mellett az életben elment, - és nem tud segíteni és arra gondol, hogy az életben segíthetett volna.

- Ez a sors intelme! - gondolta Brentford, amikor felébredt, - én a sors embere vagyok és a „Wales” azért zuhant le, hogy e szerencsétlen majmokkal megérttessem az Élethez Való Jogukat.

P'kami kalandja.

P'kami szerette a feleségét, de Bi-Ju már nagyon régen a felesége volt és P'kami hasa nem bizsergett miatta többé. És Lipip fiatal volt, vékony és fürge, még csaknem gyerek. A dolog úgy kezdődött, hogy amikor feküdt, Lipip meghúzta a lábát, ami tiszteletlenség volt a főnökkel szemben és P'kami eleinte azt hitte, hogy Lipip azért szemtelen, mert most már Pepong az erdő ura. De egyre világosabb lett előtte, hogy Lipip azért fogja a lábát, mert az neki jó, - és ekkor már P'kaminak is jó volt.

Ettől kezdve gyakran ült Lipip közelében és utána is ment az erdőbe. Brentford nem szerette ezt és gyakran szétütött közöttük. De P'kami egyre jobban belelovalta magát és Lipip nevetett rajta. Ez egészen különös nevetés volt, mert Lipip hangja vékonyabbnak tűnt, mint a többieké.

Ezen a délelőttön Lipip bement az erdőbe és P'kami, minden méltóságáról megfeledkezve, utánalopakodott. Megleste Lipip titkos negyedőráját, amikor a patak mellett állt és a víztükörbe bámult, amelyen egy másik Lipip ringatózott. A vízi Lipip mindenben utánozta a szárazföldi Lipip mozdulatait; és P'kami látta, amikor egymásra nevetnek.

Akkor Lipip elszaladt a víztől és viasszasaladt és felugrott egy arékatörzsre és lebámult a víztükörrre. P'kami előlépett és szigorúan kérdezte:

- Elmentél, Lipip?!

- Elmentem, P'kami! - felelte az.

Akkor egymás mellett álltak és P'kami érezte a bizsergést. Megfogta Lipip nyakát, de az elugrott és villámgyorsan felkúszott a lombok közé!

P'kami követte, de nem tudta utólni, mert a dárda akadályozta a mászásban. Elejteni nem akarta, mert dühös volt Lipipre és azt gondolta, hogy ha Lipip harapni fog, akkor ő megöli a lándzsáját.

Lipip szédítő lendülettel ugrott át egyik ágról a másikra és P'kami egyre messzebről hallotta nevetni; amitől felborzolódt a szőre.

Egyszerre azonban szörnyű sikítást hallott s utána véstjósuló bömbölést... P'kami rohanva szökdelt ágról-ágra s egyszer csak meglátta az orángutánt, amint közönyösen néz le Lipip tetemére. Egy öklcsapással összezúzta Lipip koponyáját s most csendesén és utálattal dörmögött.

P'kami felsikoltott fájdalmában és Pepongot hívta segítségül. Az orangután jobbkarjával egy mohos sziklának támaszkodva, mereven nézte a magasban remegő P'kamit. Az orangután bőfögött az undortól és P'kami remegve kapaszkodott.

Sok-sok idő telt el így; P'kami kiáltozott és egyszerre csak azt vette észre, hogy sok-sok sziamang fogja körül a sziklát és mindegyiknél dárda van és köztük áll Pepong is... Az orangután vadul dohogott és szinte dübörgött a melle; de akkor az Ember elhajította a dárdát s az megállt az orangután hasában. Ugyanúgy bukott előre, mint az első - és ugyanabban a pillanatban legalább húsz sziamang döfködte bele a dárdáját. Némelyik nem tudta kihúzni, másiké eltörött, de a diadal így is teljes volt.

Amikor a nagy ellenfél teste megmerevedett, hallatlan öröm fogta el a sziamangokat. Megrészegülten ordítottak és ugráltak, egymást püfölve. De Brentford lehajolt és megnézte Lipip betört koponyáját. És akkor felnézett, mert P'kami már mellette állt. Dárdájával alaposan megverte P'kamit és P'kami nagyon jól tudta, miért.

Az éktelen lármában csak Brentford vette észre, hogy a szikla nyugati oldalánál apró orangután-kölyök áll. Aránytalanul nagy feje és még nagyobb hasa volt és derüsen pislogott az ordító csoportra. Brentford megkerülte a sziklát, felkapta a kölyköt és elindult vele hazafelé.

Otthon bezárta a cölöpkalitkába és örömmel látta, hogy nagy étvággyal eszi a felhalmozott durio-belet.

Késő este lett, amikor a sziamangok lecsillapodtak. Brentford meglepetten látta, hogy mozgásuk vadabb és bátrabb, beszédük hadaróbb lett az utóbbi napokban. Már régen sötét volt, amikor elhelyezkedtek a fán és még azután is sokáig fecsegték izgatottan egymásközött.

Ezen az éjszakán megérlelődött Brentford terve. Az első sziamang-törzsben, amellyel a tó tulsó partján találkozott, aránytalanul sok volt a nő. Elhatározta, hogy expedíciót indít Gub népének leigázására és beolvasztására.

Tervének megvalósításához két hétre volt szüksége. Három tutajt épített; kiválasztott öt sziamangot és megtanította őket evezni. A kellő mozdulatokat hamar megtanulták, de sokáig tartott, amíg huzamosabb ideig egy irányban eveztek, nem pedig összevissza. P'kamit és öt hímet a padauk-fa környékén hagyott, hogy a nöstények és fiatalok ne maradjanak védtelenül. A sziamangok ekkor már vakon engedelmeskedtek neki. Félték tőle, mint a tűztől, de amellet megszerették... babonás szeretet volt ez, amely abból eredt, hogy földöntúli lényéből sokmindent nem tudtak megérteni... Hiszen amit egy lény tökéletesen megért, azt nem szereti és nem tiszteli, hanem egyszerűen érti. Brentfordnak leglázasabb éjszakáin sem voltak ilyenirányú kétségei; egyszerűen fanatizmus ébredt benne, amely erőt adott neki a nélkülözésekhez. Mert sok mindent kellett nélkülöznie; nőt, emberi táplálékot, gyógyszert és szórakozást. Élete és tervei éppolyan világosan, mereven egyszerűek voltak, mint a hetvenszavas nyelv, amit használt. Néha felmerült benne a kérdés:

- Lehetséges, hogy már tökéletesen örült vagyok, csak nem tudom...

De akkor a sarokban álló sziamangokra nézett, vagy gondolt és látta, hogy az örültsége teremtő és szervező örültség, ha egyáltalában az. Ezerfőnyi lándzsás sziamang-áradatot látott maga előtt, amely, gondolatban új honfoglalásra indult Szumátra rengetegeiben. Már elérte, hogy sorban állnak, engedelmeskednek és tapsolva üdvözlík egymást. Igaz, hogy eszes fajzat volt, de tunya, - és így ez óriási haladásnak számítható.

Egy forrónak ígérkező nap hajnalán indult útnak három tutajjal, amelyen - az első napon - irtózatoss kínok közt állták a hőséget. Az evezés rendje gyakran összezavarodott; ilyenkor Brentford visszairányította a maga tutaját és rendbehozta a dolgot. A magukkal hozott eleséget - minden tilalma ellenére - az első órában megették a sziamangok. Másnap, közvetlenül azelőtt, hogy - déltájban - elérték a hús lombokkal és ligetekkel kecségető partot, az egyik sziamang napszúrást kapott és megőrült. Szerencse volt, hogy ez Brentford tutaján történt. Brentford elvette tőle a lándzsát és a tóba lökte. Ott sokáig úszott a tutaj után, majd elmerült és nem is látták többé.

Amikor partot értek, tizenkilenc sziamang egy pillanat alatt a fákon termett. Zabáltak és hűsöltek, fecsegték és türelmetlenül. Brentford lázas volt, kimerült és álmos; de csodálatos erővel uralkodott magán. Harmadik parancsszávára visszatértek a sziamangok és szégyenkezve ácsorogtak körülötte. A hatalmas, fekete sziklafalról élesen verődött vissza a déli nap. Brentford felemelte a lándzsát és harsány hangon mondta:

- Gentlemen! Mindenki figyel, mindenki néma, mindenki engedelmes! Aki kiáltozik, aki elmegy, az meghal. Ez a háború törvénye. Most háború van. Homahi!

Homahi szerényen vigyorgott.

- Háború! - mondta furcsa hangon.

- Háború! - ismételték a többiek. És fejük felett egy nagycsőrű, tarka madár ült az ágon, szárnyai bolond örömmel verdesték a fülledt levegőt és így kiáltott:

- Ppong! Háború! Látlak!

Brentford a fűben feküdt; bogarak mászkáltak le és fel a fűszálakon; igazi nagyüzem volt. Egy pirosuló páfránylevélen smaragdszínű gyíkocská lapult, fejét mereven feltartva, szinte önérzetesen. Minden élt, lélegzett és mozgott köröskörül és az Egész, együtt, mégis óriási, fülledt, tehetetlen és lomha volt. Láz kínoztá Brentfordot, hol didergett, hol úgy érezte, hogy elég. Arra gondolt, hogy, ha megfigyelései helyesek, akkor Gub törzse nem lehet messze innen. Az első huszonnégy óra alatt azonban semmi jel nem mutatta ezt. A felfegyverzett sziamangokon úrrá lett a jellegzetes szórakozottság, mert ha eleinte meg is értették valahogy a célt, amiért idejöttek, huszonnégy óra teljesen elég volt, hogy ismét elfelejtsék. Brentford nehezen tudta rendben tartani őket és megakadályozni, hogy minduntalan elszéledjenek a lombok sűrűjében, odafent.

Estefelé a teknőcöket lesték, amelyek százzszámra tódultak a partra, hogy lerakják tojásaikat. Ezek a tojások igen jóízűek voltak és mind a huszan telezabálták magukat velük. Shupu állandóan ott tanyázott Brentford feje felett és megjegyzéseket tett rá. A tótükör fekete lett, amint a sziklafal árnyéka borította, aztán vörös derengés terült el remegve rajta, - vörös és fekete sík volt a tó, amíg fel nem jött a Hold. Akkor a tutajokra vonultak és mélyen bent a tavon töltötték az éjszakát, ahol hűvös volt és biztonságban voltak. Hajnalban szalangánafecskék cikáztak tízezerszámmra a fejük felett, Brentford megfürdött és erőteljes karcsapásokkal közeledett a szédítő magasságú fekete sziklafal felé. Láta a kiugró követ, amelyen Moakával ült valamikor és úgy gondolt Moakára, mint egy régi, kedves ismerősre. Ha londoni ismerőseire gondolt, nem érzett ilyesmit. - Én a sors embere vagyok! - gondolta újra és újra - és talán nem is szabad visszamennem; itt maradok és ötszáz év múlva, a sziamang városokban ott áll majd a szobrom. Utóvégre az ősember mindent lassan és egyedül talált ki, én pedig mindent megmutatok nekik... Az irodalmat nem fogják érteni, sőt ismerni se; de az irodalom marhaság. Az ember cselekedjék!

Kényelmesen elnyúlt a vizen s látta, hogy a tutajokról apró, fényes, bámuló szemek merednek felé.

A gondolat.

A kíváncsiság az izgalom egy fajtája; vonzódás. De eljött a nap, amikor Moaka vonzalma Brentford iránt: gondolattá sűrűsödött.

Ne beszéljünk véletlenekről. Az egész dolog úgy kezdődött, ahogy kezdődni szokott. Egy kis, fehér nyű elindult a szőrös levélpusztaságon s lassan, gyűrűző mozgással haladt felfelé. A levél közepén éles vonalban találkozott a napfény és árnyék: a nyű napfényre törekedett.

Még nem érte el, amikor két kemény és éles csáp hajolt fölé és kettéharapta. Az egyik felét megette a gyilkos rovar, a másik felét potrohára ragasztotta, hogy majd később megeszi. Addig is kedvtelve sütkérezett a napon.

Felette apró, színes madár lebegett trillázva. Olyan volt, mint egy repülő, káprázatos színtörésű briliáns. A reszelőorrú bogár azonban fehérnek látta primitív szemeivel, amiket nem vett le róla, mert még így is kábítóan szép volt. A kolibri trillázva csapott le rá s öklendezve és erőlködve, de egészben nyelte le.

Jóllakottan himbálózott egy villás ágon s elégedett örömmel szemlélődött. Parányi, élénk szemei egyszer csak megbúvólva merevedtek egy irányba... A villás ág egyik ragyogózöld levele szokatlan módon megmozdult... a levél közepén kárminpiros cseppecske ragyogott s felette mozdulatlan, bűvös szempár... a tűnemény felszisszent, nekicsapódott a kolibrinak, amely eszméletlen állapotban tűnt el valahol a kígyócska hasának régióiban.

A kígyót megette egy sündisznó, a sündisznót Jijii, a menyét és Jijiit az óriáskígyó, reggelire... Már tíz óra lehetett, amikor a szavana szélén, körülbelül ott, ahol Brentford lezuhant a gépével, egy öreg és dühös orangután lépett az óriáskígyó hasára. A kígyó pillanatok alatt háromszorosan körülfonta az óriási majmot és most titáni küzdelem indult köztük. Rengett a föld s a környéket fújtatás, dübörgés, csontok ropogása, vad és gyűlöletes ordítózás verte fel. Az orangután valósággal szét tépte az acélerejű kígyót, de nem sokáig örülhetett győzelmének. Fekete párduc leste a nipapálmák közül a küzdelem kimenetelét. Neki mindegy volt, melyik kerekedik felül - egyformán gyűlölte őket. De a kimerült orangutánnal könnyen és gyorsan végzett.

Lenyalta pofájáról és talpairól a vért s himbáló léptekkel indult vissza a sűrűbe. Minduntalan hideg és régi emberszagot érzett, amitől fel-felborzolódt a szőre. Nem lakott jól, hiszen az orangutánnak csak a beleit ette meg, a többi része rágós volt és fekete...

Moaka pedig büszkén járt fel és alá egy hét láb széles pocsolya partján. Arcát felfújta és hetvenkedő mozdulatokkal hívta ki maga ellen a végzetet. Aki Moakát látta, az láthatta büszkeségének magyarázatát is.

Szi-Huhu, Moaka fiatal felesége a pocsolyában fürdetett vala mit, ami kicsi és fekete volt, fröcskölt és üvöltözött! Ez a valami Szi-Huhu és Moaka egynapos fia volt, Gutta. Szertelen örömben elfeledkeztek minden elővigyázatról. A párduc valósággal letérdelt egy páfránycsomó mögött és alsó ajkát nyalogatva, szomjasan figyelt. Látta a két nagy, fekete majmot, az egyik esztelenül pöffeszkedve járkál, a másik gyengéden mártogatja víz alá a harmadikat: egy rózsaszínhúsú kicsit. A párduc elbődült, mert az akarta, hogy meneküljenek, sivítsanak, jajveszkeljenek. Jobb a húsup, ha a félelemtől örülten rohannak a halálba... De ezek itt annyira megijedtek, hogy földbegyökerezett a lábuk... Szi-Huhu álétan bámult a mozdulatlan páfrány-sűrűre, amely mögött a forró torkú halál leselkedett... Moaka mellkasa kitágult és lelappadt, szemeiből irtózatosságtól sugárzott, mert megismerte a hangot és tudta,

hogy nincs menekvés. Csak az egynapos, nagyhasú és sovány sziamang-csemete csapkodta gondtalanul a vizet.

Ebben a pillanatban Moaka feje felett elsüvöltött valami... fényes és csaknem fehér volt... lecsapott a páfrányok mögé, ahonnan ugyane pillanatban felugrott a párduc, gerincéből ki-meredő dárdával. Elugrott a pocsolja felett és borzalmas üvöltéssel bukott a lombok mögé.

És ebben a pillanatban Moaka felordított:

- Pepong!

Egészen más, ha Moaka látja Brentfordot és erről eszébe jut a neve, amit valahogyan már ismer. És egészen más, ha Moaka nem látja Brentfordot, de lát valamit, amiből Brentford jelenlétére következtet. Mert most ez történt. A jelenségből következtetett az okra. És Brentford megjelenése igazolta ezt a következtetést.

Moaka dadogott, ugrált és végül leborult a magasból leereszkedő Brentford lábai elé. De Brentford jobbkezében olyan fegyver volt, amit Moaka nem ismert még. Három-négy láb hosszú íj volt ez, acélerősségű, rugalmas nádból, amelyre Brentford bélhúrt feszített. Igen kemény fából készült nyílvevesszőket is készített hozzá s most feszülten figyelt abba az irányba, amelyben a sebesült párducot sejtette.

De a párduc nyilván elmenekült. És ekkor Brentford elindult a bokrokon csillogó véryomok után. Moaka és családja lázas izgalomban követték.

Brentford ügyessége.

A következő napok munkával teltek el. Moaka többé nem tágitott Brentford nyomából, de a P'kami törzséből származó hímek belekötöttek a fiatal és csábos Szi-Huhuba. Moaka Brentfordra nézett és Brentford véresre verte a tetteseket. Ez néhány napig ugyanígy megismétlődött többször is, amíg végül helyreállt a rend.

Brentford tutajokat készített s ebben már a sziamangok is segíteni tudtak neki. A negyedik napon Homahi megtalálta és elhozta Brentford fém-dárdáját, amit a párduc magával vitt... Brentford megdicsérte Homahit.

- Nagy, erős és okos vagy, Homahi!

Homahi szégyenkezett és elfordult, de ha Brentford nem volt jelen, pöffeszkedve járt a többiek között, a dícséret hatása alatt. Később Brentford a párduc szétrágott tetemét is megtalálta a tóparton.

A tapasztalatok alapján most minden tutaj négy merőleges tartórudat kapott, amelyekre a trombitafa szívalakú leveleiből készítették árnyékoló mennyezetet. Mindegyik tutaj olyan volt mint egy-egy vizen ringó baldachin. Brentford köteleket is készített a kúszó rotangból, késével fakéseket faragott, rengeteg durió-diót hordatott egybe és mosolyogva nézte a bámuló koboldmakikat, amelyek soha ilyen szorgalmas majomnépséget nem láttak még - s amelyek a felhalmozott eleség felét ellopták.

Rengeteg nyílveesszőt készített Brentford s ezek a munkák az adott körülmények között egész napját igénybe vették. Az ambiciózus Homahival sikerült megértetnie, hogy a munkaidő alatt őrt álljon egy toronymagas pamutfa tetején s ha veszélyt lát, kiáltson. Eleinte, persze, sok baj volt vele. Homahi megtette, hogy amikor a napfény megcsillant egy teknőc hátán, - kétségbeesett ordításba kezdett, mert nem értette a dolgot. Viszont a közeledő vaddisznóhorda annyira tetszett neki, hogy elmerülten nézte őket s megpróbálta utánozni a rőfögésüket.

Ez a táborozás ügyesebbé tette Brentfordot, idegeit rendbehozta; általában megedződött s jobb kedve támadt. Ez, az eredményes munka mellett, annak volt köszönhető, hogy a majmok egyre változatosabb asszociációkra váltak képesekké s egyre többet és egyre értelmesebben beszélgettek.

Azonban eljött a nap, amikor megjelent Gub és a törzse. Brentford sokat megismert közülök. Ott volt a szenilis Kh'ada és Gib és Tama, a kotnyeles; a szemtelen Kougang és rengeteg fiatal és kevésbé fiatal nőstény. De Gub komoran bámult az idegenekre és hiába beszélt hozzá Brentford és hiába kérlelte Moaka. Gub mindent meghallgatott s végül rászólt a híveire s a következő pillanatban már fent voltak a fák lombja között. De, mielőtt Brentford bármit tehetett volna, a tizenkilenc idegen sziamang utánuk eredt. És odafent, az átláthatatlan ág- és lombrengetegben vad testvérharc kezdődött. Brentford lehajtott fejjel állt lent, Moaka és Szi-Huhu között. Tudta, hogy ez szörnyű, de tudta, hogy ez elkerülhetetlen.

Hosszú, hosszú idő telt el. Lassan szállingóztak vissza a lándzsás harcosok és csaknem mindegyik hozott magával egy-egy nőstényt. Egyiküket széttépték odafönt, viszont Homahi elhozta Gibet, Gub feleségét, miután a főnököt keresztülszúrta lándzsájával.

Brentford megkötözte a foglyokat és mindegyik hím magától is ott maradt a foglya mellett. Másnap reggel beállított a táborhelyre Kougang, Tama, Bengzz és még négy fiatal hím s a többiek közül Kh'ada és Szi-Galang. De az utóbbi kettőt elkergette Brentford, mert öregek voltak s nem váltak volna hasznára az Uj Törzsnek.

Egészben véve tizenegy nőtényt, hét hímet „zsákmányoltak”, Moakával és családjával együtt, huszonnégy fiatal és erős sziamangot. Másnap Brentford előkészületeket tett az indulásra. Tudta, hogy a P’kami törzséből származó hímek közül hétnek felesége van a tó túlsó oldalán. Ezeket elkülönítette a legnagyobb tutajon. Azután elküldte Moakát a sziklafalra, hogy fecskefészket szedjen és Moaka háromszor is megtette ezt a nyaktörő utat. És boldog volt, hogy szolgálhat Pepongnak, Aki Büntet És Jutalmaz És Mindig Mindenütt Ott Van És Kitépi A Fát, Hogy Megnézze A Gyökerét...

Brentford útközben evezni tanította Moakát és énekelt is. Az árnyékos tutajokon könnyebb volt evezni és három órával rövidebb volt az út, mint idefelé, a Liang partján egyenesen és mereven állt P’kami és messziről hallották, hogy kiabál.

És mire kikötöttek a mocsaras öbölben, már ott volt az egész törzs és nagy ordítózás kezdődött. P’kami egy szuszra mondott el mindent, ami a begyében volt.

- A kis orangután megdöglött. Kis gödörben nagy tigris van. Süt a nap. Elmentél. Ettünk.

A nagy nyüzsgésben Moaka félreállt és csendes maradt. A kis Gutta kezét fogta és Brentfordra figyelt. Brentford tapsolt és a szervezett sziamangok sorba álltak. A többi körülöttük ácsorgott, de, mindenesetre, most már többen voltak és ez volt a fontos. Tömegben van az erő.

A sziamangok történelme.

A sziamangok kevésbé emlékeznek a tegnapelőtt történetekre, de mindaz, amit egyik generáció a másiknak adott tovább: változatlanul él bennük. A sziamangok történelemtudománya egészen kezdetleges: szájhagyomány. Tudjuk, hogy a szájhagyományok - kezdetleges voltak ellenére is - megbízhatóbbak az írott történelemnél; mert az írott történelem alapvető hazugságait még országonkint külön meg is hamisítják, míg a szájhagyomány befolyásolhatatlan.

Ezért a sziamangok történelme legalább egységes.

Tudvalevő, hogy a Dús Szigetre pontosan annyi nap előtt, ahány csillag van, egy fehéres-szürke, nagy sziamang-majom pottyant a Holdból. Szigong volt, az Első Sziamang, akit holdfényből font az éjszaka. Itt, a szigeten nagyon jól érezte magát és minden az övé volt; reggel kiivott egy patakot, aranyhalastul; utána kitepte a mangofát és leszopta róla a sárga gyümölcsöket. Fején kolibrik ültek és megették a szemtelen legyeket. A beomadár, amikor csak tehetett, a fülébe énekelt. Szigong csak élt, evett, ivott és énekelt. Kavicsos patakok folytak a lábához, aranyos húsú gyümölcsök pottyantak a tenyerére és csiklandó illatok lebegtek orra alatt. Éjjel az ezüst fövényen feküdt s a párducok és tigrisek elkerülték, hogy ne zavarják meg álmát. Szigong folyton evett és folyton hízott; egyre nagyobb lett. A nipapálma törzsével vakarta a hátát, amelyből virágos bokrok nőttek ki. Lábuja között madarak fészkeltek, orrlyukából holdfényt lövelt, amit magával hozott a Szigetre. És egy éjszaka a Hold lekiáltott neki:

- Szigong, ne egyél többet, mert nem marad hely a többi állatoknak, amelyek legyeznek és mulattatnak téged.

És Szigong megígérte, hogy nem eszik többet, de másnap megint kiivott egy kis patakot és megevett egy csalitot és egyre nőtt. Ha sírt, akkor szép, kék halak ugráltak a könnyében és vállán három pálma nőtt, igen magas pálma volt mind a három, de csak a füléig ért, olyan nagy volt már Szigong. És tovább evett, ivott és a beomadár énekelt neki. Amikor végül lenyelte a felhőt, ami a hegyből jött és piros volt, - akkor Szigong megpukkadott. Óriási teste pontosan annyi darabra robbant szét, ahány csillag van. Ezek a darabok felmentek az égbe és megint lejöttek és amikor leértek, mindegyik pontosan olyan volt, mint Szigong, csak sokkal kisebb és egészen fekete.

Ezek a kisebb, fekete sziamangok elszéledtek az erdőkben és már senki se félt tőlük és nagyon keveset ettek.

És soványak voltak és forró torkú tigrisek híztak meg az ő húsukon.

És némelyik itt volt, némelyik pedig ott, de sohase voltak egyedül.

A párduc, a tigris, az orangután, az elefánt és a sárkánygyík pedig mindig egyedül voltak.

És ezért mindig kevesebb tigris, párduc, orangután, elefánt és sárkánygyík lett és mindig több sziamang.

De már nem isznak kavicsos, hideg patakot és nem esznek kékhúsú halat.

Hanem daun-szimantung-levelet esznek és a fejük mindig meleg és a lábuk fáradt.

De a beomadár még énekel nekik és a holdfény minden éjjel leköpi őket. És reggel elmesélik egymásnak, amit álmodtak.

És pontosan annyi nappal ezelőtt, ahány csillag az ég felén van, élt egy szürke sziamang, aki egész nap aludt és mégis beszélt és azt mondta, hogy Szigong egyszer ismét leesik az égből és minden fekete sziamang visszaugrik Szigongba és benne egyesül.

De, aki egész nap csak eszik, az szét fog pukkadni.

És ha Szigong eljön, megint szelíd lesz a tigris és a párduc, mert Szigong erősebb lesz nála.

És Moaka most már csak ránézett Brentfordra és tudta, hogy ő: Szigong.

De nem mondta neki. Nem mondta senkinek, csak nem evett napokig, mert nem akart szét-pukkadni.

És harmadnap megmondta Szi-Huhunak, aki a felesége volt.

És attól kezdve Szi-Huhu is tudta, hogy Brentford: Szigong.

És Szi-Huhu elmondta Bi-Junak.

Bi-Ju pedig P'kaminak.

P'kami Tamának.

Tama Homahinak és Homahi Gibnek, aki most már az ő felesége volt.

És így hamarosan mindenki tudta.

Míg Brentford a tűznél ült és teknőcpecsenyét sütötte a nyárson, a sziamangok félve és tisztelettel bámultak rá előlről és hátulról és oldalról is. Mert most már értették, mi történt a tigrisekkel, párducokkal és orangutánokkal és tudták, hogy mi lesz velük. Ők lesznek az erősek és patakot fognak inni. Minden az övék lesz, ha engedelmeskednek Brentfordnak.

Moaka nesztelenül közeledett felé.

- Pepong! - mondta reszkető ajakkal - én három napja nem ettem semmit.

- Csak egyél! - felelte Brentford, tele szájjal.

Moaka csodálkozva bámult rá. Aztán elvonult egy fa tövébe, töprengeni. Ő engedelmeskedik, - nem evett. Nem sokat, de még keveset se. De Szigong megint eszik és őt is bíztatja. Nem lehet őt megérteni. Azt akarja, hogy megpukkadjon?!

De talán nem is akarja, hogy meg lehessen érteni őt. Talán azt akarja, hogy ne lehessen megérteni.

És Moaka ekkor még nagyobb tiszteletet érzett iránta, mint addig.

A büntetés.

Brentford kezdettől fogva tisztában volt vele, hogy büntetés nélkül nincs fegyelem és semmire se használhatja a sziamangokat, ha nem tudja fegyelmezni őket. Nagyon sokat töprengett azon, hogy milyen módon büntethetné a vétkeket, de nem talált megfelelő megoldást. A háromnapos lázhullám azonban, ami levette a lábáról, elég volt ahhoz, hogy alaposan átgondolja az ügyet.

Huszonnégy órából négyet aludt, tizenkettőben csaknem eszméletlen volt, négy órán át pedig kielégítő állapotban heverészett és gondolkodott. Az átmenet lázból a láztalanságba mindig hirtelen volt. A sziamangok semmit se végeztek, amíg nem látták Brentfordot; a tűz kialudt s az eleség-raktár kiürült, mert mindenki evett és egyik se gyűjtött. Pedig az erdőben sok négyzetmérföldnyi területek voltak haszontalanok az ő szempontjukból: pizáng, szimantung, durió, narancs és mangógyümölcs csak a vizektől távol és a ritkás ligetekben termett. Teknősbékát csak este lehetett fogni s a sziamangok egy része még nem szokta meg a húsevést.

Brentford a cölöpkalitkában feküdt, nagy halom száraz fűvön. Erőtlen és tehetetlen volt, agyműködése azonban minden lázroham után a szokottnál is frissebbnek bizonyult. A cölöpfal szabályos résein sávosan hullott be a fény s Brentford, kiszáradt ínyét simogatva érzékeny nyelvével, káprázó szemeit nem tudta levenni a fénycsíkokról. Apró, zöld legyek és millió porszem tánca a fényben élénkebbé tette ezt a nyári, fülledt mozdulatlanságot. Brentford jól hallotta a sziamangok fecsegését és tudta, hogy fecsegés közben teljesen elfeledkeznek róla. - Tisztában kell lennem vele - ezt a szöveget karcolta a legelső aréka-levélre, amit megtaláltak - hogy visszaesésekre számítanom kell; a Hylobatesek hanyagok és indolensek, - de minden visszaesés kisebb méretű lesz, mint az előző volt. Fontos, hogy a büntetést ne véletlennek, hanem következetes eljárásnak érezzék és...

Brentford igen helyesen okoskodott és kétségtelen, hogy kitűnő pszichológus veszett el benne... Betegsége után, amely pontosan három napig tartott, meglepő változásokat kellett észrevennie. Parancsszavait csak ötödik ismételésre értették meg és a tizedikre engedelmessékedtek. A padauk-fa körüli főhadiszállás tele volt piszokkal, a sziamangok szétkószáltak, lándzsáikat elhagyogatták és Debab, egy korosabb hím, megverte Moakát és erőszakot akart követni Szi-Huhun. Ennek Brentford tanuja volt; de olyan magasan történt a padauk-ágak között, hogy nem léphetett közbe.

Erélyes hangon hívta le a támadót. Debab elengedte Szi-Huhut és lemorgott Brentfordra. Eszé ágában sem volt lejönni. Brentford tehetetlen volt vele szemben.

A betegsége előtti időkben csaknem minden sziamang-nőstény megtanulta már, hogyan kell beáztatni a rotangrostokat s kötelet készíteni belőlük. Volt tehát kötél elég. Brentford egész nap faragott s vasfa darabokból sikerült két csigát készítenie. Egy másfél mázsás szikladarabot a csigák segítségével felhúzott a padaukfa legvastagabb ágára s a tartókötelet jól megerősítette.

Debab estére megérkezett a táborba. Lomhán és félelem nélkül jött és fitymálva nézett Brentfordra. Első dolga volt belekötni Moakába, aki békésen üldögélt a felesége és csemetéje mellett. Brentford kettős kötelet dobott Debabra, de az kibújt a hurokból és elugrott. Brentford rákiáltott és Debab ekkor eldobta dárdáját és felugrott egy kiálló ágra, harsányan nevetve. De a hurok most a nyakába akadt és ő visszaesett. Brentford a lógó szikladarab alá vonszolta és nyakánál fogva odakötözte az ághoz. Debab közönyt színlelt és a mellét ütögette. Brentford most tapsolt és a sziamangok összefutottak.

- Debab rossz volt! - kiáltotta Brentford, - Debab meghal!

Debab nevetett és P'kami azt mondta:

- Debab fiatal és tigris nincs, se párduc, se kígyó. Debab nem hal meg.

- Debab rossz! - ismételte Brentford. - Meghal!

Debab nevetett és prüszkölt és Brentford felemelte lándzsáját.

- Figyeljete! - kiáltott. - Ez a halál!

A balkezében tartott kés egy alig észrevehető mozdulatára a sziklatömb lezuhant és Debab laposra zúzva maradt alatta. A néma és bámuló tömegből kivált egy nőstény, - Huna - és imbolygó térdekkel közeledett a férjének teteme felé. De Brentford megállította.

- Sha! - kiáltott - ez a te feleséged holnap és mindig.

Sha még fiatal volt és nem is remélte, hogy felesége lesz. Huna pedig bárgyú arccal nézett Brentfordra és nem értette, mi történik vele. De a többiek nagyon is jól értették. P'kami óvatosan közeledett a kőhöz s látta, hogy merev, szőrös kar nyúlik ki alóla.

- Meghalt! - mondta a többieknek.

Brentford felemelte a halott Debab eldobott lándzsáját s a kő fölött összetörte a térdén. A nézők megrettenve oszlottak szét. Másnap Brentford felhúzta a követ és elégette Debab maradványait. A kőnek még a környékét is elkerülték ettől kezdve a sziamangok. És Brentford súlyt helyezett arra, hogy ne ő ölje meg a bűnösöket, hanem a Kő; de akkor ölje meg őket, amikor Brentford akarja. És Debab neve fogalommá vált a sziamangok között: ő volt az, aki szembeszállt Brentforddal és ráesett a Hold egy kis darabja, ami nehezebb, mint maga a Hold...

Szervezkedés.

Minden jel arra mutat, hogy a sziamangok, bámulatos értelmi fejlődésük és szervezettségük ellenére - sohase tanultak meg egyetlen írásjelet sem és talán az írás fogalma is rejtély maradt előttük végezetig. Ilyen körülmények között sokan nem fogják megérteni, miért használt Brentford írásjeleket azon a telepen - vagy tábornak nevezzük?! - ahonnan példátlan hadjárata kiindult?

Az igazsághoz legközelebb valószínűleg C. M. David-Rotterson, a Sidney-i Biológiai Intézet neves vezetője áll, aki szerint Brentford valami lelki defektusban szenvedett, aminek oka a különös körülményekben keresendő. A Palembangi Híradó vezércikkírója, Van Haag, ezzel szemben azt állította tavaly, hogy Brentford tökéletes politikai ösztönrel rendelkezett és nagyon jól tudta, hogy csak az o l y a n írásnak van szuggesztív hatása, amelyet senki sem ért.

Kétségtelen az, hogy Brentford rendre és tisztaságra tanította a sziamang-majmokat, de hogy hogyan került eszközei közé az írás, azt nem tudják. A Liang-parti tábor külső szélein két illemhely is volt, az egyik a FÉRFIAK, a másik a NŐK felírást viselte. Ugyanilyen méretű tábla volt három fán, amelyen rotang-kosár függött, - SZEMETET NEM EL, - HANEM BEDOBNI! - felírással. A padauk-fa hatalmas ágbogában ekkor már négy cölöpkalitka volt, az elsőt semmiféle jel, ez volt Brentfordé, aki a sziamangok ura volt. A másikon ALVEZÉR jelzés volt s P'kami lakott benne, a feleségével. A harmadik a GVERNOR felírást viselte, az Moakáé volt, akiben Brentford teljesen megbízott s aki adott alkalommal nyilván helyettesítette is őt. A negyedik „ház” Homahié, a főtiszté volt, aki a harcosok sorát vezette.

Ha igaz az, hogy a politikai és szervezőtehetség alfája a megfelelő emberek kiválasztásához való érzék, akkor Brentford valóban nagy politikai tehetség volt. A legnagyobb méltósággal, amely az övé után következett, P'kamit ruházta fel. P'kami erős volt s egy erős törzs főnöke, Brentford előtt. Különösen alkalmassá tette erre a tisztre az, hogy buta volt, engedelmes és olyan lusta, mint a lajhár. Egyéniségéből következett, hogy féltékenyen vigyázott a pozíciójára és képtelen volt arra, hogy megszüljön egyetlen kis lázadó gondolatot. Homahi harcias, vad volt; Brentford nem szerette, de jelentéktelen egyéniségéhez képest nagy tisztséget ruházott rá, miáltal végképp lekötölte.

Moaka - talán véletlenül, talán cseppet se véletlenül - a legintelligensebb sziamang volt. Brentford iránti vonzalma csak félig volt félelem és hála és ilyesmi: alapjában véve tisztán és megmagyarázhatatlanul v o n z a l o m volt; a magasabb szellemiség megérzése. Ha Moaka Brentford előtt ült, még vakarózni se mert, pedig ülőgumójába bevette magát egy kullancs, amelytől hónapok óta nem tudott megszabadulni. Brentford nem bánt vele kitüntetően, de tudta, hogy Moakában olyan tulajdonság lappang, amely tökéletesen ismeretlen és új a sziamangok között: a rajongás egy felsőbb lény iránt. És miért volt felsőbb ez a lény?! Mert gyorsabban és bővebben gondolkodott s végtagjait változatos eszközökkel tudta meghosszabbítani. Végeredményben mi az emberi civilizáció?! A fegyver s a belőle kirepülő golyó karunk meghosszabbítása, az autó és repülőgép a lábunké, a mikroszkóp s a távolbalátó a szemünké; a tudomány és írás pedig az agyunké. Ha Moaka tudta és értette volna ezt, akkor nem tisztelte volna Brentfordot és nem tanult volna semmit tőle. A dolog úgy áll, hogy könnyebb egy ártatlan lelkületű farkaskutyát megtanítani valami új dologra, mint egy konok, makacs és buta embert. Mert a kutya esetleg nem tud megérteni valamit, de mindenesetre meg akarja érteni; a konok és buta ember pedig egyáltalán nem akarja megérteni és ez már nagyobb hiba. Brentford mindenesetre csodálkozott a majmok értelmességén; amint csodálkozott volna az emberek értelmetlenségén, ha olyannak ismerte volna őket, amilyenek.

A táborban tehát - huszonhét héttel Brentford repülőkatasztrófája után - rend volt. A sziamangok betartották az utasításokat s bár a férfiak, a NŐK, a nők pedig a FÉRFIAK felírású kerítés mögé jártak elvégezni a dolgukat, de legalább nem egy helyre jártak és ez is valami.

Brentford bevezette az általános védkötelezettséget, ha nem is így nevezte el. Amit tehát Nagybritannia nem tudott elérni a maga polgáraival, azt Brentford elérte az őserdőben. Minden 12 évet betöltött sziamang köteles volt résztvenni a gyakorlatokon; és minden nap kétszer voltak gyakorlatok. Lándzsavetés, íjkezelés, kődobás és futás volt műsoron. Azután minden harmadik sziamang elterült a földön s a másik kettőnek a táborba kellett szállítania. Ez a gyakorlat idővel nagyon népszerű lett. A sebesülés megjátszásában óriási mulatságot leltek s nagy színészi képességről tettek tanuságot a sziamangok. Ugy jajveszékeltek, köhögtek és prüszköltek, hogy alig akarták abbahagyni.

Külön előadásokat tartott Brentford a magántulajdonról. A tolvajokat szigorúan büntette. Természetesen most már nem csak élelmiszertolvajokról lehetett szó, hiszen a hímeknek lándzsájuk, késeik és különféle fantasztikus tárgyaik voltak, amelyeket maguk faragtak; a nőstényeknek pedig színes gombokkal teleaggatott füzéreik. Tekintve azonban, hogy semmi-
ben sem szenvedtek szükségét addig, amíg a táborból nem mozdultak ki, nem volt nehéz leszoktatni őket a lopásról. Sokkal nehezebb volt elérni azt, hogy ne hagyogassák el a holmijukat...

Kétségtelen, hogy Brentford legnagyobb fegyvere az volt, hogy a sziamangok j o b b a n éltek, mint addig. A vadállatok - egyelőre - messze elkerülték ezt a helyet, ahol különös szagok és vörös füst szállt az ég felé és mindig lárma volt... De éppen ez volt az, ami legjobban aggasztotta Brentfordot. Hiszen ő a sziamangok javát akarta, de nem úgy, hogy itt öregedjen meg ezen a miazmás tisztáson. Be kell bizonyítani nekik, hogy meg kell hódítani az őserdőt, ha a jövőre gondolnak s nem akarják mindig elveszteni azt a kevés előnyt, amit szereztek. De hogyan kényszerítse őket arra, hogy a jövőre gondoljanak?!

Ez a kérdés azonban nem volt még aktuális. - Kevesen vagyunk - jegyezte fel ebben az időben Brentford - és az őserdő igen nagy, erős és borzalmas itt köröskörül. Erősödni kell, fegyverkezni és szaporodni, ha keresztül akarjuk vágni magunkat az egymillió vadállat, tízmilliárd mérges növény és százezerbillió baktérium gyűrűjén.

Moaka és Szi-Huhu.

Brentford ebben az időben agitátoriskolát nyitott. Egyelőre Moaka és felesége, Szi-Huhu hallgatta a tanításait. Gutta már elég nagy volt és mindig Brentford körül ugrált. Brentford szerette a csemetét, amelynek domború homloka volt és már gagyogott s az első szó, amit megtanult, *Pepong* volt.

Brentford órákon és heteken át tanította Moakát és Szi-Huhut és megértette velük, hogy el kell menniök, messze, sokfelé, minden helyre, ahol sziamangok élnek. Minél több sziamangot kell idehívniök, rábeszéléssel, csellel, ahogyan éppen sikerül. Meg kell magyarázniök, hogy Brentford hadsereget toboroz, hogy meghódítsa az őserdőt, amely a sziamangoké lesz végtől végig; kivéve azokat a helyeket, ahol más néven, *Peponghoz* hasonló „gaggam”-ok élnek. Brentford nem elégedett meg azzal, ha Moaka kijelentette, hogy érti; a gondolat bent ül a koponyája hátsó részében és többé nem tud elrepülni onnan. Ujra és újra elmagyarázta; újra és újra elismételtette velük ugyanazt. És végül elérte, hogy Moaka teljesen, Szi-Huhu is körülbelül tisztában volt az elérendő céllal.

Ekkor aztán Brentford hatásos és célravezető mondatokra tanította meg őket, amely mondatokat majd politikai körútjukon felhasználhatnak. Ezekbe a mondatokba sűrűn kevert idegen és Moaka előtt ismeretlen szavakat, mert az volt az elve, hogy az igazán lelkes és száz százalékig megbízható politikai szónoknak nem kell, sőt nem szabad tisztában lennie annak az értelmével, amit mond. Mindazonáltal a mondatoknak - amelyek közül hetenkint egyet tanultak meg tökéletesen Moakáék - nagyon is tiszta értelme volt és ez pontosan fedte is Brentford nézeteit és felfogását. Végül Moaka és Szi-Huhu a következő mondatokat tudták, tökéletesen és kellő hangsúlyozással is:

- A sziamangok az őserdő egyetlen nemes faja; a többi állat mind aljas, kapzsi, alattomos és bűdös.
- A sziamangok sokan vannak és a többi állatok szaporodása veszélyezteti a sziamangok létérdekét.
- A diktatúrában a nép életerejére nyer dinamikus kifejezést.
- Gondoljatok a sziamang-gyermekek jövőjére!
- A harc halált okoz, de mindig az hal meg, aki menekül és sohasem az, aki támad!
- Halált érdemel az a nép, amely bármilyen étellel beéri!

És végül:

- Ne tűrjük, hogy a makik elegyék előlünk a sziamang-leveleket!

Ez utóbbi nagyon tetszett Moakának, mert megértette. Szi-Huhu, egy lelkes pillanatában, nagy beszédet tartott az egybegyűlt sziamang anyáknak, amelynek során a következőket mondotta:

- A sziamangok az őserdő dinamikus állata, amelynek szaporodása veszélyezteti az életerő gyerekeit! A harc bűdös és a nép kifejezéseinek létérdeke, hogy meneküljön!

Olyan kitűnően hangsúlyozta mondanivalóját, hogy a majmok valósággal dühbegurultak s egy láthatatlan ellenség felé acsarkodva, rázták kezüket és alig aludtak az éjjel. Szi-Huhu tökéletesen meggyőzte őket.

Szeptember elején Moaka és Szi-Huhu elindultak politikai körútjukra. Brentford, állatbőrökből két hátizsákot készített nekik s abban, többek között, néhány szál gyufa is volt, amelynek használatát Moaka régen megtanulta. Csak két dárdát vittek magukkal, mert mindketten tudtak már újat faragni, ha valamelyiket elvesztenék. A búcsúzásnál az egész törzs együtt volt. Gutta keservesen sírt, de Brentford megvigasztalta.

Moaka és Szi-Huhu távozása után Brentford ismét lázba esett és csak nagy megerőltetéssel tudott a majmok munkájára felügyelni. Ebben az időben egy bőrlabda készítésével foglalatzkodott, mert azt akarta, hogy a sziamangoknak szórakozási alkalmuk is legyen. Valóban, minden hálát megérdemelt, mert nehéz helyzetében önzetlenül, önmegtagadással és nagy lelkierejével vezette, támogatta és védelmezte a rábízott életeket.

A rajongók.

Senki se tudhatta, meddig tart Moaka és Szi-Huhu lelkesedése; helyesebben meddig maradnak emlékezetükben a kapott utasítások. Brentford egyéniségének varázsa, szavainak emléke ott izzott a két intelligens és fanatizált majomban, amint átkeltek a Liang-patakon s elindultak a Chilapeng-hegy keleti oldala felé!

Furcsa dolog volt az őserdőben ez a sziamang-pár, amely a földön járt, egyenesebben, mint a sziamangok szoktak; s hátizsákot cipelt a hátán.

Beszédmódjuk is furcsa volt; mert bár ismerték az őserdő nyelvét, de sután gagyogva angol szavakat is kevertek közé. Köztudomású, hogy a kígyó éppolyan kevésbé tudja modulálni sziszegő hangját, mint egész sereg állat, amely sokkal butább a kígyónál. Épp ezért hamarosan egyhangúvá lett Istiling kérdezősködése. Istiling mérföldeken keresztül nem tágított tőlük; folyton ott siklott Moaka sarkai mögött és azt kérdezte:

- Mi az a hátadon?! Mi az a hátadon?! Mi az a hátadon?!

De Moaka nem tudott felelni, mert nem emlékezett a hátán levő tárgy nevére; csak azt tudta, hogy ott van, ott kell lennie és sok minden egyéb tárgy van benne. Két orrszarvúmadár is feltette magában, hogy elkíséri őket. Ezek váltakozva kérdezték:

- Mért jársz a földön?! Mért jársz a földön?!

Ez az erdő káprázatosan szép volt: ritkább, mint a tó déli és nyugati oldalán. A futónövények, légyökörek szövevénye olyan volt előttük, mint ritkás függöny, mely szélteben sem ér véget soha; mintha állandóan egy függöny metszetében botorkálnának előre. Világos volt az erdő s a fény átragyogott a vörös kvasszialeveleken. Cukor- és szágópálmaligetek következtek; sütkérező kígyókkal és fácánokkal. A talaj emelkedett s megjelent a mocsári ciprus néhány tűleveles előőrse. Szi-Huhu időnkint megállt, letépett egy csomó sziamantung-levelet s nagy részét átadta Moakának. Ha letelepedtek - mert a *járás* igen fárasztónak bizonyult - akkor Istiling azonnal gyűrűbe csavarodott s a két orrszarvúmadár is elbóbiskolt felettük, valamelyik ágon. Időnkint felszisszent a kígyó:

- Mi az a hátadon?! Mi az a hátadon?!

S a madarak:

- Mért jársz a földön?! Uggam!

„Uggam” Fekete Majmot jelent s Moaka így felelt erre:

- Mi nem vagyunk már fekete majmok. Mi nagy és erős sziamangok vagyunk, akik Szigong darabjaiból lettünk és nem tűrünk magunk közt mást, mint sziamangokat.

- Megölünk mindenkit - mondta a szelid Szi-Huhu vakarózva. A kígyó homlokráncolva s pislogva töprengett.

- Megváltoztatok - sóhajtott. - A bőrötök régi, de ami benne van, új.

- Ti nem tudtok megölni senkit! - káromgott az egyik madár, nagy csőrét himbálva a fejük felett. - Gyöngék vagytok, fekete majmok!

Moaka feltápászkodott s tovább mentek; de menet közben is folyt a vita, mert egyik sem engedte, hogy a másik mondja ki az utolsó szót.

- Ha beléd döföm ezt a dárdát, meghalsz! - jegyezte meg Moaka és a kígyó nevetett.

- Bolond vagy, - felelte Istiling. - Nem tudom, mi az, de senki se várja meg, amíg belédöföd.

Moaka elhajította a dárdát, de ez a kígyó mellett fúródott a földbe. Ugyanabban a pillanatban Istiling a remegő dárda köré tekergőzött és gúnyosan nézett Moakára.

- Add vissza a dárdát - kérte Moaka, - mert anélkül nem mehetek tovább.

A kígyó otthagyta a dárdát és a két madár epés megjegyzésekkel kísérte az esetet.

Harmadnap Moaka megunt az állandó csúfolódást és Szi-Huhuval együtt felkapaszkodott a lombok közé. Itt ágról-ágra lendülve, sokkal gyorsabban haladtak előre, bár a dárdák és hátizsákok meglehetősen terhükre voltak.

Aznap az ágak között magábaroskadt, beteg sziamangot láttak. Ezt a sziamangot kullancsok lepték el, csontig soványodott s szemei kiálltak üregükből. Kuh-Kuh volt a neve.

Moaka Uj-Sziamang-módon üdvözölte: a feje felett összeütött tenyérrel. Kuh-Kuh olyan tekintettel felelt rá, amely fáradt volt, mint egy vemhes felhő, amely már csaknem leszakad az égről.

- Hova mentek? - kérdezte Kuh-Kuh és Moaka felelt:

- Sok mindent kell mondanunk mindenkinek. Pepong küldött, aki a Holdból esett a népre. A sziamangok erősek és sokan vannak: övék az erdő.

- Pepong?! - kérdezte Kuh-Kuh közönyösen.

- Igen! - felelte Szi-Huhu, de egyetlen mondatra sem emlékezett abból, amit megtanult. Kérdően nézett Moakára.

- Diktatúra! - próbálta kimondani Moaka.

Kuh-Kuh csendesen ingatta a fejét.

- Talán ti erősek vagytok - mondta szomorúan - de én gyenge vagyok.

- Pepong erőt tesz a melledbe! - mondta Moaka - gyere velünk.

Kuh-Kuh tudta, hogy ezek hazug fecsegők. Már lemondott az életről és sok mindennel tisztában volt: elsősorban a saját fajtájával. Emlékezett olyan társaira, akik bementek az erdőbe, leültek egy patak mellé, aztán visszajöttek és napokon át mesélték hőstetteiket. De Kuh-Kuh érezte, hogy elfogy az élete, mint nyáron egy fa odvából a víz, mikor a nap süt rá. Ezért nagy erőfeszítéssel felemelkedett. De nem volt bátorsága nekirugaszkodni.

- Lent a földön! - bízta Moaka és Kuh-Kuh csodálkozva nézett rá.

Azonban levezették és lent elindultak vele visszafelé. Szi-Huhu az egyik kezét fogta, Moaka a másikat. Így nagyon lassan haladtak előre.

Moakában időnkint felmerült valami homályos aggály, hogy nem ez volt hosszú és fáradságos útjuk és fontos küldetésük célja. De Kuh-Kuh közben reménykedni kezdett és kíváncsi volt, Pepongra. Hét napig vándoroltak visszafelé és már elvesztették dárdaikat és a két hátizsákot és Szi-Huhu lábai sebesek voltak; Kuh-Kuh pedig már annyira elgyengült, hogy vonszolniok kellett.

Igy aztán nem is tudtak vele átúszni a Liang-patakon. Letelepédtek a keleti partjára és egész délután kiáltoztak, de nem jött senki, pedig látták a füstöt odaát.

Már sötétedett, amikor P'kami egy fa tetejéről észrevette őket s nemsokára elindult egy tutajj értük.

Brentford nem mutatta csalódását. Sok erős, fiatal sziamangra volt szüksége s hoztak helyette egy haldoklót!

De Moaka így szólt hozzá:

- Megmondtuk Kuh-Kuhnak, aki gyöngé, hogy te erőt teszel a mellébe és ezért eljött.

Brentford tehát kénytelen volt megpróbálni a lehetetlent. Csak egyetlen olyan szer állt rendelkezésére, amelytől a kullancsok önként lehullanak; s ezt a szert önmagából kellett nyernie. Sok vizet ivott tehát s késő este végigöntözte Kuh-Kuht. Mintegy harminc kullancs hullott le róla s ezeket Brentford elégette. Másnap a többitől is megszabadította Kuh-Kuht és sok pizángot etetett vele. Kuh-Kuh felépült és megint kövér lett, mint a többiek. És Moaka így szólt hozzá:

- Megmondtam neked, Kuh-Kuh, hogy Pepong erősebb, mint a párduc, mert a párduc csak elveszi az erődöt, de Pepong visszaadja.

Kuh-Kuh sokáig nem tudta megérteni, mi történt vele; de amikor végre teljesen megértette, akkor felordított örömeiben.

És így Brentford egy engedelmes követővel gazdagabb s egy nagy reménnyel szegényebb lett.

De Homahi, az egyetlen, akinek szabad volt elcsavarognia, néhány nappal később véresen és összeverve tért vissza a táborba.

Kiderült, hogy a Zöld Vízesésnél nagy és erős sziamang-csapattal találkozott. Ő nem tanult szónokolni s nem ismerte Brentford elveit, annyira se, mint Moaka. A legegyszerűbb eszköz-höz folyamodott: dárdájával ütlegelni kezdte s a tábor felé igyekezett terelni őket. Erre, természetesen, összetörték a dárdáját, Homahit pedig, aki már nem volt tisztában az erőviszonyokkal, alaposan helybenhagyták.

Brentford ebben az időben rendelte el - s rendelete csak abban különbözött az európai rendeletektől, hogy naponta rendelte el ugyanazt, amíg a sziamangok meg nem szokták, - hogy őt se Pepongnak, se Gaggam-nak, se Szigongnak ne szólítsák, hanem egyszerűen Sir!-nek. És Homahi, aki nagyon izgatott volt és handabandázva közeledett hozzá, így szólította meg:

- Sir, parancsold, hogy sokan menjünk el és öljük meg azokat a bűdös tolvajokat.

- Homahi! - felelt rá Brentford - ha mi megöljük a sziamangokat, akkor a tigris és a kígyó is megöli a sziamangokat. Parancsom az, hogy a tigrist és a kígyót öljük meg, a nagy és okos sziamangnépet pedig tiszteljük.

Homahi zavartan ácsorgott előtte.

- De Sir! - mondta - engem meg akartak ölni.

- Mert buta voltál. Most elküldjük Moakát és Szi-Huhut, akik beszéddel fogják legyőzni őket. Maga elé hívta Moakát és feleségét.

- Emlékeztek még arra, amire tanítottalak benneteket?!

Moaka nem felelt, de Szi-Huhu szemrebbenés nélkül hazudta:

- Igen, Sir.

- Moaka, fogd ezt a rudat, aminek a vége lángol és menj el hozzájuk. Mondd meg nekik, hogy jöjjenek ide, mert különben ők is úgy fognak lángolni, mint ez a rúd és akkor fejükre ejtem a Holdat.

Moaka tehát elindult Szi-Huhuval, de nem sok meggyőződéssel cipelte maga előtt a lángot.

A kelepce.

Nem messze a tábortól, a Liang-patak mentén eljutottak a Zöld Vízesésig. Itt kuporogtak egy magas fán hajnalig, amikor is az éktelen ricsaj elárulta, hogy a keresett sziamangok nem lehetnek messze.

Moaka kiáltozni kezdett és nem sokkal utána mindenfelől csörrent és zörrent az élősdí bozót, amely a fák koronáját átláthatatlanabbá teszi az aljerdőnél is. Köröskörül nagy, fekete fejek bukkantak fel; hatalmas alkatú és izomzatú hímek; élükön Dud-Dar, a főnök. Moaka hallott már a Go-hegy sziamangjairól: ezek voltak a Világ legerősebb és legvadabb sziamangjai. Mindjárt tudta, hogy velük akadt össze.

A többire Moaka már csak úgy emlékezett, mint valami rossz, nagyon fájdalmas álmra. Tudta, hogy beszélt hozzájuk, Pepongról, a tűzről és még valamiről, de már nem emlékezett a saját szavaira. A Go-hegyi sziamangok nem bántották, de nem is törődtek vele. Apró, csillogó szemük Szi-Huhura szegeződött, aki karcsú és csábítóan fiatal volt és nagyon tetszett nekik, amint eddig még mindenkinek tetszett. De ezek a sziamangok nem törődtek Moakával, aki csenevésznek tűnt mellettük. Egyikük rángatni kezdte Szi-Huhu kezét és Szi-Huhu egész testében remegve, de hősiesen ellenállt. Ekkor Dud-Dar hatalmas, fekete alakja tornyosult föléje. A kicsi és remegő Szi-Huhu szinte eltűnt a boltozatos mellkas alatt. És a következő pillanatban Dud-Dar egy nagy szökéssel eltűnt a lombok között, messze alant; és magával vitte Szi-Huhut.

Még egy másodperc s már az egész bandának nyoma veszett. Moaka felkiáltott s forróság verte ki a testét. Utánuk eredt, lélegzetétvesztve, kétségbeesett reménykedéssel; de félkezét tudta csak használni, mert jobbában a fáklyát kellett tartania. És vagy rossz irányban törtetett a lombokon át; vagy pedig a Go-hegyiek igen gyorsak voltak. Mert alig telt bele tíz perc; az őserdő teljes pompájában kitárult a vízesés felett kuporgó Moaka előtt: de sehol nyomukat se látta többé.

Északra hatalmas, szakadékos, kopár lejtő vonult végeláthatatlan messzeségbe. De kétoldalt s mögötte kimondhatatlanul nagy és rejtélyes és beláthatatlan erdőség, amely innen a magasból olyan homogén volt, mintha egyetlen, százmilliárdtonnás masszából öntötték volna. Ez a mindent beborító zöld tömeg hol világosfényű volt, hol pedig, nagy darabon, árnyékoszöld, vagy csaknem fekete. S az egész felett ott kuporgott mérhetetlen bánatával Moaka. Fülében a vízesés dübörgött, szemei kápráztak, szíve hevesen, sajogva zakatolt, mint egy idegen állat, amely belülről akarja tönkretenni Moakát.

De jobbkezeiben ott füstölgött a fáklya.

Ez volt az oka annak, hogy Brentford az esztelen - vagy legalább is korai - vállalkozásra elszánta magát. Brentford arra született, hogy parancsoljon és ilyen szempontból balvégzete volt, hogy angolnak született. Az angol polgár nem szereti, ha parancsolnak neki, mert ez megakadályozza abban, hogy engedelmeskedjék. Más országokban is vannak önérzetes emberek, akik csak önként hajlandók engedelmeskedni és ez nem is paradoxon, mert hiszen az „önként” azt jelenti, hogy saját belátásuk szerint választanak maguknak parancsolót. De, kevés az önérzetes ember és az önérzet különben is, az angol területeken kívül csaknem mindenütt, csupán fiatalkori tünet. Ami azonban Brentfordot illeti: a parancsolásra született embernek is van szíve. Brentford szerette Moakát; de a főérv mégsem ez volt, hanem az, hogy Moaka visszahozta a fáklyát. Ez már kifejezetten elvhűség; ha a szobatudósok szemében nem

is, Brentford szemében az volt. Talán utólérte volna a feleségét és ki tudta volna szabadítani, ha nincs a kezében a fáklya és nem gondol Brentfordra. Moaka talán már érezte, hogy neki hivatása van. Egy új sziamangvilág előharcosa, aki fellázad az erdő magános vadjainak rémuralma s a pipogya belenyugvás ellen.

Moaka - ellentétben a harcias Homahival - nem ment panaszra Brentfordhoz és nem követelt bosszút. Homahit megverték, de mi ez ahhoz képest, ha valakitől durva, erős idegenek elveszik a feleségét, akivel együtt nőtt fel s akitől gyereke van; még csak egy, de az is valami.

Moaka naphosszat mozdulatlanul ült egy ágon, csillogó szemekkel és nehezen, sóhajtozva lélegzett. Kifejezéstelen szemekkel bámult a zöldfényű lomberdőbe, ahol madarak röppentek s apró rágcsálók futkároztak vékony ágakon. Ügyet sem vetett a sürgés-forgásra, ami odalent felverte a tábor.

Brentford most komoly hasznát vette Homahinak.

Homahi egyik sziamangtól a másikhoz ment és a fülükbeordított. Állandó izgalomban tartotta őket s amelyikük munkakedve csökkenni kezdett, azt fenéken rúgta. Két nap alatt húsz harcos állt útrakészen; fakéssel, dárdával felszerelve. P'kami a táborban maradt a többiekkel; bár úgy tett, mintha ez nagyon rosszul esne neki, a valóságban örült, mert gyáva volt. Homahinak és Brentfordnak íjja is volt.

- Sir - mondta egy reggel Homahi - menjünk.

Brentford már nem tudta, milyen nap volt ez, vagy milyen hónap... Ordítóva indultak el és Moaka fegyvertelenül, csüggedten szökött utánuk, valami vad kétségbeeséstől űzve. Csupán a fakése lógott az oldalán, rotangkötélre erősítve. A Liang túlsó oldalán Brentford csendet parancsolt. Innen kezdve szótlanul meneteltek és Brentford volt köztük - valóban - a legizgottabb. Mert arra gondolt, hogy ha ez a büntetőexpedíció sikerrel jár, akkor ugyanígy elindulhatnak a távoli tenger felé... és ami néhány hónappal ezelőtt reménytelennek, teljességgel lehetetlennek látszik, talán mégis megvalósul: élve emberek közé juthat ebből a pokolból.

De aztán eszébe jutottak a „pokol” egyéb oldalai is. Moaka tragédiája, a sziamangok jövője s a civilizáló munka... Valójában nagy kérdés, hogy a sziamangok megszervezése csupán eszköz-e az ő meneküléséhez, - vagy pedig, a jövődő szemszögéből nézve, éppen a fordítottja áll?!

Elkerülték a veszélyes bozótokat s a Chilapeng lábánál, egy pálmaliget toronymagasságában ütöttek tanyát; mert valószínű volt, hogy a Go-hegyi sziamangok, amint az már a múltban sokszor megtörtént, a déli hőség s a gyümölcsdús erdők és szavanák felé vonulnak... Hajnalban az őrsem rémült rikácsolására ébredtek. Köröskörül a liget feketéllett a sok-sok Go-hegyi sziamangtól!

A dammamadai csata.

Szi-Huhu eleinte nem volt teljesen eszméletnél. Nem tudta jól megfigyelni, mi történik vele.

Ájulásszerű és mégis izgalmas állapotából a hatalmas főnök, Dud-Dar erős szaga serkentette fel. Ez éppen ugrás közben, két távoli ág között történt s Dud-Dar csaknem lezuhant, Szi-Huhuval együtt.

A vad rohanás napnyugtáig tartott s elég hosszú és mozgalmas volt ahhoz, hogy Szi-Huhu tökéletesen visszanyerje ítélőképességét és tisztában legyen a helyzettel. Napnyugtakor vörös fény borult a beláthatatlan kerületű ligetre, amelyet az őserdőben Dammamada néven neveztek. (Sok-Kopasz-Fa-Kövek-Között.) Valóban rengeteg, kurtatörzsű nipapálma állt itt meg, lehetőségen nagy távolságra egymástól. Köztük harasztok, melastomák és gyömbérfélék szőnyege tarkállott.

A Go-hegyi sziamangok nagy csapata hamarosan elhelyezkedett a gombaformájú fákon és nyugatról, a Chilapeng-hegy felől óriási árnyék közeledett, mint egy szédítő méretű szemfödél. A különös tájék félig fekete volt, félig piros. A sziamangok örültek a pihenőnek. Az egyik fáról verekedő szerelmesek lihegése és acsarkodása hallatszott, a másíkról horkolás. Egy sziamang-nőt szülési fájdalmak leptek meg és vészes jajgatása felverte a csendet. A liget tele volt fácánnal; ott surrantak, futottak, helyezkedtek köröskörül, de láthatatlanul. Szi-Huhu idegesen figyelte a fácánokat; amelyek ötször változtattak helyet, amíg egyszer végre elaludtak valahol.

Az egyre mélyülő sötétségbe merítette lázas szemeit az elrabolt sziamang-feleség, hogy szemhéjainak izzását lehűtse a táguló, hűvös éjszakában. Vagy talán Moakát akarta látni ott, ahol semmi se látható már, az sem, ami az orrunk előtt van...

Dud-Dar hatalmas árnyéka ott meredt fel, közvetlenül mellette.

Dud-Dar nyugodt volt, míg Szi-Huhu szíve hevesen, fájdalmasan vert, mintha ki akarna ugrani a melléből. Így ültek egymás mellett, egy nipapálma koronájában.

Dud-Dar, a nagy és erős főnök tapintatos volt. Ült és várt. Tudta, hogy Szi-Huhu már az övé; várhatott tehát. Még a nevét is tudta, mert Moaka kiáltásai még a fülében csengtek.

Végül, amikor minden hang elcsendesült, csak millió bogár, tücsök és surrogó denevérszárny olvadt össze azzá az éteri hanggá, ami a földkerekség minden nyári éjszakáját olyan egyformává teszi, - akkor Dud-Dar gyengéden megérintette Szi-Huhu lelógó balkarját.

- Szi-Huhu! - dörmögte - Dud-Dar itt van!

Szi-Huhu nem felelt. Ezt Dud-Dar biztatásnak vette.

A dolog úgy történt, hogy Szi-Huhu tele volt dühvel, félelemmel és szomorúsággal s az utolsó pillanatig bizonyosra vette, hogy inkább lelöki Dud-Dart a fáról és elszalad, semmint hogy megadja magát. De nem így történt. Mert Dud-Dar lenyűgözően nagy és erős volt s amikor Szi-Huhu erőszakos támadásra várt, akkor nem történt egyéb, mint hogy beleolvadt egy végtelenül erős és gyengéd és ellenállhatatlan ölelésbe. És még szégyenkezni se ért rá és Moakára se gondolt; egyáltalán nem gondolt semmire, egész teste kiforrósodott, vére fellobbant; szemeit behúnyta, mert most már nem akart látni semmit.

Amikor ismét felnyitotta őket, más, megváltozott tájat látott maga előtt. A sötétség eltűnt és fénylő, fehéreskék sugárzás tört fel a ligetből. Az ürben úszó Hold fénye mindenüvé behatolt; a pálmalevelek, harasztok és cserjeágak vékony, szénfekete vonalakat rajzoltak a hömpölygő

sugárzásba. Fekete árnyak ültek mindenfelé a fákon; aludtak, szeretkeztek, vagy álmaikban fészkelődve, mozgatták a még napfénytől forró leveleket.

Dud-Dar erőszakos fráter volt, de nem állandó egyéniség. Az emberek azt mondták volna, hogy igazi majom, mert mindent utánóz, ami az útjába kerül. De nem így volt. Dud-Darnak nem volt határozott elképzelése arról, hogy milyennek is kell lennie? Ha tehát orángutánal találkozott, akkor mindaddig orangután-módon járt, bömbölt és viselkedett, amíg el nem felejtette. Volt időszak az életében, amikor négykézláb járt és rettenetesen ordított. Legszebb emléke volt az a kis medve, amely így szólt hozzá:

- Nagyon megijesztettél, Dud-Dar! Azt hittem, Sheela-Wishla jön, a kövér párduc!

Most azonban teljesen Szi-Huhu varázsa ejtette rabul. Szi-Huhu csendes volt, gyenge és szelíd és szép. Dud-Dar a sötétben szende arcokat vágott és elhatározta, hogy csendes lesz és karcsú, mint új szerelme.

- Szi-Huhu! - mondta neki, míg együtt nézték a holdas tájat - elmegyünk a Nagy Fához és sokat eszünk és mindig a te kezedet fogom.

Szi-Huhu nagyot sóhajtott.

- Nem, Dud-Dar - mondta - én a Kis Tóhoz megyek, ahol eddig voltam.

- Ott van a férjed! - morogta Dud-Dar. De Szi-Huhu furcsán nevetett.

- Ott van Pepong és megöl, ha elmegyek.

- Pepong?! Mi az?! - kérdezte Dud-Dar és dühösen meredt a sötétbe.

- Pepong a sziamangok ura, egyik kezében élet van, a másikban halál. Ő eljön és visszavisz.

Dud-Dar a mellét verte.

- Azt már nem! Azt már nem! Azt már nem! - mondta harciasan.

- Mit akarsz?

- Elszaladok veled.

- Pepong gyorsabb.

- Négy lába van?

- Kettő. De hosszú.

Dud-Dar elgondolkozott.

- Szi-Huhu - mondta végül - ez nagy titok! Van a dzsungelban egy tó és abban alszik egy fehér elefánt. Mikor én ilyen kicsi voltam, már ott aludt, a tó fenekén. A hasából minden holdnapkor kinő egy virág. Aki ezt a virágot megeszi, az elefántfejű lesz és kék lábai nőnek.

Szi-Huhu nagyon csodálkozott, mert nem gondolt arra, hogy Dud-Dar hazudik. De Dud-Dar sokszor eszelt ki ilyen „titkokat” és mindenki nagyon szerette hallgatni, amikor róluk beszélt. És most olyan csodálatos volt, hogy Szi-Huhu egész éjjel hallgatta és nem is volt álmos és alig gondolt Moakára és ha gondolt is rá, már csak alig-alig sajgott a szíve.

Hajnalba megint egészen más képe volt a dammamadai ligetnek. Most vad-sárgán izzott minden; dús, párás, fénylő paradicsom volt, húsos gyümölcsökkel és nagy, dagadt virágokkal, amelyek úgy csillogtak, mintha véres lébe mártották volna őket. Fácánok, kolibrik repkedtek a levegőben; türkizkék, sárga és korálpiros színeik vidáman csillogtak a napsütésben. Szi-Huhu

mégis elaludt hajnalban, most pedig szemeit dörzsölgette, hogy megszokják a vakító fény-
özönt.

És ekkor Wiwem, a törzs legszemfülesebb és legenyveskezűbb személyisége, kiabálni kezdett
egy magas fa tetején:

- Mi van a kezükben?! Kik ezek?! Itt vannak!

Dud-Dar felmászott Wiwem mellé és látta, hogy mi van a kezükben és hogy kicsodák.
Részben harci vágytól, részben pedig a kíváncsiságtól indítatva a Go-hegyi sziamangok
végre is hajlandóknak bizonyultak bekeríteni az idegeneket.

Győzelem.

Az összecsapás első része egyoldalú volt és kissé zűrzavaros. Brentford és dárdás harcosai a nipaalmákon ültek; a Go-hegyiek pedig körülöttük szóródtak el. Brentford éles parancs-szavaiba beleszívott messziről Szi-Huhu hangja:

- Pepong!

Ekkor Brentford leugrott a fáról és Moaka is. A harcosok, dárdaikat szorongatva, követték őket.

Aztán a Go-hegyiek egyszerűen megfutamodtak. De Brentford, aki mindenre figyelt és mindenütt jelen volt, el tudta érní, hogy a zárt sorok ne bomoljanak fel. Egyenletes menetben követték az ellenséget, amely a ritkás pálmaligetben nem tudott elrejtőzni és így valamivel lejjebb csakhamar ismét összeverődött.

Brentford látta, hogy tanácstalanul állnak, összedugják nagy, fehérszakállú fejeiket s feléjük mutogatnak. Megismerte Szi-Huhut is közöttük.

- Előre, sziamangok! - kiáltotta és magasraemelt dárdával, szaladni kezdett. A többiek utána.

Az ellenfél - sokkal többen voltak és nagyobbak és erősebbek is - csodálkozva bámult s egész közelre bevárta őket.

Csak, amikor már néhány lépés választotta el őket egymástól, akkor horkant fel Dud-Dar és felemelt karokkal rontott előre.

A harc rövid és heves volt. Néhányan Brentford sziamangjai közül bután elfordították a dárdájukat; ezeket megfojtotta az ellenfelük. De Homahi egymaga négy Go-hegyi sziamangot döfött le, Brentford hármat s a többiek is derekasan verekedtek.

Végül egymásra hemperegtek a vériszapos páfrányok között mindannyian s Brentford a nagy, idegen hímekeket csuklójuknál fogva egymáshoz kötözte. Amikor már tizennégyet összekötözött, akkor meghúzta a kötelet és talprarántotta őket.

Az általános verekedésnek és öldöklésnek vége szakadt. Homahit is észretérítette néhány jól helyezett ütleg. Az idegen sziamang-nőstények megrettenve követték őket. Homahi minduntalan diadalordításban tört ki s a saját fejét ütögette örömeiben. Brentford egy közeli tavacska felé vezette a menetet, ő maga is boldog és izgalmasan elégedett volt. Nem várhatott többet a sziamang-harcosoktól. Derekasan viselkedtek, meg kell jutalmaznia őket.

Valamilyen érmet készít majd, - gondolta, - amellyel megkülönbözteti a bátrakat a gyáváktól. Hirtelen-nőtt büszkeséggel és reményekkel sarjadtak benne a tervek. Színházat rendez majd; kifejleszti az ízlésüket és megtanítja őket a cserekereskedelemre.

Már negyedórája meneteltek, amikor eszébe jutott Szi-Huhu. Hátranézett és látta, hogy Szi-Huhu nem Moaka mellett lépked, hanem Dud-Dar mellett, aki elrabolta.

Összetartás és erő.

Az út visszafelé valóságos diadalmenet volt. Brentford virágokkal díszített koszorút viselt a homlokán és csupán csak Moaka volt szomorú. Mert a tizennégy egészséges Go-hegyi hím jókedvű volt és a három magukkal hozott sebesült állapota is javult, hála a Brentford rejtélyes varázslatának...

A táborba visszaérve még növekedett az öröm: az ottmaradottak örültek a visszatérőknek. Csodálkozással szemlélték a foglyokat s a foglyok még inkább csodálkoztak a tábor rejtelmén. Brentford a fogoly hímeket fákhoz kötözte és személyesen vitt nekik ennivalót. Szi-Huhu nem mozdult el Dud-Dar mellől, ami meglehetősen bántotta Brentfordot és talán innen eredt, hogy később se méltányolta eléggé Dud-Dar rendkívüli képességeit.

Pedig Dud-Dar annyit hallott Szi-Huhutól róla, hogy mindig kiabálni kezdett, ha meglátta Brentfordot. És miután Brentfordnak az volt a terve, hogy naponta egyet bocsájt szabadon a foglyok közül, Dud-Darral, a volt főnökkel tette az első kísérletet.

Dud-Dar, amikor levették róla a köteléket, eleinte csodálkozva és értetlenül ténfergett a nagy padauk-fa körül. Aztán megszólította Moakát, de Moaka - érthetően - nem adott választ neki.

Végül, Kuh-Kuh szóbaállt vele, mert Kuh-Kuh új életet kapott Pepongtól és ezért mindig jókedvű és barátságos volt.

Brentford, aki agyagedényeket gyártott ebben az időben, Dud-Dar minden lépését figyelte. Hallotta, amint a tóban alvó elefántról mesél Kuh-Kuhnak és látta, hogy elkéri a dárdáját s büszkén lépked vele a többiek felé.

- Én vagyok Pepong! - kiáltotta Dud-Dar és mindent megtett, hogy merev térdekkel lépjen.

Az újonnan-jöttek csakhamar megtanultak mindent, amit a régiek tudtak. A felnövekvő ifjak is tevékeny részt vettek a harci gyakorlatban. Brentfordot ezidőben rettenetesen megkínózta a láz és már csak abban bízott, hogy mindez nem tart soká.

Körülbelül ebből az időből származik az a két pálmalevél-jegyzet, amit a Liang-patak mellett találtak, tövisre szúrva:

„A sziamangok faji öntudata örvendetesen ébredezik. Hiszem, hogy eljutok velük a tengerhez s az emberek megértéssel fogadják majd őket. Nincs erőm hozzá, hogy itt maradjak velük halálomig, bár néha úgy érzem, kötelességem volna. De ha Szumátrán keresztül verekszik magukat, akkor mégis csak elértek valamit s nem kell, hogy elégedetlen legyek önmagammal...”

Brentford, úgylátszik, nem volt tisztában vele, milyen rettenetesen messze volt minden elérhető lakott helytől. Bízott benne, hogy visszajuthat az emberek közé, de ugyanakkor elhivatásnak érezte azt a civilizáló munkát, amit a majmok között végzett. Ilyen körülmények között érthető hasadás támadt benne. Mindenáron meg kellett értetnie a sziamangokkal, hogy az ő érdekük öntudatra ébredni s szembeszállni a vadonnal, amelyben csak e g y joguk volt: a menekülés joga. Ugyanakkor azonban t u d t a , hogy minden törekvése mögött önző cél van: a szabadulás reménye és vágya, amihez segítőtársak kellettek.

Azt hisszük, Brentford túlságosan aprólékos és feleslegesen lelkiismeretes volt, amikor ilyen kérdéseken tépelődött. A világ minden diktátora és fejedelme a népért dolgozik, de még sohasem volt rá eset, hogy a nép jóllakott volna, a vezetői azonban nem. Ezzel szemben igaz az, hogy a vezetőknek táplálék és nyugalom kell, hogy dolgozhassanak a népért, amely azért van, hogy dolgozzanak érte és nem azért, hogy zabáljon. Ha a fáraók betartották volna a 8 órai

munkaidőt és nem raktak volna minden rabszolga hátára fél mázsával többet, mint amennyit elbírt, akkor az ország kultúrája előbb tűnt volna el a föld színéről, semmint e kultúra örök bizonyítékai felépültek volna; s e rabszolgáknak át kellett érezniök, mennyire eltörpül az ő étvágyuk ama tény mellett, hogy Mrs és Mr Smith szelleme (Detroitból) közvetlenül találkozhatik a fáraók szellemével. A sziamangok nem tudták, hogy Brentford szabadulni akar tőlük, ez tény. De Brentford se tudta, hogy ez nem is fontos. A jövő generációk fontosak, az elvetett maghoz hasonló gondolat, amely évről-évre nagyobb területet népesít be majd. A természetes fejlődés a fontos; amiben csak az nem hisz, aki elfordul az igazságtól; és csak az hisz feltétlenül benne, aki az igazságnak egy részével is beéri. Tegyük fel, hogy Brentford a jövőbe lát; és azt látja a jövőben, hogy a sziamangokat sikerül felébreszteni s megindítani társadalmi és egyéni fejlődésük folyamatát; maga Brentford azonban sohase jut el a Merapi-vulkán lakott vidékére, hanem elpusztul ebben a harcban.

Ha ezt látta volna a jövőben, akkor Brentford otthagyt volna a sziamangokat. De, ha a jövőbe látna s ezt látná benne, - melyik népevezér cselekedne másként?

HARMADIK RÉSZ:
A Sziamang birodalom

A Fekete Rémek.

Ötszázhetvenegy nap mult el azóta, hogy Brentford az első dárdát az első sziamang kezébe adta. Kétszázkilencven engedelmes harcosa volt ekkor már; s az ifjakból, öregekből és - szükség esetén - nőkből sorozható tartalék is több mint száz főre rúgott. Ekkora tömegben azelőtt sohasem éltek együtt ezek az öntudatra ébredt majmok s míg egyrésről a saját tömegük büszkévé tette őket, másrészt a rend fenntartása, a biztonság és élelmezés igen súlyos feladattá nőtt. Ennek a feladatnak Brentford diktatórikus alapon igyekezett megfelelni. A sziamangok még nem voltak eléggé érettek arra, hogy alkotmányos úton kormányozzák őket; valamint a tatárok se rohanták volna meg Európát, ha eme szándékukat előzőleg parlamentáris vita során mérlegelték volna. Valamely nép két esetben éretlen arra, hogy alkotmánya legyen: ha 1. politikailag még túlságosan fejletlen és 2. ha politikailag már túlságosan fejlett. Ezért van az, hogy csaknem minden nép történetében először van a diktatúra, azután következik a diktatórikus alkotmány, majd az alkotmányos diktatúra, végül az alkotmányos alkotmány és legvégül a diktatórikus diktatúra. Ez a folyamat minden népre biogenetikus érvényű parancs és ennek a folyamatnak mindig diktatúra a vége, mert a nép kiábrándult az olyan államformából, amelyben neki is gondolkoznia kell.

A Zung, az őserdő hangos volt a sziamangok csodálatos feltámadásának véres részleteitől s ahova betették a lábukat, onnan a nagyerejű vadak elmenekültek. Ezért a kisállatok örömmel üdvözölték Brentford népét, amely nem evett nyulat, viszont, a maga hatáskörében megakadályozta, hogy a tigris, vagy róka nyulat egyék. A macskamedvék, ezzel szemben, utálták a sziamang-szagot, a tigris és párduc pedig nem bírta a macskamedvehúst. Ezért a medvék és a nagy ragadozók azonos érdekszférában éltek.

Az a terület, amelyről az őserdő népe Atjeh-földtől a legdélibb szavanáig, mint a sziamangbirodalomról beszélt, nem volt nagykiterjedésű, de igen termékeny és bővízű volt s rajta vezettek keresztül a nagyvadak cserkészútjai. Idetartozott a Liang-patak bal- és jobbpártja egészen az Ylaka-dzsungelig; a Liauang-tó, a Chilapeng-hegy, a tó körüli őserdő s az a széles, enyhe esésű szavana, amelyre Brentford lezuhant. Ez a déli lejtő végtelen erdőségbe hanyatlott s a gyorsröptű madarak szerint ennek az erdőnek csak ott van vége, ahol a füstölgő hegyek kezdődnek s a hegyek után megint végtelen erdőség nyúlik a semmibe. Brentford tehát kénytelen volt a borzalmas, de keskenyebb dzsungel felé irányítani figyelmét, mert sem a tűzhányók megmászására, sem a sokszáz mérföldnyi szélességű erdőöv áttörésére nem vállalkozhatott.

Birodalmát nem csak szélességben alapította meg; a sziamang-néphez koboldmakik, orrszarvú-madarak és vadkutyák sokasága is csatlakozott, amely nem csak a szemét és a maradékok eltakarításában tüntette ki magát, de a lárma, amelyet okozott, hozzájárult a sziamang-lakta területek félelmes hírének fokozásához. A sziamangoknak ekkor már nem voltak közös élelmiszer-raktáraik, hanem három cölöpre állított kalitkákban laktak s mindegyikük saját készlettel rendelkezett. A készlet, amely sziamantung-levélből, gyümölcsből, teknőstojásból és a vadtyúk szárított húsából állt, aszerint fogyott és növekedett, amennyire a tulajdonos szorgalmas és mértékletes, vagy pedig lusta és falánk volt. A magántulajdon elve hamar vérükké változott; mert, ha a lopásról nehezen is szoktak le; a sajátjukat védelmezni annál hamarabb megtanulták. A másét tisztelni - ehhez erkölcsi nemesség szükséges, ami lassan ébredezett bennük s kétséges, vajjon valaha is olyan fennkölt mértékben tesznek-e szert rá, mint az ember?! Hogy azonban a magukét tiszteljék, ehhez csak irigység kellett s cseppet sem kellett őket kényszeríteni, hogy irigyek legyenek.

Az erkölcsi és társadalmi alapelvek körül akadtak tehát nehézségek, de nem is volt szükséges, hogy minden esetben tudják; mit miért kell megtenniük? A részletekben viszont annál tanulékonyabbak voltak. Csaknem elválaszthatatlanul egyidőben tanultak meg szivart készíteni és szivarozni; húst enni és vadászni; tagadni és árulkodni; aranyércet keresni Brentfordnak, mert az értékes - és eldugni Brentford elől, ugyanazért; megölni az ellenséget és megölni egymást, (csak hogy, ha ellenséget ölt meg valamelyikük, akkor kettőt vallott be s ha valamiért megölte a társát, akkor letagadta.) Szókincsük rohamosan bővült és minél többet beszéltek, annál többet hazudtak is. Kézügyességük és színészi képességük általában bámulatos volt. Ha betegek voltak, a zsákmányosztásnál egészségesnek tüntették fel magukat; a munkánál azonban az egészséges is úgy tett, mintha beteg lenne. Általánosítani azonban nem szabad. Volt közöttük olyan, aki nem evett, csupa takarékoságból s a cölöpháza összeomlott egy szép napon a felhalmozott eleség súlya alatt; és volt olyan, aki naponta megette, amit gyűjtött és sohase volt semmije. Voltak kötekedők és szemtelenek, voltak gyávák és árulkodók; de egyikük sem félt többé az őserdő borzalmas vadjaitól és mindegyik félt Brentfordtól, aki a sziamangok ura volt.

A csecsemőket részben megfojtották, részben felnevelték aszerint, hogy milyen nemű egyedekre volt szüksége a fajnak ahhoz, hogy minden férfire jusson nő és minden nőre férfi. Ezért csak két agglegény volt a Sziamang-birodalomban: Moaka és Brentford. Moakának nem kellett többé Szi-Huhu, akire pedig Dud-Dar régen ráunt s akit - pedig - Moaka holtáig szeretett. Brentford pedig ember volt s a sziamangok úgy tudták, hogy nincs is neme. Pedig volt. De maga Brentford mondta nekik egyszer:

- Ti vagy férfiak vagytok, vagy nők, de én csak Pepong vagyok, aki a Holdból jöttem.

Brentford erő és fegyelem szempontjából elérkezettnek látta az időt, hogy kiterjessze a Sziamang-birodalmat észak felé és emberi települést találván valahol, Moakára ruházza a főhatalmat. Ez titkos és kedvenc terve volt és úgy gondolta, hogy akkor majd bőrkabátját, fémrudját s egyéb hatalmi jelvényeit is Moakánál hagyja majd. De a dzsungel ismeretlen veszélyeket rejtegetett s a szárazság alkalmassá tette ugyan a terepet, de élelemhiányt idézett elő. Attól is félt Brentford, hogy az állandó mozgás meglazíthatja a fegyelmet s felébreszti a sziamangok lappangó kóborösztöneit.

Mégis, a legközelebbi holdtöltét jelölte ki az indulás időpontjává, mert bár félt az emberekkel való találkozástól, de vágyott is rá; s a sziamangoknak a már meghódított területen nem volt mit meghódítaniok. A hódítás, zsákmányolás és harc ösztöne, természetszerűen, nem ébreszthető fel s altatható el tetszésszerűen, hanem öncélúvá válik minden élőlényben. A bőség nem elégítette már ki a sziamangokat: ha elég aranyuk volt, akkor kerestek kristályokat és gránitoszlopot, vagy a vulkán-lejtők üledékének csillogó gömbjeit, amikkel játszani lehetett. Az Ylaka-dzsungel tigriseitől való biztonságuk nem volt elég; biztonságban akkor vagyok, ha az ellenség fél tőlem s ha fél tőlem, akkor nagyon természetes, hogy kedvem támad megrohanni. Hetvennégy harcosnak volt már tigrisbőr a hátán és fején s a többi irigyelte ezt a hetvennégyet. Brentford nem fojtotta el türelmetlenségüket, sőt új és új tápot adott neki. Nagy segítségére volt ebben a határtalan fantáziájú Dud-Dar, aki ingerlő történeteket adott elő arról, hogyan falták fel mind a hét nagyanyját - szerinte ennyi volt neki - a tigrisek, csak éppen, hogy ne unatkozzanak. Elmondta azt is, hogy egyik legelső fia Ylaka szélső nádasába merészkedett s ott elfogta őt Dombomdili, minden élő párdúc öreganyja. Kiharapta a szívét s úgy küldte vissza s azóta a szerencsétlen csak gurulni tud, járni nem.

Az efféle mesék fokozták a harci kedvet. Amíg úgyszólván kizárólag sziamang-levelet ettek, addig nem érdekelte őket, hogy más dolgoknak miféle íze van, de amióta halat, tojást és gyümölcsöt ettek, azóta még ezeknél is jobbízú ételeket tudtak elképzelni, amelyeket más állatfajtáktól kell megszerezniük. Fantáziájoknak csupán az első lökést adta meg Brentford.

Minduntalan előfordult - munka és pihenő közben egyaránt - hogy valamelyik vérmesebb sziamang a többi közé ugrott és hirtelen ötleteit, mint tényeket adta elő: hogyan rántotta ki Brentford a tüzet egy hegyből és hogyan evett meg egy olyan halat, amely nagyobb volt az elefántnál és egészen átlátszó.

Ilyenkor a hallgatóság közül mindig akadt egy-kettő, aki Brentford elé járult s Brentford megerősítette a hallottakat. Egyszerűen mindenre képesnek tartották Brentfordot, aki sokkal hallgatógabb volt, mint eleinte és sokkal keményebben bánt velük.

Ennek az a változás volt az oka, amelyen Brentford az utolsó negyedévben ment keresztül. Egyre kevésbé vágyott vissza az emberek közé. A nagyvárosok álomszerű csillogása elfakult lelkében s attól félt, hogy e küzdelmes idők emléke örökké vele és benne marad s éppoly kevésbé talál majd helyet az emberi társadalomban, mint ahogy az se fogadja be többé őt magát. Kimondatlanul is érezte, hogy a kételkedő emberek destrukciója elviselhetetlen lesz az ő számára, aki nem vihet innen bizonyítékokat, csak emlékeket. Utolsó lesz az utolsók között, szürke pont a sok szürke pont között, ha visszajut az emberek közé; míg itt a legelső és legnagyobb s nem sok hiányzik hozzá, hogy az őserdő ura, igazi ura legyen. Nem olyan úr, aki a gyarmatügyi minisztériumban keféli a cilinderét, hanem az állatok, vizek és növények ura, - az Életé. Gyakran érezte és mondta is magában, hogy az egész emberi társadalomból és civilizációból semmit sem kér többé, csak egy font kinint.

Ez még az elindulás előtt volt; de maga az expedíció, amely, ha nem is méreteiben, de saját-szerű voltában és körülményeiben egyedülálló volt a Földön: még sokkal jobban és talán teljesen egybeforrasztotta Brentfordot a sziamangokkal, akik vérgőzös mámorukban feltarthatatlanul vonultak előre és kérdés, volt-e egyáltalán erő, amely megállíthatta őket, ha csak az az erő nem, amely éppen őket űzte előre s amelynek éppen belőlük kellett elfogynia.

Az utolsó tíz napot lázas munkával töltötték. Szarúkürt-jelek hívták össze a tóparti települések sziamangelőőrseit. Szi-Huhu állatbőrökből és színes tollakból hét zászlót készített Brentford útmutatásai alapján, amely zászlókon „AZ ŐSERDŐ A SZIAMANGOKÉ” felírás díszlett. Az egyes csapatok alvezérei piros tollakkal díszíthették fel magukat. Éjszakánként magasra lobbant a tűz s az őrszemek rikácsolása messze hallatszott: „A dzsungel a sziamangoké!” Sok mérföldnyi körzetben nem aludtak az állatok, mert hallották a készülődést és mert látták a tüzet és mert nem akarták, hogy az őserdő a sziamangoké legyen...

Egy balhit születése.

Voltak időszakok, amelyekben a sziamangok buzgalma alábbhagyott, szorgalma csökkent s fogalmaik összezavarodtak. Ez azonban nem törvényszerűen történt, mint ahogy beáll az esős évszak, hanem a lappangó tendenciából mindig valamely véletlen esemény váltott ki huzamosabb áramlatot.

Wiwem, aki minden buzgalma és Brentford iránti csodálata mellett is szentelen tolvaj maradt; egy napon, még a Fekete Rémekek Hadjárata előtt, finom, húsos és bőlevű levelet talált Brentford háza előtt egy tüskén; ez a levél a napon száradt.

Wiwem levette a tüskéről és megette a levelet.

Brentford később keresni kezdte azt, mert fontos feljegyzések voltak rajta. Meglehetősen nehéz munka volt tüskével írni ezekre a levelekre és ezért Brentford éktelen haragra gerjedt, amikor észrevette a hiányt. Amikor Wiwem meghallotta, hogy kiabál, az erdőbe szökött. Brentford körüljárt a táborban, ami most már főváros volt; látta, hogy Wiwem hiányzik, tehát tudta, hogy ő a tolvaj. Őrjáratot küldött érte.

Wiwem csakhamar reszketve állt Brentford előtt. A tárgyaláson minden felnőtt sziamang-hím részt vehetett. Wiwem bevallotta, hogy ő ette meg a levelet.

- Sir, - makogta rémulten - ott volt a levél és ott voltam én. Most meghalok, mert sajnos, te is ott voltál.

- Meghalsz, mert a levélre jeleket tettem, amik azt mondták, hogyan kell kormányozni a butákat, hogy okosak legyenek.

Wiwem fejében ekkor mentő ötlet született.

- Tudom, Sir! - mondta merészen - azért ettem meg a jeleket, hogy én is tudjam, amit te tudsz.

Brentford ekkor halálra ítélte Wiwemet s a Nehéz Kő alá állíttatta. Wiwem zokogott és Pip-pi, a felesége is jajveszékelt. De Brentford az utolsó pillanatban tíz botütésre változtatta át a halálbüntetést, ami nem volt éppen okos dolog. Mert a sziamangok megbeszélték egymás között, hogy Pepong nem merte megölni Wiwemet, aki megette a jeleket és most olyan okos, mint Pepong. És innen kezdve Brentford hiába írt bármilyen üzenetet s hiába rejtette el a majmok elől: mindig akadt, aki megtalálta és megette, miáltal a jelek a koponyájába mentek és ott is maradtak végig. Ennélfogva nem figyeltek a rendeletekre és nem tanultak meg semmit, hiszen sokkal könnyebb megenni a titkokat, mint megtanulni őket.

Ez a balhit tönkretelhette volna a sziamang-civilizációt, ha nem lett volna meg ugyanaz az előnye, ami a többi sziamang-felfedezésnek: hogy rövid időn belül teljesen elfelejtkeztek róla.

Az indulás.

Ezekben a hősi napokban Brentford a kiplingi britannizmust érezte lüktetni a halántéka mögött; amely új körülmények között új krátert keresve magának, minden esetben kitör... Holott Brentford inkább hasonlított Winston Churchillre, mint D'Israelire és talán jobb szándéka ellen, de végképp elragadta őt a parancsolás mámor. A fákon gyümölcsök függtek s a paradicsomi állapotok értelmében mindenki szakíthatott belőlük; csakhoggy akkor felbomlik a rend és összeolvadnak a fegyveres sorok. Mindent elvenni, amit lehet: ez anarhia s ez az állapot csak Éva előtt volt elfogadható, mert egyetlen ember nem szakadhatik pártokra; kettő már igen. Brentford tehát a zümmögő menet oldalán haladt és Moaka, P'kami és Homahi alvezérek segítségével fenn tudta tartani a rendet.

Száz fegyveres sziamang haladt a menet élén. Hét dobos volt köztük; a dobokat Brentford maga készítette varingin-fából és binturong-bőrből. A menet végén is száz fegyveres haladt és öt dobos. A dobokkal csapott lármának mélyebb értelme volt: valósággal kiürített zónában haladtak a Matanauai-hegy felé, mert minden vad idegesen menekült a láрма elől.

A vonuló rend derekán nők és gyerekek, valamint a teherhordó öregek haladtak. A harcosok a hátukra akasztott iszáokban vitték mindenféle holmijukat, amelyek közül az értéktelen limlomokra éppolyan féltékenyen vigyáztak, mint a hasznos tárgyakra. Ilyenformán négy, fogantyúval ellátott széles lapon elfért a hadrend minden felszerelése; további tizenhat sziamang cipelte a cölöpkalitkákat, amelyeket rudakra fektettek. Mindannyian a Tenger Melletti Paradicsomra gondoltak, amelyről Brentford a pihenők alkalmával beszélt nekik s amely Szigong világa volt, édes halakkal, csobogó patakokkal s engedelmes fákkal, amelyek a szájuk elé hajlították duzzadt gyümölcseiket.

A rend fenntartása így történt: Brentford kiadta a parancsot az indulásra, vagy megállásra s ezt a parancsot három alvezére továbbította az altiszteknek: Sha-nak, Kuh-Kuhnak, Dud-Darnak, Bengzznek, Gimbelgim-nek, P'tamának és Ziggbinek.

Brentford a sziamang-központ kiépítésének történelmi időszakában sohasem hagyta kialudni a tüzet s így még rengeteg gyufája volt. Minden táborverés egy szál gyufába került s végeredményben a tábor hat sarkán lobogott magasan a tűz. Ez elég volt a biztonsághoz, de Brentford a hadjárat idejére rendkívüli intézkedéseket léptetett életbe. Minden éjjel kilenc sziamang örködött, akiknek kezeit felkötözte a fejük fölötti ágra. Ilyenformán nem tudtak aludni s minden gyanus neszre kiáltozni kezdtek. Ez még mindig jobb volt, mint valamely váratlan támadás; mert hiszen lassan, de állandóan közeledtek Ylaka-dzsungelhez, a tigrisek, párducok és egyéb rémek hazájához, amelyen keresztül kell hatolniok.

Reggel dobszóval állították talpra a népet, Homahi és P'kami körbe járt s a lustálkodókat oldalba döfte dárdájával. Moaka, akinek nem volt felesége, Brentforddal és serdülő fiával, Guttával aludt... Szi-Huhu hallani sem akart a gyermekéről, amióta a nagyerejű, de képzelgő Dud-Dar elcsábította. Moaka és Brentford nevelte Guttát s a csemete nagyon sokat tanult és könnyedén! Moaka álmában gyakran beszélt; éspedig minden esetben Szi-Huhuról. Ébren azonban sohase mondott róla semmit. Brentford megvetette Szi-Huhut és sajnálta Moakát. Moaka csillogó, fekete szemei, a fehér szakáll-övezte sötét arc közepén, gyakran ragyogtak a nedvességtől, amelyet az eltöltött fájdalom sajtol elő...

- Az én feleségem is épp ilyen volt - gondolta Brentford - csak a nevelése tartotta vissza a végső lépéstől. De a lelke mélyén bármelyik férfinak boldogan odaadta volna magát, mert rajongott mindenkiért, akinek nem volt *joga* hozzá; vágyott mindenkire, aki elérhetetlen volt a számára. És minél hidegebb és fásabb volt kifelé, annál merészebben bontakozott ki női

fantáziája, amely erőszakosabb, türelmetlenebb és szégyentelenebb tud lenni minden férfinél. Amíg az enyém nem lett, szerelmes volt belém; attól kezdve azonban minden közeledésemre azt mondta, hogy „ismétlésekbe bocsájtkozom.” Valóban, ismétlésekbe akartam bocsájtkozni, mert mit tehet mást egy férfi, aki szereti a feleségét? Az ilyen vonzalmat nem lehet egyetlen megegyezéssel elintézni s a kapcsolat addig áll fenn, amíg bizonyítékai megismétlődnek.

Maga is furcsának találta, hogy a Matanauai kövecses lábánál, ahol hideg, húsos virágok nőttek ki a langyos kövek közül, a sziamangok élén, feleségére gondol, aki Londonban bridzsel s messzebb van, mint a csillagos ég. A csillagos ég itt van felette; látható. Felesége azonban láthatatlanabb, mint a megholtak szelleme. S ha majd egyszer Brentford a tenger sós szelében valamely luxus-hajó tenispályáján Camel-ra gyújt rá, éppolyan különös lesz, ha a sziamangokról gondolkodik, akik most lopva néznek rá s forró szívvel tisztelik.

Szörnyű éjszaka.

Arra az első éjszakára, amelyet a Matanauai-hegy éjnél feketébb árnyékában töltöttek, a dzsungel bejáratánál, - sokáig emlékeztek még a sziamangok s Mete-Numai-nak, vagyis Fekete Szélvész Éjszakájának nevezték egymás között. Már elszunnyadtak, amikor forró és hirtelen szélvihar támadt, amely az Andaman-szigetek felől jött s tele volt rothadással, ijesztő szagokkal és indulattal. Búgva zuhogott a hegy zengő sziklái között s lezúdult a völgybe, ahol a sziamangok táboroztak. Timpe, akit őrésre kötözték ki, félelmében eltépte kötelékeit s véres csuklókkal rohant a hegy déli bozótjai felé. Csakhamar hallották remegő torkának üvöltését, mert csaknem beleszaladt egy suhanó párducba, amely széttépte.

A tábor felriadt; a félelem elfújta a még zsenge fegyelmet s a civilizáció ama biztonságos lehelletét, amely onnan eredt, hogy Brentfordot hitték az Erdő urának s Brentford parancsolójuk, de barátjuk is volt egyben. De hol volt Brentford a szél felmérhetetlen tömegében, a forró lehelletben, amely mintha egy hegynagyságú Barom torkából süvöltött volna rájuk s összevissza dobálta hitvány tárgyacskáikat s a cölöpkalitkákat, amiket sérthetetlennek hittek?! Hatalmas kődarabokat görgetett a forró orkán a hegyről le s ha nem is látták, de hallották, amint átrobognak közöttük, cserjét, ágakat sodorva magukkal. Füttyült, visított, majd pedig bömbölt és dörgött a szél s néha vakító villám ragyogott fel odafent, sárga sugárzást támasztva a száguldó koromfelhők között. Brentford talpon állt és kiáltozott és boldog volt, hogy a sziamangok remegve s kétségbeesetten, de mégis csak oda gyűltek, köré. Bár a dörgésben csak pillanatokra hallották a hangját, mégis, szüntelenül beszélt s a didergő sziamangok reménykedve figyelték. Éjfél felé hirtelen esni kezdett, de olyan hirtelenül, mintha elemetáris erejű vizes korbács csapott volna végig az arcukon. A villám fényénél látták Guttát, mint Brentford bőrzekéjébe kapaszkodik. Az örök visítottak és jajongtak, a dzsungel, hátuk megett, zengett az ideges tigris- és párductömegek bőgésétől.

Különös másfél óra következett. Néhány percig zuhant az eső, mintha a tenger, vagy gyilkos vízesés szakadna rájuk. Akkor egyszerre elállt s forró, nedves homokot sepet a szél, fel a hegyen. Pillanatok alatt felszárított mindent s a homok is tüzessé, szárazzá változott benne. Azután megint eső jött és megint tüzelő szél és homok és megint eső. Egy-egy légtölcser felkapta a cölöp-házikókat s pozdorjává zúzta a magasban, valamelyik éles sziklán, amelyhez hozzácsapta. Fejük felett keringtek a fadárdák, hátizsákok, valami szörnyű örvényben, amelyet áthasított a villámfény, hogy utána vakká tegye az egész őstermészetet. A süvöltő, búgó, bömbölő, recsegő lármában a pillanatnyi szünetek tündek legborzalmasabbnak; ilyenkor nyögés, sírás, üvöltés hallatszott s hatalmas ciprustörzsek recsegése, amint derékban törte ketté őket a vihar. Azután vad patakok eredtek a hegyről és magukkal rántottak mindent, ami az útjukba került; állatot, bokrot s fatörzset. A zuhogás, dörgés, sivítás süketté, a szakadatlan villámlás vakká tette a sziamangokat és Brentford szájaszéle is fehér volt és remegett. Fülén, szemén, száján ömlött a víz, csapkodta az ár, a szél s koponyájában szakadatlanul dübörgött a vad izgalom.

Egyszer észrevette, hogy a dzsungel feletti sárga fénycsík nem tűnik el, mint a villámlás, sőt egyenletesen ragyog s egyre nagyobbodik. Aztán elfakult s derengő szürkeségbe olvadt. Csapzott, fekete madár verdeste a hideg levegőtengert s rikoltozva igyekezett áramlat ellen, a hegycsúcs felé. Világosodott.

S egyszerre csak nem volt más láрма, mint a vad, szürke, indulatos kis patakoké, amelyek egymást keresztezve, csörtetve, szökkenve, ágaskodva rohantak le a hegyről. A sziklák közt törött bambuszdarabok feküdtek; fakések, hátizsákok s egy döglött medvebocs. Hideg szürkeség terjengett mindenfelé.

A sziamangok dideregve és morcosan lézengtek a felfelé görbülő síkon. Csakhamar kiderült, hogy a vihar kígyókat vert fel a meleg, lapos kövek alól s két sziamang-csemetét megöltek szúrásaikkal. Már mereven, összehúzódva s kihült szemekkel feküdtek ott. Amikor munkához kellett látniok, hogy helyreállítsák a rendet s mindent összeszedjenek, - a szülők ott jajveszékeltek a kígyómarta kis tetemek felett. Brentford kénytelen volt megveretni őket, mert rá se hederítettek s el kellett végezniök munkájukat. Mindez azonban mit se jelentett a közös cél s a közös érdekekhez képest; ami nem volt más, mint Szigong csodálatos birodalmának visszaállítása.

A Bengzz-féle összeesküvés.

A Mete-Mumai, vagyis a Fekete Szélvész Éjszakája mély hatást tett a sziamangokra. Most, hogy életük jobban a földhöz tapadt, mint eddig, - új és félelmetes Természetet ismertek meg; a lombok föld-feletti erdejében minden - szél, eső és dörgés - átszűrve s enyhén jutott el hozzájuk; most pedig meztelen testükre kapták a Természet csupasz tenyerének közvetlen ütlegeit.

Látszólag hamar elfelejtették ugyan a borzalmas éjszakát, de csakhamar újra eszükbe jutott.

Északnak fordultak s a cukorpálma- és nipa-ligetek között haladtak rendben a dzsungel felé, amely keskeny, sötétkék csík volt csupán az égbolt alatt. Amikor másodszor pihentek a Matanauai-heggyel hátuk mögött, akkor az a sötét csík már magasabb volt, mint egy átlagos kőfalkerítés. Harmadnap sárgásszürkének látszott s a déli forróságban úgy remegett, mintha minden pillanatban szétfolyhatna.

Brentford pihenőt rendelt, a sziamangok sóhajtozva láttak a táborverés munkájához. Sohasem értették meg teljesen, miért kell dolgozni ahhoz, hogy pihenhessenek, amint sohasem értették meg, miért kell sanyargatni magukat ahhoz, hogy majd sokat ehessenek; miért kell annyi mindenről lemondaniok, ahhoz, hogy üdvözülhessenek és miért kell engedelmeskedniök, ahhoz, hogy parancsolhassanak?! Ezt egyébként az emberek sem értik; s csupán éppen azért engedelmeskednek az erkölcsi, vallási és politikai parancsoknak, hogy magukkal szemben is hasonló engedelmisséget követelhessenek. Az apa azért puritán, hogy joga legyen fiától is megkövetelni, hogy puritán legyen; a férj azért él monogám életet, hogy felesége előtt is e törvényszerű követelményre hivatkozhasse. A sziamangok azért nem lopták ki egymás szájából az ételt többé, mert ilyenformán az ő szájukból se volt szabad kilopnia senkinek. Gyakran mentek panaszra Brentfordhoz és Brentford rendet teremtett minden esetben közöttük - igazságot szolgáltatott, hogy kivívja megelégedésüket.

De Bengzz, a született szónok és Ziggbi, akinek bohóc-természete volt, állandóan a nagy viharról beszéltek, mert, mint a bohócok és szónokok általában, ez a kettő is lelke mélyéig gyáva volt. Félték a veszélynek még az emlékétől is és, mint a gyávák általában, agresszív módon nyilatkoztak Brentfordról.

Egy alkalommal, nem messze a dzsungeltől, Brentford rajtakapta őket, amint Bengzz szónokolt és Ziggbi vadul fintorgott hozzá. Négy-öt sziamang hallgatta őket, köztük egy megbízhatónak ismert őt, akit nem kötöttek meg s most otthagya a posztját... Bengzz így szólt:

- Pepong be akar vinni bennünket Ylakába, ahol minden zsombék mögött tigris ül és minden faágon párduc leselkedik. Kígyók nyüzsögnek és nincs mit enni!

- Nem megyünk, nem megyünk - makogott Ziggbi fintorogva - nem, nem.

Helyeslően nevetett a hallgatóság. Ekkor toppant közéjük Brentford.

- Mit mondtál, Bengzz?! - kérdezte komor arccal.

- Nagy vagy, Pepong - hazudott Bengzz - nagy vagy, erős vagy, Szigong hátából lettél, ahol legerősebb volt Szigong.

De Brentford hallotta, mit mondott.

- Ez a sziamang - mondta élesen - pudvát cipel a fejében, amiben egyetlen egy gondolat sincs.

A tigriseket és párducokat megölitek, ahogy én megöltem, mert minden a mienk és mi vagyunk a világ urai. Ennivalót pedig viszünk magunkkal a dzsungelba.

Azzal sarkon fordult és elment. Később megverette Bengzz és Ziggbi és a hanyag őr tenyerét.

Éjjel Bengzz az egyik tűz mellett kuporgott és halkan szólította Ziggbit. Ziggbi elő is bukkant a homályból s egymás mellett kuporogtak, töprengve.

Ziggbi a fenekét vakargatva bámult a tűzbe, és várta, hogy Bengzz szóljon előbb. Ez meg is történt.

- Pepong azt mondta, viszünk eleséget a dzsungelba.

- Ez igaz - felelte Ziggbi.

- Ha nem volna eleség, akkor nem mennénk.

- Ez igaz.

- Ha ellopjuk az eleséget, akkor nincs.

- Ez igaz.

- Lopjuk el.

Felkerekedtek s a három cölöpkalitka felé rohantak, amely tele volt élelemmel. Mindegyik cölöpkalitkához egy-egy őrt kötözték.

- Mibani - dörögte Bengzz, aki elsőrangú rábeszélőtehetséggel rendelkezett - Mibani, eloldozlak. Jó?

Mibani nem bánta.

- Most menj el, Mibani - folytatta Bengzz behízelve.

Mibani elment.

Ugyanígy tettek a másik kettővel. Aztán addig rángatták az ajtórudat, amíg kihúzták a rotangkalkitkából; s elsősorban enni kezdtek. Miután három-négy napra való eleséget meettek, észrevették, hogy Mibani és a három őr is ott van.

- Egyetek! - bízta őket Bengzz.

Ettek is derekasan. Az elindulás óta Brentford csak pontosan kiszámított fejadagot juttatott nekik. Most olyan étvágyuk volt - meglehetősen elkényeztetve - mint még soha. Csakhamar meették másfél cölöpkalitka tartalmát és felpuffadva, nyögve terültek el a földön.

Brentford reggel észrevette a dolgot, amikor is a kalitkák félig kifosztva tárultak szeme elé, Shuhara, Ta, Mibani és Ziggbi a földön fetrengtek, Bengzz pedig eltűnt.

Brentford először éktelen dühre gerjedt, aztán nagyon elszomorodott. Megkötöztette a négy bűnöst, ami nem ment könnyen, mert a sziamang-harcosoknak tetszett a bűncselekmény és szemmeláthatóan vonakodtak eljárni a lázadók ellen. De akadt köztük olyan is, aki irigységében dühre gerjedt Ziggbivel és társaival szemben. Moaka maga kötözte fához Ziggbit. Azután Brentford elindult Bengzz felkutatására.

A környék nem volt erdős, de sok különálló, törpe fa sorakozott mindenfelé. És Brentford délig rózta a növekvő köröket a tábor körül, amíg messze, egy nípapálma derekán meglátta a keresett feketeséget.

Futólépésben közeledett a fához s amikor már száz lábnyira elérte, Bengzz a következő fára ugrott, onnan pedig a földre és meglehetősen bizonytalanul, futni kezdett.

Brentford utólérte s rákiáltott:

- Állj meg, Bengzz, mert megöllek.

Bengzz megállt s a fogait vicsorgatta:

- Ne gyere közelebb - mondta - mert mocsári fény lobog bennem és megvesztem. Ha hozzám érsz, te is megveszel és kiharapom a lelkedet.

Brentford megállt:

- Te megcsaltál engem, Bengzz. Hálátlan voltál, elloptad a többiek eleségét; nem vagy sziamang többé, hanem rühös kullancs, akit le kell vágni a testről.

- Azért ettem, mert éhes voltam.

- Hazudsz.

- Te azt hazudtad, hogy van eleség. Most nincs.

- Fordulj meg és indulj a tábor felé.

Bengzz felordított:

- Nem! Nem! Nem!

Azután futni próbált, de a félelem megbénította az akaratát. Amikor azonban Brentford elindult felé, akkor Bengzz nekiugrott és megharapta a bal felsőkarját.

Brentford dárdája lesújtott és Bengzz elterült a földön. Vértett, rángatózott és összevissza beszélt. Csakhamar elnyúlt és megmerevedett.

Brentford ekkor lehajolt hozzá és sokáig nézte, amíg elcsitultak háborgó gondolatai. Aztán elővette a kését és töből levágta Bengzz jobbkarját.

A táborba érve, valamennyi sziamangot egy csomóban találta; izgatottan tárgyalták a történeteket. Brentford felállt egy tuskóra és feje felett összeütötte a tenyerét.

Megfigyelte, hogy sok sziamang megismételte az üdvözlést, sok azonban nem.

- Sziamangok! - kiáltotta harsány hangon. - Bengzz meghalt. Elhoztam a karját. Mindenkinek levágom a karját, aki nem engedelmeskedik, mert ez a szabály.

Mély csönd volt.

- A másik négy vétkest is megölöm.

Csend.

- De megmenthetitek az életét. Válasszatok! Válasszatok!

Most már nagy figyelemmel hallgatták.

- Én nagy népet alkottam belőletek! Gyávák és soványak voltatok. Most kövérek és bátrak vagytok. De én sajnálom, hogy ezt tettem. Haragszom rátok és elhatároztam, hogy elmegyek tőletek. Ha elmegyek, akkor a négy bűnös kiszabadul és él. Ha maradok, akkor meghal. Válasszatok!

Csend volt, de egyszerre felharsant Moaka éles hangja:

- Csürhe! Csürhe! Meghaltok, ha Pepong elmegy! Most nép vagytok, ha elmegy, csürhe lesztek! Ronda csürhe! Meg kell halnotok! Utállak benneteket!

Ekkor előállt Homahi:

- Én tiszt vagyok. Állatok elő, akik nekem engedelmeskedtek.

Mintegy hetven harcos cammogott előbbre.

- Haljon meg Ziggbi! - mondta. - És maradjon Pepong, aki elveszi a tigrisektől a dzsungelt.

- Haljanak meg! - kiáltotta a nép. A következő pillanatban ugrálni kezdtek, megfogdosták Brentford kabátját és hangosan hálálkodtak neki.

A négy bűnöst kivégeztette Brentford. Azután tíz tagú csapatot küldött szét élelemért. Ez a csapat két napig volt távol. Megtalálta Bengzz csonka tetemét. És talált sok pizángot és duriódiót.

Brentford népszerűbb volt, mint valaha. Egész nap szóltak a dobok, lengtek a zászlók. A sziamangok összehúzott szemekkel figyelték a dzsungelt, amit el fognak venni a tigrisektől.

A félelem bilincsei.

A dzsungel árnyéka előbb érte el őket, mint ők a dzsungelt. Forróvá és nedvessé vált a levegő s a mély csönd borzalmas feszültséget teremtett. Brentford megparancsolta Dud-Darnak, hogy énekeljen. De Dud-Dar félt.

- Hogyan énekelhetnék, Sir - mondta ravaszul - hiszen mindig megtiltod, hogy énekeljek.

- Most megparancsolom! - felelte Brentford.

- Engedelmeskedem, Sir! - mondta Dud-Dar és - nem énekelt.

A fákról izzadságcseppek és piócák hullottak rájuk; a lehullott levelek vastag rétege is nedves volt és gőzölgő.

Az ég keleti fele vakító, tüzes-fehér volt, a másik felén koromsötét felhő terpeszkedett. Árnyak suhantak menekülve a bokrok megett. A dzsungel zsúfoltságát akkor értette meg igazán Brentford, amikor keskeny tisztás mellett mentek el, amelynek közepén odvas, görbe faóriás terpeszkedett. Érkezésükre a sivárnak tűnő tisztás megmozdult. Az ágak megrebbentek és elröptek. Az odú elbődült s otthagya a fát, - medvének bizonyult. A fűszálak kígyóképében szétfutottak. Számlálhatatlan állat menekült az álszent helyről, sziszegve, rikácsolva és kurrogva mérgében. És ugyanolyan gyorsan elcsöndesült minden.

Brentford félt az éjszakától. Most már minden éjszakától félt, - de ez volt a legfontosabb. A dzsungel választotta el a civilizációtól; a dzsungel volt a sziamangok végső győzelmének utolsó akadály.

Ha a dzsungel túlsó szélén letelepedhetnek a sziamangok, akkor, az emberekkel érintkezve megtarthatják új szokásaikat, amelyek az állati sor fölé emelték őket. Védekezni is tudnak a vadállatok ellen s az őserdő állandó népvándorlása csakhamar hozzájuk vonzza majd a politikailag kevésbé művelt többi sziamangot is. Ezekre gyakran gondolt Brentford. - Ha nem lettem volna önző - gondolta - akkor idővel Szumátra minden élő sziamangját megszervezhettem volna. Így pedig a véletlenül múlik, hogy melyik részesül a kultúra és öntudat áldásaiban és melyik nem.

Az első éjszakán tehát rendkívüli óvintézkedéseket tett. Minden ötlépésnyi távolságban tűz pislogott, köralakban a tábor körül. Legbelül voltak a nők s a tüzekkel azonos átmérőjű körben a harcosok szorongtak. Félelmetes volt az állandó, vad, éhes, nyugtalan ordítás, amely felverte a dzsungelt s gyakran igen közelről hangzott. A harcosok szíve összeszorult a félelemtől. Félték a vadállatoktól, félték Brentfordtól, félték, félték. Amíg az őserdőben kuporogtak a fákon, fegyvertelenül: addig nem ismerték ezt a dermesztő félelmet, mert tehetetlenek voltak a végzettel szemben. Az élet egyensúlya volt a halál és születés, ezt érezték, ezt hitték hitetlenül s akarták akaratlanul. Talán ez is faji öntudat. Talán éppen ez a belenyugvás az: tökéletes engedelmisség a Természettel szemben, amely mégis csak legtöbbet tehet a fajokért s amely, G. K. Chesterton szerint, testvére és nem anyja a fajoknak. De Brentford ennél tökéletesebb faji öntudatot hozott a sziamangoknak. Azt a faji öntudatot, amely korlátozni akarja a halált és fokozni a születést; hogy ezzel korlátozza a más fajok születését és fokozza a más fajok halálát. A harcos sziamangok megtudták, hogy a halál ellen védekezni lehet s ettől kezdve félték a haláltól. Megtudták, hogy a mások halálát siettetni lehet s ettől kezdve kívánták a mások halálát. Nem voltak már biztosak abban, hogy a Természet akarata tökéletes; de még, akár az ember, nem voltak biztosak abban sem, hogy a saját akaratuk tökéletes.

Ezért ültek itt dideregve, kimeresztett szemekkel, félve, félve, félve; és már nem csak a Természet másfajtajú testvéreitől félték, hanem magától a Természettől is.

Száz bolond egyet csinál.

Nem hiszek a nagy emberek fanatizáló képességében; mert nincsenek nagy emberek. Nem hiszek abban, hogy valamely elhivatott ember egy tunya nép élére állván, felrázza azt dermedtségéből, s olyan tettekre teszi képessé, amelyekre képtelen. Ellenben hiszem azt, hogy minden nyugtalan nép és minden felizgult tömeg talál egy nyugtalan és izgatott úriembert, aki az élre ugrik s arrafelé rohan, amerre a tömeg lökdösi; miáltal a tömegben felébred az az illúzió, hogy most vakon követ valakit. Nem szónokok csinálják a forradalmakat, hanem a forradalmak termelik a szónokokat. A hadvezér, aki megnyert egy nagy csatát, iskolát csinál. Napoleont számtalan hólyag követte s szörnyen meglepődött, hogy azonos eszközökkel folyton csak balsikert arat. A siker csinál iskolát s nem az iskola csinál sikert. Nem hiszem, hogy egy ember meg tudna bolondítani száz épeszűt, de bizonyos, hogy száz bolond mindig fog találni egy százegyediket, aki a badarságokat tételekbe öntvén, vakon követi a tömeget, amelytől retteg és, éppen ezért, uralkodik rajta.

Brentford menekült s tudnia kellett, hogy egymagában nem vághat neki a dzsungelnek. Milyen közel és mégis milyen messze volt a pillanat, amikor lezuhanván egy ősvadonba, tisztán látta, hogy semmi mást nem akar, mint menekülni innen, ahová akarátán kívül jutott! Ma már kételyei voltak s azt hitte, valóban felveheti a harcot az erdő urai, a Nagy Emlős-állatok s a Mérges Hüllők ellen. Meg akarta nyerni a sziamangokat, hogy segítsenek neki; s ezért közölte velük, hogy módjukban áll meghódítani a rengeteget. De, mire a gondolatsor végére ért, elfelejtette az elejét. A sziamangok izgalma átragadt rá s azt hitte, hogy ő szítja a sziamangok harci tüzét. Félt a dzsungeltől s ezért harcolni akart ellene; a sziamangok tőle féltek s ezért harcolni akartak a dzsungel ellen. Nem lehet gyűlölni félelem nélkül s nem lehet félni, anélkül, hogy gyűlölködjünk: ez az eredendő bűn tana.

S az izgalom napról-napra fokozódott. Nem voltak utak, csak bozót volt; nem volt árnyék, csak éjszaka.

Minden víz forró volt és szomjukat nem tudták eloltani. A dzsungel állatai - királyok, rabszolgák, besúgó, orgyilkosok, rémek, élősködők, gyávák és közönyösek egyaránt - körül-szaglászta a betolakodók táborát s panaszosan üvöltöttek a levegőbe; vagy odvukba csúszva dohogtak mérgesen. Felháborodás, ijedelem, gyanú, düh, irigység, neheztelés, bosszúvágy vette körül a szokatlan szagú tábor füstös sarkait. Amióta a föld lehült, a dzsungel sohase túrt meg majmokat; semmilyen majmot, legkevésbé bártort és szemtelent. Kivétel csak a dühös remete, az orangután volt, amely jobban gyűlölte a majmokat, mint bármely más élőlény a földön.

Brentford észrevette, hogy az első napokban csak igen kevés látszott a dzsungel arisztokratáiból. Rebbeő árnyak, távoli fákon felvillanó sárga csík; a tócsák szélén surranó smaragd és türkiz kígyóhát s néhány hatalmas szárnycsapás az alkonyatban, amely pillanatokra magához térítette az olvadt levegőtengert fejük felett.

De a további napokban valahogy megváltozott ez a megnyugtató tartózkodás.

A vad, keserű, nyugtalanító ordítás egyre közelebből hangzott s egész éjszakán át... Terjedt a hír s növekedett a zűrzavar. A sziamangok tömegesen öldösték a vadtyúkot, mert fogytán volt az eleségük s rákaptak a húsevésre. A mocsarakban sokhelyütt keserves, anyátlan csipogás hallatszott. A sziamangok szemete undorító szagot lövelt a szélbe s a szél minden nap bejárta az egész világot, a dzsungel hite szerint. A dobolás és rikoltozás idegessé tett minden élő; különösen a párdúkok szenvedtek miatta: abbahagyták a szoptatást s elkóboroltak.

A kígyók nem surrantak azonnal tova, amint felbukkantak Brentford előőrsei. Megfordultak tengelyük körül s előreszegették duzzadt fejüket. De a sziamangok lármáját ők se bírták soká.

A tigrisek állukat a földre nyomták, szimatolva és kurrogva; hátukon felmeredt a szőr. Közelre bevárták a karavánt s ordítva menekültek. Szinte csalogatták őket be a sűrűbe. De Brentford okosabb volt náluk s mindenütt az alacsony növényzet között haladt. Itt jobban látták őket, de ők is jobban láttak. Mégis, egyre nyomottabb lett Brentford hangulata. A sziamangok féltek s minél jobban féltek, annál harciasabb lett a viselkedésük. Egész éjjel fecsegték és hetvenkedtek s reggel bágyadtan és lustán vonszolták magukat tovább.

Brentford egy este megszámlolta a gyufakészletét. Hetvenkilenc darabja volt még. A dzsungel végtelennek tűnt. Beláthatatlan nádason csörtettek át két napon keresztül s amikor keskeny tisztásra értek, ugyanolyan beláthatatlan nádas terpeszkedett előttük újra. Talán voltak sziamangok, akik visszavágytak az árnyas lombok közé, ahol egész nap vakaróztak, azon töprengve, ami éppen eszükbe jutott. De nem mutatták, mert kevésbé ismerték az előttük levő, mint a maguk mögött hagyott veszélyeket. Most már csak előre mehettek s tudták, mi az, amiért harcolniuk kell. De bíztak Brentfordban, aki a szemük láttára győzött minden küzdelemben s aki megígérte nekik, hogy ők is győzni fognak.

Brentford megígérte nekik; de magában azt gondolta: - Magam sem tudom, mi lesz.

Amellett minden délután s az éjszakák első felében magas láza volt s rohamaiban gyakran félrebeszélt. Egyszer órákon át kiáltozta: - Aljas dögök! Aljas dögök!

A magasabbrangú sziamangok ezt hallották s mint mindent, ezt is megtanulták. Mély értelmet sejtettek e szavakban s még évekkel később is akadt palembangi vadász, akire a Merapi-lejtőn így kiáltott valamely csavargó sziamang a fáról:

- Aljas dögök! Aljas dögök!

A vadász, ha tudott angolul, megrettenve válaszolt s a kései sziamang fülét vakarta, mert nem volt bizonyos benne, megértették-e barátságos intencióit?

Brentford szervezete megközelítően se romlott annyit eddig, mint az átkelés néhány hetében. A mérgezett levegőben fellobbant a láz. Bizonytalanság kínozták a maga s a sziamangok sorsa felől. Bőre kemény és vastag lett; érzékszerveinek hatóereje megtízszereződött; de mindez csak kívül volt. Belső részei betegek, gyengék, lázasak, zavarodottak voltak. Fogalma sem volt róla, mennyi idő telt el zuhanása óta. Lehetett hat hónap és lehetett három év. Lázás állapotban összefolyt benne a tér és idő. Voltak pillanatok, amikor felvillant benne mindaz, amit előző életében hallott, tanult és olvasott s agya légüres térben zakatolt, súlyosan és céltalanul. Nem ismerte Bergsont, Minkowskyt, Gausst, Einsteint; az elektromágneses tér jelentőségét s még az Avogadro-féle számról se hallott soha. Ennélfogva művelt európai volt, aki azzal az indokolással nem hitt semmiben, hogy már mindent tud, holott igazság szerint azért nem hitt semmiben, mert még semmit se tudott. Tehát világos és láztalan pillanatai is keserűek és vigasztalanok voltak. Megpróbált Istenre gondolni, de végül is Humera, Darwinra és Voltairere gondolt és nem is sejtette, hogy ezekre gondolván is Istenre gondol. Voltak erős napjai is, amikor bízott a maga és végzetadta társai erejében; és ilyenkor volt a legszánandóbb. Sikerült elérnie, hogy rossz állapotában se kelljen miatta megállniok: beült az egyik cölöpkalitkába és hat sziamanggal vitette magát. Nem volt kellemes és síma utazás, de gyorsabb volt az addiginál.

A vidék aggasztóan erdősödött; a forró és mindenféle állattól hemzsegő vizek benyúltak a fák s kötélvastag léggyökerek közé. Néha órákig jártak körbe, amíg átjártot találtak s csupán az ég ismétlődő jelei mutatták az utat nekik. A kis állatok is szemtelenné és dühösebbé váltak velük szemben. A macskamedvéket úgy kellett eltuszkolni az útból: szembefordultak, megvetették a

lábukat és vicsorogtak. Két harcost és egy apró kölyköt kígyómarás ölt meg s Brentford trombitalevelekből ellenzők százait készítette a sziamangok számára, amik segítségével a napszúrás ellen védekezhettek. De nem tudott eleget készíteni, hogy kétszerannyit el ne veszítsenek.

És körülöttük egyre szorosabbra fonódott az acsarkodó, háborgó, lappangó gyűlölet gyűrűje.

Abongo.

Abongo nagy varingin-fának támaszkodott s a távolba meredt. Abongo volt a legöregebb orangutánhím, do-do, vagyis mindenütt-a-világon. Fekete volt, szürkés koponyával, amelyben mélyen ültek a kicsiny, fénytelen, kiábrándult szemek. Feje felett, egy csonka ágon tarka orrszarvú-madár ült, nehéz csőrét lóbálva s a fecsegés vágyával tele.

- Ó, Abongo! - mondta Titto, az orrszarvú-madár - Fekete Majmok jönnek és sok hangjuk van és nem alszanak.

Abongo hatalmas mellkasa felemelkedett, mint cethal a tengerből s mély, kongó hangon felelte:

- Füstfák nőnek ott. Ők sziamangoknak nevezik magukat, de csak nemrég. Uj szavakat mondanak és még sokkal utálatosabbak, mint régen.

- Mit akarnak?! - kérdezte Titto.

- Nem tudom.

- De tudod - felelt a madár - mert te is majom vagy, csak nagy és okos és erős.

- Én nem vagyok nagy majom - morogta Abongo keserűen és dühvel - és nem vagyok okos majom és nem vagyok erős majom, - mert én nem vagyok majom.

Titto tapintatosan másra terelte a szót.

- Erre repülnek sokan és azt mondják, hogy erre jönnek *ők*.

Abongo elgondolkozott.

- Erre nem jönnek - mondta. - Ha erre jönnek, eltörjük a gerincüket. A fák és odvak köröskörül az én birodalmam. Sok odu van és sok fa. Itt a fiam lakik, ott a fiam fia, amott a fiam fiának fia, másutt a fiam fia fiának fiai. Ide nem jönnek az utálatosak.

- Jönnek! - felelte Titto s félrehajtott fejjel figyelt, mert pletykás volt, mint egész fajtája. S élvezettel látta, hogy Abongo nehezen lélegzik; és borzong az undortól.

- Ide nem jönnek - mondta - mert félnek! Félnék! Elettöröm a hátukat.

- Nem félnek! - felelt a madár, mert fel akarta bosszantani Abongot.

- Mindig féltek.

- Most nem félnek.

Abongo dühbe gurult.

- Mindig féltek! - ordította - és most is félnek, ismerem őket, gyávák, undokok, ismerem őket, majmok!

- Hogyan ismered őket, ha te nem vagy majom?!

Abongo felnézett a fára s összehúzott szemekkel figyelte a madarat.

- Menj, Titto! - mondta fáradtan s üres hangon. - És hívd ide fiaimat és azok fiait.

Titto elrepült; boldog volt, hogy valami megbízatást kapott. Efölötti örömében fontoskodva és saját jelentőségének tudatában mindenüvé elrepült, csak Abongo fiaihoz nem és minden élőlénynek elmondta, amit tudott, csak Abongo fiainak nem mondta el.

Abongo délig állt mozdulatlanul a fa tövében s apró, fekete füleiben ott dobolt a közeledő lárma. Orrcimpái tágulva szívták a közeledő szagot, ami bosszantó és erőszakos volt. Abongo elbődült. Hangja messzire ható, dühödt és keserves és ijesztően mély volt, mint a távoli ágyúdörgés.

És hamarosan feltűnedeztek a környéken élő orangutánok. Mind nagyobb volt, mint Abongo, de mind félt tőle. Gyűlöltek a világot és gyűlöltek egymást is, de semmit se gyűlöltek annyira, mint a sziamangokat. Titto ünnepélyesen csodálkozott a lombok között, mert soha még ennyi orangutánt nem látott együtt. És mind nagyok és sötétek voltak; lapos, fekete arcuk egyazon irányba fordult, mint a pokol napraforgói. Nem szóltak egymáshoz, de magukban dörmögtek s az olyan volt, mint a messzi égzengés.

Igy álltak ott sokáig s hallgatták a közeledő dobolást, rikácsoló lármát és közben rosszkedvűen szimatoltak. Nőstények és gyerekeik elbújtak az odvakban szerteszét; a nőstények is rosszkedvűek voltak, a gyermekek pedig csendesek és elmélázók. A levegő fülledt volt s olyan sűrű, hogy szinte megcsomósodott. A fákról petyhüdt gyümölcsök lógtak, mert nedvüket kiszívta a napfény. A levelek összecsavarodtak, a tócsák szinte megkeményedtek a rengeteg alvó teknőstől, amelyek páncélja összeért a víz színén. Az egész világ lomha volt, tikkadt, mint délben a tökvirág. Bogarak másztak lassan fel és aztán lassan le és aztán megint fel. Abongo zihálva figyelte őket, mintha fontos lenne, hogy mit csinálnak. De Abongo rettenetesen öreg volt és már tudta, hogy sohasem egészen bizonyos, fontos-e valami, vagy sem?!

Titto eleinte érdeklődéssel s udvarias izgalommal figyelte a mozdulatlan, fekete tömeget s a közeledő lármát. De akkor a lárma egyszerre megszűnt s amikor feltámadt, már nem közeledett többé. A sziamangok megpihentek a bozótban.

Abongo felsóhajtott s nem lehetett tudni, megkönnyebbülést fejezett-e ki ez, vagy pedig csalódást?! De a mozdulatlan tömeg megmozdult. Egy orángután mondott valamit, amit Titto nem értett.

Az egész szörnyű, dermesztő feszültség egyszerre felelevenedett. Lassú és megfontolt mozgás támadt a térségen és Titto már el akart repülni, mert úgy érezte, hogy unatkozik.

Ekkor Abongo előrelépett. Mozgása lassúnak és kiszámítottnak látszott, - de valahogy mégis egy pillanat alatt elérte a bozót szélét. Ott, ahol a bozót szétnyílt, magányos sziamang állt, fegyvertelenül, bőrzsákkal a hátán, zöld levéllel a fején s bizakodó, kíváncsi arcot vágva.

Abongo fekete ökle ennek a kíváncsi arcnak a közepébe vágott és Szi-Huhu összeesett, mint egy zsák.

Nagy harc.

Az Ylaka-dzsungelen való átkelés hatodik napja már a kezdetén csak rosszat ígért. Hajnalban melegebb volt, mint máskor délben. Köröskörül szürke párák lengtek a bambusz- és rotang-sűrűk felett; néhány magányos eucalyptus-pálmán igazodhatott csak el a szem.

A zsombékokon, mangrove-tüskék körül s a nádak nedves derekán csodálatos színekben pompázó orhideák nyíltak. Gyökerük a rothadó levélbe, vagy abba a csipetnyi földbe kapaszkodott, amit a szél fűtt a fakéreg hasadékára, vagy a mohacsomók közé.

Óráról-órára nehezebb lett a járás, fullasztóbb a lég. A vonuló sziamang-tömeg nem hadrendnek tűnt már, hanem rabszolgakaravánnak - vagy, helyesebben, úgy tűnt, hogy minden hadrend valójában rabszolgakaraván, ha eluralkodik rajta a fáradtság, vagy a kór.

Ilyenformán Brentford maga is csak lehúnyt szemekkel s lógó fejjel vonszolta előbbre magát. Ez a gőzölgő pokol csak annyiban volt jó, hogy biztonságot jelentett, mert minden állat elbújt s a vízicsirkék se cikáztak már szokásuk szerint. Alig két mérföldre előttük kéklő lombok ígértek árnyat. Brentford tudta, a gyakorlati pesszimizmus filozófiájával, hogy ezek a hűvös, kék erdők közeli nedvesek, gőzölögve-erjedők, mint valami agyafúrtan megszerkesztett kohó. Mégis arra felé vonszolódtak, mert a hamis árnyék is jobbnak tűnt, mint semmilyen árnyék.

Végül egyre sűrűbb bozótba értek. A járás nehezebbé vált, de legalább testük alsó felére igazi árnyék borult. A talaj is szárazabb volt s a légréteg, fölötte, tisztán és páramentesen lihegett.

Brentford kiadta a parancsot a megállásra s táborverésre. Személyesen vitte át a tüzet a tábor egyik sarkáról a másikra s ellenőrizte a készülődést. Mert ezekben a percekben mindig akadt néhány könnyelmű sziamang, aki elkóborolt s megnézte a környéket.

De most, úgy látszott, a fáradtság leveri könnyelmű hajlamaikat. Örültek a pihenőnek s az árnyéknak, amelybe belefekhettek, mint a hideg, sekély vízbe.

És amikor már minden rendben volt és Brentford leásott a földbe, vízért - akkor egyetlen, rövid, éles hang hasított át az alvó légtengeren; ez a hang egy nagy, keresztbenőtt, közeli varingin-fa felől érkezett. Amilyen váratlanul harsant, olyan hirtelen szakadt meg.

A csöndben egyetlen hang felelt rá: Moakáé:

- Szi-Huhu! - mondta tompán.

Ezt a nevet nem ejtette ki *azóta*. És se Dud-Dar, se Brentford nem ismerte meg a hangot, csak Moaka. És Moaka tudta egyedül azt is, hogy orangutánokkal állnak szemközt. Mert sem a tigris, sem a párduc nem végez olyan gyorsan az áldozatával, hogy ne legyen ideje sokáig jajgatni; mert ezek az állatok szeretik hallgatni a jajgatást. De az orangután csak üt, vagy tör. S egy pillanat az egész.

Moaka lehajolt a dárdájáért. Elindult.

De Brentford elébe ugrott. Még nem gondolt arra, hogy komoly harc lesz s hogy elkerülhetetlen a harc. De nem engedhette egyedül Moakát.

- Homahi! P'kami! - kiáltott. - Sorakozz! Sorakozz!

P'kami megjegyezte:

- Sir, a harcosok fáradtak.

De Brentford ügyet se vetett rá. Pergett a dob s kiáltások verték fel a dzsungelt, amíg a száz legvérmesebb harcos talpon és sorban nem állt. Brentford a remegő Moaka karját szorongatta a csapatok élén. Húsz dárdás állt sorban s öt sor egymás mögött.

- Figyeljete! - kiáltott Brentford. - Most megtudjuk, érdemesek vagytok-e Szigong védelmére?! Szigong csak a bátrakat szereti, a gyávák meghalnak. A bátrak örökké élnek Szigong hasában és egész nap esznek.

Elégedett dörmögés volt a válasz. A szónoklatok alatt mindig mindenki bátor; mert hiszen olyankor csak egy ember járhat rosszul, - a szónok.

De Brentford folytatta:

- Moaka, aki bölcsebb mindannyiatoknál, azt mondja, hogy erős ellenség vár ránk, orangutánok. Mi kisebbek vagyunk, de többen és kezünkben hosszú, hegyes halált viszünk. A dzsungel miénk lesz, ha megöljük őket; ha pedig nem öljük meg őket, akkor ők ölnek meg minket.

Most már helyeslő kiáltozás követte Brentford szavait.

- Mit akartok: felfordulni és megrohadni a dzsungelben, vagy pedig győzni?! Mondjátok, meghalni, vagy győzni?! Feleljete, sziamangok!

- Győzni! - kiáltották egyszerre mindannyian. És ekkor megindultak a sorok, mert Moakát nem lehetett már visszatartani; szinte rohant. Egységes sorokban és hangtalanul haladtak előre a bozót széléig.

A tisztásra érve, megtorpantak.

Számtalan fekete tömeg állt ott, lenyűgöző mozdulatlanságban s mindegyiknek tompa gyűlölet sugárzott az arcából a jövevények felé.

Győzelem és halál.

Egyszerre harsant fel a mély és magas hangú ordítás. A sziamangok elfeledkeztek a félelemről.

Mintegy tizenöt orangután állt a tisztáson. Soha, senki nem látott még ennyit együtt. Nagyobb tömegnek tűntek, mint a száz sziamang. Egy lábbal magasabbak voltak s a sziamangok tömpeorrú, emberi arcához viszonyítva infernálisan ijesztő külsejűek.

Abongo lépett most is előre és észre se vették, már közöttük termett. Brentford a hasába döfte dárdáját. Abongo felnyögött, de jobbkezevel megfogta a fémrudat és lassan, szörnyű erővel, meggömbítette. Aztán féloldalra fordult és lezuhant. Brentford rángatta, rángatta a dárdát, de nem tudta kihúzni a sebből és végül le kellett vágnia csuklóban Abongo kezét, hogy visszavehesse a fegyvert.

És mire felnézett s a véres csonkot feszegette, már egyetlen üvöltő gomolyag volt a tisztás. A sziamangok harci kedve kétségbeesett tusává fajult s az életükért küzdve, rossz technikával, de vadabbul döfködtek dárdáikat.

Amit az elképzelhetetlen erejű orangutánok a közelharcban műveltek, az borzalmas volt. Mint a falevelet, úgy tépték le a kezükbe akadt füleket; többől csavarták ki a sziamangok karját s csapásaik nyomán iszonyat, freccsenő vér és csontok recsegése támadt. Brentford látta, hogy a sziamangok emelgetik dárdáikat, le is sújtanak velük, de amíg egy orangutánt megölnek, közülük tíz pusztul el. Ekkor felemelte görbe dárdáját, amely így még veszélyesebb volt, mert keresztülhatolt az áldozat belsején, tüdőtől a hasig. S a közelharc dörgő, lihegő, roppanó gomolygásához aránylag hideg fejjel közeledett. Egymásután döfte le az orangutánokat. De egyik se futamodott meg, mert nem ismertek más életet, mint a magányos győztesét; az uralkodóét, akinek nem kell alattvaló. Az utolsó három orangután testébe tíz dárda fúródott egyszerre. És szinte csodának tűnt, hogy egy váratlan pillanatban észrevették az ellenfél hiányát. Vériszamos fűben álltak, csapzottan, vérezve, lihegve és dűltan: de velük szemben nem állt senki. Fejük felett Titto verdeste szárnyával a sűrű levegőt és nem tudta, hová legyen izgalmasában és meglepetésében.

A földön halottak és sebesültek heverték; nagyon sok halott volt és sebesült: harmincnégy. Brentford végigjárta őket s csak kettőt talált, akin még segíteni lehetett; ezeket talpraállította és megkísérelte elállítani a vérzésüket.

A többi - halottakat és haldoklókat - elvitte a sűrűbe, ahol gondolataiba merülten állt felettük. Azután visszatért a csatatérre.

Közvetlenül a bozót szélén hevert Szi-Huhu teteme, arcára borulva. Így csaknem sértetlennek látszott, de már egészen hideg volt. Moaka ráborult és zokogott. Nem messze tőlük Dud-Dar állt és retentő zavartnak látszott. Nem értette a dolgot, aminthogy egyikük sem értette, csak Brentford. Moaka reszkető kezekkel símogatta Szi-Huhu betört koponyáját; hullámozó mellkassal lélegzett és nyögve.

Azután feltápáskodott és elindult a bozótba. De Brentford, gyengéd hangon, utána szólott:

- Moaka!

Moaka megfordult.

Brentford a dárdára mutatott, amit Moaka Szi-Huhu teteme mellett hagyott a földön. Az ilyesmiért súlyos büntetés jár. De Brentford semmit se szólt, csak arrafelé mutatott. Moaka felvette a dárdát és lesütötte a szemeit.

- Te nagy vagy és erős, Pepong - mondta töredezetten - de én gyöngé vagyok.
És eltűnt a bozótban.

Azután a sziamang harcosok körülvették Brentfordot; megfogták a karját, fülét és bőrkabátja
rongyait és össze-vissza kiáltották:

- Nagy vagy és erős.

De Brentford fáradtan felelt:

- Ti vagytok nagyok és erősek, ha engedelmesek vagytok és figyeltek a gondolatra, ami az én
koponyámból jön és átmegy a tetekbe.

Valóságos diadalmenet volt ez, vissza a táborba. A legfélelmetesebbet győzték le, a Nagy
Rokont, akinek sohase kellett az ő húsa és mégis pusztította őket, hogy ne éljenek; semmi
másért. Fáradtságuk és csüggedésük elmúlt. Egész éjszaka lobogtak a tüzek; ettek, kiáltoztak
és nem törődtek a tigrisek ordításával. S a nő-sziamangok úgy érezték, hogy valamivel nekik
is le kell róni elismerésüket a győztesek iránt; és valamivel le is rótták.

A harcosok, akik nem vettek részt ebben a csatában, irigyelték azokat, akik részt vettek benne
s akiknek most kiváltságos helyzetük volt. Ezért a többi is elhatározta, hogy amint alkalom
nyílik rá, az első sorban fognak küzdeni. A harc fogalma olyasmivé vált, ami jutalomnak és
megtisztelésnek tűnt; s a gyengébbek felfűjták mellkasukat, hogy erősebbnek tartsák őket.

A dzsungel szíve.

Titto gondoskodott róla, hogy rengeteg más orrszarvú-madár értesüljön a történeteikről. S az orrszarvú-madarak egyénien és új színekkel ecsetelték a sziamangok borzalmas erejét, hősiességét s különös szokásaikat. A hírszolgalat tökéletes volt.

Ez a nagy, aránylag lapos, de zsúfolt rengeteg valóságos pletykafészek volt. Amikor tavaly Bebnék, a fiatal macskamedvének kétféjű fia született, a távoli mocsarak hullői szinte előbb tudták meg, mint a „boldog” anyja.

A sziamangok már nem voltak messze a „dzsungel szívétől”. Ez három mérföld átmérőjű zombékos sziget volt, Ylaka északi felében; a legnagyobb és legerősebb ragadozók paradicsoma és búvóhelye; fortyogó, kusza, párzó, kapaszkodó, mérges rengeteg. Mintha a trópusi világ ezen az aránylag kis szigeten akart volna összezsúfolni mindent; többet, mint egész Szumátrában együttvéve. Az édeskés bűzben vad harc folyt napért és levegőért; húsos, fogas virágok egymás erejét szívták gyilkos erővel; fák egymásnak feszítették derekukat s az egész rengeteg olyan volt, mint egyetlen szörnyű, örült erőfeszítés.

Egyre több és több tigris és fekete párduc vonult vissza ide. Az odvakban és járatlan, színes és gőzös szövevényben összetolták puha félgömb-pofájukat s elmondták egymásnak az idegesítő jeleket. Suttogtak a tüzről, a szagról, a fehér dárdákról és a fehér, vörösszőrű lényről, aki a sziamangokat vezeti. Néha egyik-másik idegesen elbődült dühében. A papagájok rémmeséikkel bosszantották az ijedős fácánokat. A vizekből, vörös, hártyaszerű hullók dugták ki orrukat s a fűrge vaddisznók lehulló lepkék tenyérnyi, tarka szárnyait taposták bele a sárba.

Ha más szavakkal is, ha szavak nélkül is, de mindenképpen a megbomlott egyensúlyról van szó. Az állat tudja, hogy *minden*, ami van, Egyensúly. A tigris nem akar repülni s a kígyó nem akar vakarózni. Mint a Népszövetség urai, az állatok is egyetlen jelszót ismernek, az Egyensúly jelszavát; még akkor is, ha közvetlenül nem ismerik. A sziamangok békés, levélevő népség volt, amelyet soha, semmi értelemben nem kellett számításba venni. Hadjáratuk, amelynek semmi nyilvánvaló célja nincs, mint az öldöklés és a győzelem; éppolyan természetellenes, mintha az erdő valamennyi kígyója a levegőbe szökkenne s leterítené a madarakat. A sziamangok győzni akarnak s ezt a fogalmat az erdő és természet nem ismeri. Mesebeszéd az, hogy a tigris kedvtelésből öl. A tigris öl, ahogy a madár repül s a víziló úszik. A harc életért; gyomorért és nőtényért folyhat: és természetes. De miért folyik az a harc, amelynek csak a győzelem a célja?! Mely testrészt elégíti ki a győzelem?! Ki állítja, hogy dicsőség nélkül nem tudnánk élni?!

Senki sem állítja, csak a sziamangok. A sziamangokban felébredt az irracionális ösztön, amely az Embert a világ urává és a másik ember rabszolgájává tette. A sziamangok megajándékozták az őserdőt egy új és felejtethetetlenül természetellenes tüneménnyel: a harc ez, amely tele hassal folyik.

Brentford nem ismerte a „dzsungel szívet”, mert különben kikerülte volna. Hallottak pletykákat ők is és sejtették, hogy a dzsungel fel fog lázadni ellenük. De a győzelemtől ittasan, a vér szagától megdühödten immár értették és átlátták elhivatottságukat. - Több szavunk van - mondták, - mint az erdő bármely állatának; s koponyánk tele van gondolatokkal. Mi vagyunk a legkülönbek a világon, amely velünk kezdődik és a tengerrel ér véget. Megöljük a bátor ellenséget és magunk közül megöljük a gyávát. Győztünk és győzni fogunk!

Nagyon természetes, hogy Brentford nem látta célkitűzéseik elvont voltát, csak azt a hatalmas fejlődést, amelyen a sziamangok, az ő hatása alatt átmentek. Ez minden embert büszkeséggel töltött volna el; talán még néhány megrögzött spiritualistát is. És arra is gondolni kellett, hogy mindez még csak a kezdet kezdete. Mekkora lehetőségek vannak ebben a fajban, ha esztendőkön keresztül ilyen mértékben fejlődik tovább?!

Ilyen gondolatokkal telten s csaknem félelem nélkül haladtak előre, kissé megritkult sorokkal, de megnövekedett öntudattal; s már csak azért se nyugózta le akaratukat a dzsungel ijesztő, szinte végtelen szélessége, mert hiszen mást nem hozhatott, mint harcot, a harc győzelmet, s a győzelem tudvaleműen kitágítja a mellkast és megnagyobbítja a szemeket.

Csak holmi kiábrándult relacionalista állíthatná, hogy nem fontos a mellkast kitágítani s a szemeket megnagyobbítani. Ilyen azonban szerencsére soha sincs ott, ahol érik a harc.

Védtelenül.

A Liang-patak felbukkant megint; vágatva és duzzadtan érkezett a fennsík felől; előbb ért ide, mint a felhőszakadás, amely megduzzasztotta. Elkanyarodott a bozótban, de nemsokára ismét elébük került. Sebesebb és keskenyebb volt, mint ott, ahol a nagy, palaszínű Liauang-tóba ömlik. Nagy gyorsasága, ereje és hideg vize üzenet volt az északi fennsíkról, ahová Brentford törekedett.

Mindannyian megfürödtek a patakban és rövid ideig tartó, de annál szédítőbb zűrzavar után felfrissülve haladtak tovább. Délután néhány villám hasított át az északi boltozaton s utána váratlanul olyan sötét lett, mint amikor lecsavarják a villanyt. Az égen semmi más nem világított, mint a szinte zuhanni látszó fellegek mérgessárga szegélye.

Brentford azonnal kiadta a parancsot a letelepedésre. A megszeppent sziamangok gyorsan elvégezték munkájukat. Brentford fákhöz kötözte a cölöpládákat; s a gyermekeket helyezte el bennük. Ez idő alatt még mélyebb lett a sötétség, majd hirtelen ropogás támadt; vad, kékes villámok robbantak, - olyan sok, hogy lehetetlen lett volna megszámolni.

Forró, száraz szél rohanta meg őket északról s a „dzsungel szívének” minden émelyítő bűzét rájuk zúdította.

Ez mintegy tíz percre tartott; süketté és vakká tette őket; a szorongó félelem kiszárította a szívüket és megfacsarta a torkukat.

Akkor hirtelen csend támadt s a következő pillanatban vízesés-szerű esőzés indult, amely napokon keresztül el sem állt.

Az első percekben dermedten, ülve várták az esőt. A villámlás és sötétség perceiben Brentford egy szikladarabon állt; arcán kékes fény lobogott s a szél úgy fütyült el mellette, mint a vészsziréna hangja. De a felhőszakadás, amely az első pillanatban valósággal elnyelte a tüzeket s a következőben még a kormot s üszköt is ezer kis fekete patakban hordta szét - ez a mérhetetlen, langyos, nehéz víztömeg leverte Brentford ellenállását; s végül is lekuporodott a többiekkel. A víz zuhogott s a földön is patakokban rohant.

Különös, új és félelmetes érzés volt, hosszú-hosszú idő óta először ülni az ősvadonban, tűz nélkül, tűz nélkül. Hiába volt szervezet, dárda és minden egyéb; a kultúra s a természet feletti győzelem igazi jele és egyetlen jele a tűz volt, a korlátozott, mesterséges eredetű tűz, - amelyet most méltatlanul taposott el a zuhatag.

S most itt ültek az esőben, tűz nélkül és vakon.

Távoli dörgés hallatszott s közvetlenül mögöttük rohant szinte csörömpölve a megáradt Liang. Fatörzseket s még az ég tudja, mit görgetett, rántott magával az éjszakánál sötétebb éjszakában.

Brentford hallotta híveinek nyögését, panaszát s hallotta azt is, hogy egyesek biztatják a többieket. Ennek még örülni is tudott. De amikor az eső zuhogása egyenletessé vált, - felhangzott köröskörül az acsarkodó bömbölés. A sötétben nem volt már védelem a vadállatok ellen s a sötétben támadni se lehetett. Reménytelen lett volna parancsszavakkal rémítgetni ezt az amúgyis rémült, összeázott népet. Mindenfelé a nagy levelek alatt, ágak közt kucorogtak, maguk elé meredve, álmosan, összekoccanó fogakkal. S a gyilkos hangverseny nagy crescendoja csak most következett köröskörül.

Ez volt Brentford hányatott életének leghosszabb éjszakája. Hosszú, félelmetes és végtelen volt és minden félelmessége mellett volt egy nagy hátránya még: hogy nem volt heroikus.

Esőben minden hősi póz elázik; aminthogy bármely nép kiábrándultan térne vissza a demokráciához, ha a maga körülrajongott diktátorát esernyővel látná fellépni a dobogóra. Ez az éjszaka visszavonhatatlanul a gyávaság éjszakája volt; víz csöpögött mindenünnen, nem pedig vér. A sziamangok a lomb közé vágytak vissza, ahol védve voltak az eső elől. Remegő, csupasz ajkukról fáradhatatlan, ideges buzgalommal nyaldosták a le-lepergő esőcseppeket.

Nem történt semmi ez éjjelen; és mégis sok minden történt, a sziamangok lelkében. Telhetetlenek és hálátlanok lévén, azt kérdezték magukban:

- Tud-e az esőnek parancsolni Pepong? Mert ha egyetlen egynek nem tud parancsolni, akkor lehet, hogy egyáltalán nem tud. Ha van valami, ami erősebb nála, akkor lehet, hogy ő nem erősebb mindennél a világon.

És kishitűség lett úrrá rajtuk a reggelen, amikor bőrig ázva bámultak a sűrű, szürke csíkokban zuhogó esőbe. Brentford már kint járt a bozótban és felpiszkálta a kiválasztottjait. Egyáltalán nem volt kedvük tovább menni az esőben, de Brentford nem tágitott. És rosszkedvűen, csöpögve indultak a veszedelmek elé. Brentford tartós esőre számított és úgy vélte, a sziamangok érdekében cselekszik, ha nem hagyja megállni őket. Átkeltek a Liang-patakon, amelynek színét pattogva verte az eső. S amint elérték a sűrűt, amely a „dzsungel szíve” megjelölést viseli, csodálkozással és ijedelemmel látták, hogy a fák között hímtigrisek járnak fel és alá s a magas, vastag törzseken megnyúlt párductestek sötétlenek. Egyáltalán nem szándékoztak kitérni a sziamangok útjából.

Brentford hátrarendelte a nőket és gyermekeket. Előttük tömött sorokban állította fel a harcosokat s maga állt az élükre. Impozáns fekete tömeg volt így együtt s ez pillanatnyilag éppúgy biztonságos érzést okozott nekik, amint a legtöbb ember is azt hiszi, hogy annyit ér ahányad magával van. De Brentford mégis megpróbált kitérni a tigrisek útjából. Majdnem rálépett egy óriáskígyó testére. Az óriáskígyó hátrahőkölt a roppant majomtömeg elől, amely dobolva és kiabálva közeledett. A sűrűség mentén haladtak, de mindenfelé - és mindig ötvenhatvan láb távolságnyira - feltűnt néhány tigris, amely leszegett fejjel járt-kelt. A sziamangok átázva soványabbnak látszottak, mint rendesen és ez is csökkentette önbizalmukat. Brentford töprengő lélekkel járt előttük; látta, hogy a vadállatok nem véletlenül bukkannak fel újra és újra előttük. Nem tudta, mit tegyen. Talán megkerülte volna a sűrűséget, de a szakadó esőben nem látott tisztán. És aztán az események véget vetettek ennek a lelkiismereti dilemmának. A sereg végén, ahol a nők és gyermekek haladtak, vad zűrzavar és sikoltozás támadt. Egy fekete párduc ugrott közéjük s belemélyesztette karmait a legközelebb eső sziamang-anyába. A hadrend megtorpant. Brentford felordított. A sűrűség megélénkült s nagy, lapos, sárga testek suhantak körbe a sziamangok körül. Brentford láza pillanatok alatt felszökkent; a halált érezte körben lihegni és mégis, az eső megakadályozta, hogy teljesen átérezze a helyzet tragikumát. A tigrisekről kétoldalt folyt a víz, a fákról csepegett s mintha függönyön keresztül látta volna a nagy metszőfogakat, amelyek gözölgő torkok árnyékából villantak elő.

- Győzelem, vagy halál! - kiáltotta Brentford s ezúttal volt is értelme ennek.

Tíz perc.

Ez az ütközet tíz percre tartott, ha a küzdelmes menekülést nem nevezzük annak.

Mintha hatalmas, sárga rugók csappannának rájuk mindenfelől... Szinte önkívületben álltak, közrefogva a nőstényeket. A balszárny, amely a Liang-patak mellett húzódott meg, előretört és utánuk rohantak a nők, karjuknál fogva magukkal rántott gyermekekkel. De mintegy százötven sziamang-harcos, Brentforddal és Homahival az élén, tíz, húsz, harminc tigrissel került szembe és hiába vagdalkoztak kétségbeesetten, nem is látták honnan, egyre több és több tűnt elő az elhullottak helyén. Mindjárt az első pillanatban egy fenevad csaknem átharapta Brentford balkarját, bőrkabátostól.

Lecsüngő, vérző balkarral harcolt tovább. Homahi, mint egy fekete, harsány ördög, verekedett s osztogatta gyilkos szúrásait. Ott pusztulhattak volna valamennyien, ha a tigrisek és párducok növekvő hadából nem hiányzott volna a stratégiai érzék s az abszolút győzni-akarás. A vért, amit kiontottak, rögtön felitták, az áldozatot, ha elejtették, rögtön felfalták s így újra és újra lélegzethez engedték jutni őket. Az erdős sűrűség felé vonulva, nagyrészüket - főleg az előcsapat női és gyermekei - a tradíciókhoz menekülve, felkapott a fák ágazata közé. De Brentford mellett is kitartott egy kis csapat, - Homahi, Moaka és Kuh-Kuh vezetésével. A fák között igyekeztek kivédeni az alulról és felülről érkező dühödt támadásokat; az elvetődő párducok harapását s az ágakról feléjük csapkodó karmos tenyerek dühös és hatalmas ütéseit.

Háromnegyedóra hosszat tartott ez a leírhatatlan, véres, könnyörtelen üldözés. Böffenő, ordító, üvöltő tömeg kerülgette a fákat s Brentford és a megmaradt sziamangok hátukat egymásnak vetve védekeztek hosszú dárdáikkal. Az eső zuhogott s csaknem mindannyiukról véres patakocskákból csorgott lefelé. Amint a fojtó sűrűség ritkulni kezdett, a veszély is meg-nagyobbodott; de a vadállatok megelégtették a sikert, hogy kiűzhették birodalmukból a sziamangokat, amelyek hanyatt-homlok menekültek a nádas felé. Amikor, mintegy ötszáz lábnyi távolságra, összeverődtek, - Brentford megszámolta őket s megállapította, hogy kilencvenheten vannak össze-vissza. Tehát kétharmad részük elpusztult ebben az ütközetben; és még kérdés, hogy ő maga életben marad-e, átharapott karjával, amelyből dőlt a vér.

Az Édenkertnek egy korai sugára...

Az Édenkertről mindig úgy beszélünk, mint valamiről, ami okvetlenül mögöttünk van. Azok az írók, akik az eljövendő Édenkertre gondoltak, - vagy a Jövő fogalmával nem voltak tisztában, mint Szent Ágoston, vagy az Édenkert fogalmával, mint Shaw. Mi csak egyet tudunk feltétlen bizonyossággal a Paradicsomról: hogy nem a Paradicsomban élünk. De egészen csodálatos, hogy nincs m i n d e n ember tisztában a feltűnő ténnyel: hogy az Édenkert, amelyből eredünk s a Paradicsom, ahová törekszünk, egy és ugyanaz. A Paradicsomot éppúgy elképzelhetjük a Földön, mint az elvesztett Édent a Mennyben.

S ha magunkkal hoztuk az eredendő bűnt, akkor magunkkal hoztuk az eredendő erényt is. Az egyiktől éppúgy megszabadulhatunk, mint a másiktól. Ha tehát jelen állapotunkat Purgatóriumnak nevezzük, akkor el kell fogadnunk, hogy itt vannak velünk a természetek, keselyűk és gibbon-majmok is. Minden fajnak egyenlő esélye van a fejlődésre az Időben; és csak a Térben van egyik-másiknak bizonyos csaloéka előnye.

Talán egy még be nem következett fejlődési folyamat első sugára volt az a meglepő tény, hogy a maradék sziamangtörzs a súlyos vereség s az átélt borzalmak után végképp megadta magát - Brentfordnak.

Kétségtelen, Brentford hatott a gondolkodásukra - olyan lökést adott fejlődésüknek, mint a vérkeringésnek egy coffein-injekció. De ne állítsuk, hogy ez természetellenes. Nem tudhatjuk, vajjon az ősembernek nem adott-e hasonló lökést valamely azóta kihalt s akkor hatalmas és fejlettebb agyú fajta? Még azok, akik szerint a fejlődésben sohasincs ugrás, azok se tudják, mit nevezzenek ugrásnak, amióta Minkowski megállapította az idő relativitását.

Tehát, ami a sziamangokat illeti, több, mint háromszáz ép egyénből kevesebb, mint száz maradt. Reményeikben csalódtak, vélt erejük cserben hagyta őket; csattogó fogak, gőzölgő torkok, gyilkos karmok rémítették őket ébren s álmaikban. Hitüket, amit elvesztettek, Brentfordtól kapták s a veszteségért őt kellett volna felelőssé tenniök. Nem ez történt. Felébredt bennük az ellenfél, a világrend s az igazsággal szembeni kétely, de nem ébredt fel bennük a Brentforddal szembeni kétely. Összeomlott bennük valami, ami nem volt kézzelfogható, - de nem omlott össze bennük Brentford, aki kézzelfogható volt. Kifosztva, megalázva, legyengülve, nevetséges és komor állapotban jutottak el a fennsíkra és mégis, vagy ezért, nem tángítottak Brentford mellől s a félelem és tisztelet közeit a ragaszkodás töltötte ki, a ragaszkodás Brentfordhoz.

Az egy hét, amely - tudtukon kívül - Mejang missziósteleptől elválasztotta őket - a következőképpen telt el.

Első napjuk a nagy csata után, erőltetett menettel telt el. Menekültek. Az aljaerdő ritkult, a levegő is szárazabb volt; de a fák megnőttek, számban és magasságban egyaránt. Gyümölcs alig termett a környéken és ami termett, azt is szédítő magasságból kellett lehozniok.

Brentford elkötött karja érzéketlenné vált, éppen a szoros kötés miatt. A sebből rongy- és bőrfoszlányokat emelt ki, amikor kitisztította s hajdani ruházatának maradványaival kötözte be. Nem tudta, hányadán áll ezzel a csontig ható sérüléssel, hiszen állandó, magas láza volt és nem tudhatta, a seb maga okoz-e lázat, vagy sem?!

Helyzetük a második napon reményteljessé és mégis kétségbeejtővé vált: kijutottak a dzsungelből és Brentford tudta, hogy észak felé előbb-utóbb emberi települést talál. De, jobbra, balra és előttük, észak felé, ameddig láttak a szakadó esőben: minden kopár és csupasz volt, kő, kő és víz, víz, semmi más. A növényzet fojtogató bújasága után az ellenkező véglet:

egyetlen fűszál se nőtt a fennsíkon. És mérföldekre, ameddig elláttak, folyton emelkedett a sziklás talaj. Ennélfogva nem láttak messzire és ez jó volt, amint hogy jó a jövőt se látni.

A harmadik napon minden eleségük elfogyott. Dél tájban a nyugati sziklák közül nagy ugrásokkal közeledett feléjük egy tigris, - a sziamangok kiáltoztak és remegtek; egyikük szabályos idegsokkot kapott. A tigris meg is változtatta útját. Brentford állapota egyre rosszabbodott.

Most már képtelen lett volna szigorra s nem tudta volna fenntartani a rendet, ha rendetlenség támad... De nem támadt rendetlenség. Az éhes, fegyvertelen s a sok-sok járástól végtelenül kifáradt sziamangok szótlanul követték Brentfordot; megálltak, ha megállt s elindultak, ha elindult. Moaka és fia, Gutta, elől mentek, kézenfogva és gyakran beszélgettek egymással. Brentford azonban nem értette őket, mert fülei zúgtak s agyában minden súlyossá és merevvé vált. Egybefolyt előtte a köves pusztaság s néha percekig az volt az érzése, hogy ő maga is nehéz, vándorló kődarab s nincs is öntudata.

Az éjszakában megélenkült a levegő: nehéz szárnyak csapásait hallották s egymás nyögését.

Brentford kétségbeesett. Kihozta a sziamangokat az erdőből, átvezette őket a dzsungelen, ha nagy áldozatok árán is...

- De hova vezeted őket?! - kérdezte magától lázas éjszakáin; s azt felelte rá: - Nem tudom!

Láz.

Az ötödik napon a csapat viselkedése megváltozott. Az eső már csak ritkásan hullott s messze, délen, felragyogott a napsütés. A sziamangok egyik-másika lefeküdt és semmi biztatásra nem kelt fel. Volt, aki őrzöngeni kezdett s esztelen dolgokat kiabált. Moaka maga is letargikus állapotban cammogott előre, maga után vonszolva fiát.

Ezekben az órákban kiderült, hogy az ifjú és szertelen Homahi a legerősebb lelkű mindannyiok között. Bármilyen különös is, a valóság az volt, hogy ő öntött lelket a csüggedő Brentfordba is. Amint azt Európa történetének számtalan részletéből tudjuk - feltéve, hogy nem olvasunk történelemkönyveket - gyakran előfordul, hogy a nagy embereket alvezéreik győzik meg saját nagyságukról. Homahi makacsul és bizakodva ismételte ekkor:

- Nagy vagy és erős, Pepong! Kelj fel, Sir és vezess minket.

És Brentford elrestellte magát; nagy és erős akart lenni és elindult ismét, előre. Feltámogatták a gyöngéket, biztató szavakkal üzték el a kétségbeesést. Azok a sziamangok, akik éhezve s ólomnehéz tagokkal tovább mentek, holott a szervezetük maradni akart - valóban hősök voltak: emberi módon legyőzték önmagukat. S egy sziamang számára hősi dolog ember módjára viselkedni; amint az emberek kis része is mindent megtesz, hogy a Felsőbbrendű Ember módján viselkedjék. Ez persze nehezebb és nem jár annyi sikerrel, mint a többség azon törekvése, hogy az állatok nivójára süllyedjen.

Igy tehát tovább mentek s a hatodik nap hajnalán, messze előttük, pálmaliget tűnt fel. A pálmaligetre ragyogó napfény zúdult, bár felettük még szürke volt az ég s esett az eső. Ez úgy tűnt előttük, mintha ott lent egy egészen más világ lenne; a föld, amit Brentford ígért, Szigong kékhúsú halaival s édes, csörgedező patakjaival. Utolsó erőfeszítéssel vánszorogtak a ragyogó pálmaliget felé, amely keskenyen húzódott keletről nyugat felé. Az ég kék volt felette s ez a kékség ott káprázott hunyorgó szemük előtt, mint valami éteri ígéret. Hosszú-hosszú órákba telt, amíg a közelébe értek s az első cserjék között egymás után rogytak össze, anélkül, hogy erejük lett volna élelmet keresni.

Brentford felkelt és lépésről-lépésre jutott előbbre. Nagy fájdalmak kínozták, karja megdagadt s ajkai szederjesek voltak. Egész teste lázasan sajgott, szemei mélyen visszaestek üregükbe.

De azért eljutott a fák közé. Láta a levelek tövén a piroshegyű pizánggyümölcs fürtjeit, de olyan szörnyű magasnak tündek előtte, mint egy hangyának a kölni dóm csúcsa. Órákba tellett, amíg néhány mangógyümölcsöt és egy nyaláb szimantung levelet össze tudott szedni s elindult vele visszafelé. Ezt kétszer is megismételte a délután folyamán s így végül mindegyik sziamang evett valamit. Brentford emberfeletti mértékben igénybevette erejének utolsó cseppjeit; olyan állapotban volt, hogy hangos zokogás rázta minduntalan, - különösen, ha eszébe jutott a sziamangnép kitartása és ragaszkodása a vezetője iránt. Így aztán nem is volt tudomása róla, hogy rosszabbul lett s elvesztette eszméletét, - mert addig se volt eszméleténél.

**NEGYEDIK RÉSZ:
A Brentford-legenda**

A miszióstelep.

Ha Emmahaven és a Bariszán-hegy között gondolatban vonalat húzunk, akkor, ezt a vonalat gondolatban meghosszabbítva, negyvenhét mérföldnyi távolságban keletre, találjuk Mejang misszióstelepet.

Van Whool lelkész özvegy ember volt; aránylag fiatal. Leányát Júliának hívták, huszonhét éves volt s húsz éves korában érkezett Szumátrába, miután összeveszett a nagynénjével, aki Júlia hozományát bélyeggyűjtésre fordította.

Van Whool Júlia néhány évvel később a kissé nagyképzű „Emlékirataim” címmel adta ki első írásművét. Az anyaországon kívül sehol se jelent meg ez a könyv és így nyugodtan használhatom fel azokat az adatait, amelyek Brentfordra vonatkoznak.

Mejang lakói atjehék és malájok voltak, a misszionáriuson és leányán kívül; számuk a kérdéses időben mintegy 110-re rugott.

Háziállataik voltak: baromfi, néhány kecske és két hátasló, Van Whoolék birtokában. A bennszülöttek pompás színezésű kézimunkáiért jó pénzt adtak a minden évben egyszer megtartott padangi vásáron. Délről Mejang lábánál kezdődött a sziklás Melingin-fennsík, amely enyhén lejtett a járhatatlan és fenyegető híri belföld: dzsungelék és ősvadon felé.

A bennszülöttek - fekete tyúkjaik húsán kívül - pizágon és mangógyümölcsön éltek; a férfiak foga fekete volt a bételragástól, a nőké ellenben vakító fehér.

Van Whool Bernát magas, sovány, barna férfi volt, aki hitt az ember fennsőbbiségében az állat felett; a fehér ember fennsőbbiségében a színes ember felett és végül Istent úgy képzelte el, mint egy, mindezek felett uralkodó irodafőnököt. Elégedett, komoly és becsületes ember volt, akit hívei szerettek s aki nem csak ezen a szellemileg könnyű, fizikailag nehéz poszton, de bárhol megállta volna helyét, mert tájékozott és megfontolt ember volt, aki még a katolicizmus nagy íróit se volt rest elolvasni...

Leánya, Júlia eleinte remekül érezte magát ezen a telepen, amely meglehetősen élességgel különbözött a svájci intézetektől, amelyekben felnőtt. Később pedig veleszületett kötelesség-érzete akadályozta meg benne, hogy akár önmagának is bevallja csalódottságát és vészjóslóan növekvő elégedetlenségét, amelyet a világgal való kapcsolatuk hiánya idézett elő. Minél tovább hiányzott ez a Kapcsolat, annál szebbnek tűnt és annál jobban hiányzott a Világ. Különösen akkor, amikor Emmahavenből megkapták az első rádiókészüléket s a Világ, minden hamis csillogásával, mesterkelt szépségével és hazug mélységével bevonult a nagy, lapos, erdei ház falai közé. Csodálatos volt, hogy egy-egy érzelmős színdarab mennyire felkeltette Júlia vágyát a nyugati világ iránt s ha utána Beethovent hallgatta, mennyire függetlenné vált a Tértől s milyen jól érezte magát Mejangban is. A rossz színdarab hazug dolgokat igazított; a jó zene igaz dolgokat adott.

Júlia belső türelmetlenségét, napközben energikus fellépés, mindennapi kifakadások alá rejtette. Nem volt már olyan barátságos, mint eleinte, de nem volt igazságtalan se. Kivárta és megkereste az okot, amelyért joggal civakodhatott.

Van Whool Bernátnak lelkiismeretfurdalásai voltak a lánya miatt, de attól is félt, hogy egyedül marad. Ha Padangba küldte, akkor Júlia így felelt:

- Nem vállalkozom egy kéthetes útra csak azért, hogy néhány üresfejű fickó bókjait meghallgassam s aztán visszajöjjenek.

Az igazság az volt, hogy ezekre a reménybeli bókokra éppúgy vágyott, mint bármiféle élményre, ami női mivoltával lenne kapcsolatos.

És ezért tudjuk fenntartás nélkül megérteni, hogy Van Whool Júlia életében olyan nagy és egyedülálló élmény lett Brentford megjelenése.

Találkozásuk magában véve is rendkívüli volt, de még inkább azzá tette a tény, hogy Brentford számára egészen mást jelentett Van Whool Júlia, mint amit Júlia látott benne. Egy húszéves lánynak még semmiről sincsenek illúziói, csak a férfiről; de egy huszonhét éves lánynak már mindenről vannak illúziói, csak a férfiről nincsenek többé. Brentford, félig-halottan s ijesztő külsejével nem mint férfi hatott Júliára, de ennek a hatásnak mégis az volt az oka, hogy hét év alatt ezúttal találkozott harmadszor fehér férfivel. Brentford számára nem volt vitás, hogy, amint magához tért, mértéktelenül és megrázóan hatott rá Júlia friss és erőteljes nőisége, de amint ő egyre jobban és kétségtelenebbül férfivá vált a lány számára, úgy mosódott el benne ez az első, érzéki benyomás a betegségének és lelkiismereti vívódásainak hatása alatt.

A találkozás napján Van Whool Júlia megnyergeltette lovát; s Remingtonját keresztbefektetve maga előtt a nyeregben, vaddisznóvadászatra indult.

A kistermetű, gyors szumátrai vadkan, amely kopogva fut a kiégett földön, nagy számban élt a pálmaerdőben, amely Mejangtól felfelé húzódott a fennsík felé. Júlia két disznót lőtt, a harmadikat megsebezte. Miután az elejtett kanok rejtekhelyét megjelölte, felfelé lovagolt a bozótban, amely lova szügyéig ért, de nem volt tüskés és lágyan hajlott a vágató ló alatt. Júlia kétszer is talált vérfoltokat, de elvesztette és később babonásan gondolt a makacsságra, amellyel a megsebezett állatot üldözte s amelynek köszönhető, hogy végül is Brentfordra bukkant. Közvetlenül a pálmaerdő szélén, ahol már csak néhány magányos arékapálma állt, találta meg Brentfordot, akiről az első pillanatban azt se tudta, ember-e?

A tűző napon feküdt, nyakszirtjét, fejét és arcát piszkos, rőt bozont nőtte be. Csak csupasz orra és szinte áttetsző, sárga, lapos szemhéjai ébresztették Júliát annak a tudatára, hogy ezen a rettenetes helyen fehér ember fekszik, - még pedig beteg, vagy halott.

Leugrott a lováról, kipányvázta; a nyereg mellől leakasztott egy kis alumínium-kulacsot s a mozdulatlan test mellé térdelt vele. Lecsavarta a kulacsot s félrehúzza Brentford ínyét, a fogai közé csöpögtette a brandyt.

Az erős alkoholnak meglepő hatása volt. Brentford pillanatok múlva remegni és borzongani kezdett; felnyitotta szemeit és különös, cseppet sem emberi pillantást vetett a mellette térdelő lányra. De ez a zavarodottság is eltűnt a tekintetéből, amikor kinyitotta a száját és Van Whool Júlia kínálására még néhány kortyot ivott a brandyból. A lány többféle nyelven szólt hozzá s Brentford végül angol nyelven válaszolt; megmondta a nevét s azt, hogy éhes.

A lány kétségbeesve nézett rá.

- Dehát hogyan tévesztette el ennyire az utat?! És hol van a felszerelése?

Brentford kissé felemelkedett és úgy felelt:

- Én nem arról jövök, - mondta s nyugat felé intett ép jobbkezeivel, - hanem a dzsungelből.

- Az lehetetlen! - csóválta a fejét Júlia és bizonyos volt benne, hogy ez az ember félrebeszél. De a külseje és ruházata nem arra vallott, hogy eltévedt, vagy, hogy valamely expedícióhoz tartozott volna.

- Mindegy, - mondta - felrakom a lóra és beviszem a telepre. Nincs semmi baj; van orvos-ságunk és minden, ami kell. Apám Van Whool Bernát, hittérítő és Mejang-telepen lakunk.

De ekkor, a lány nagy csodálkozására, az idegen férfi fejét csóválva felelt:

- Én nem mehetek... azaz... nem vagyok egyedül.

Júlia felemelkedett.

- Bocsásson meg, - hol vannak a társai?!

Brentford bólintott.

- Nem társaim. Ott vannak a bozótban. Kissé meg lesz lepve, Miss... Miss Van Whool. A sziamangokat gondolom, akik velem jöttek idáig.

Júlia megrettenve nézett rá!

- Sziamangok?!... Majmokra gondol?!

- Igen, - felelte Brentford határozottan és nagy erővel - de civilizált és szervezett majmok. Igen, Miss, az én népem és én az ő vezérük vagyok.

Júlia a fennsík felé futott és csakhamar visszatért, kipirulva és izgatottan. Valóban látott fekvő, vánszorgó, vagy kuporgó sziamangokat és valóban, némelyiknél bambuszrúd volt s az egyiken párdúc-bőr táska.

- Most nincs idő rá, hogy alaposan megbeszéljük, - mondta Brentfordnak - be kell vinnem magát a telepre, aztán majd meglátjuk, mit tehetünk a majmokért.

Brentford azonban határozott volt.

- Nem megyek a telepre nélkülük.

A lány bosszusan nézett le rá.

- Dehát - mondta - nem csődíthetek egy csapat majmot a telepre. A bennszülöttek utálják a majmokat és agyonverik őket. Velem kell jönnie, mert elpusztul itt.

- Akkor elpusztulok, - felelte Brentford - de nem hagyom cserben őket, mert ők se hagytak cserben engem.

Júlia válaszolni akart, de akkor Brentford balkarjára esett a tekintete. Ez a kar élettelen volt, véres rongyok takarták s könnyöktől lefelé ijesztő mértékben duzzadt lehetett.

- Jól van - mondta a lány, - nem vitatkozhatom magával. Maradjon itt nyugodtan, egy félórán belül visszatérek. Megkérdem az apámat, hogy mit szól a majmokhoz.

Gyors és határozott mozdulatokkal oldozta el a lovat, felkapaszkodott rá és elvágatott. Brentford fátyolos szemekkel nézett utána és még sokáig látni vélte széles vállát és karcsú derekát.

Van Whool véleménye.

Júlia rövid akart lenni s ez nem sikerülhetett neki: roppant körülményesen adta elő a dolgot. Van Whoolban felbuzgott a segíteniakarás és hálát adott a Gondviselésnek, hogy lánya megmenthetett egy emberi életet.

Mindez azonban csak addig tartott, amíg a fehér ember különös kíséretéről is nem szerzett tudomást. Majmok! Magában véve Brentfordra se vetett jó fényt a dolog, majmokat meg egyáltalában nem volt hajlandó megmenteni Van Whool Bernát, - legkevésebbé azon az áron, hogy embereinek nehezen szerzett eleségkészletét ossza fel közöttük. Lánya sürgetésére kiment a telepre és megkérdezte Kuolangát, a főnököt és még néhány bennszülöttet, hogyan vélekednek a dologról. Az eredmény egyhangú volt. Egyesek nevetve, mások bosszankodva utasították el a feltevést, hogy akár istállóikból, akár eleségükből bármit is átengedjenek egy majomcsapatnak; vagy, hogy egyáltalán beengedjék őket a telepre. „Ilyesmit még nem is hallottak az én embereim” mondta Kuolanga „és az illető fehér ember vagy rosszindulatú varázsló vagy pedig nem is fehér ember, hanem maga is majom.”

A lelkész tehát visszament a házába és így szólt a lányához:

- Menj el Mr. Brentfordhoz és mondd meg neki, hogy szeretettel várom. Házam, éléskamráim és orvosságos-üvegeim az övék; boldog vagyok, hogy segíthetek rajta. De a majmait nem hozhatja ide; és ha megkísérelné, én meg fogom akadályozni ezt a merényletet.

Júlia tehát lóra ült és némi eleséggel és itallal a tarsolyában, elindult Brentfordhoz, akivel közölte apja üzenetét.

Brentford evett, ivott és kissé magához tért. Júlia segítségével felült és - meglehetősen keresgélve a szavakat, - így szólt:

- Embertelenség lenne kitaszítani őket azért, mert majmok. Ha nem kilencven sziamanggal, hanem kilencven, éhségtől haldokló emberrel jöttem volna ide és ezt a választ kapnám, akkor megtámadtam volna a telepet s utolsó erőmkel és utolsó lehelletünkig küzdöttünk volna az életért, amelyhez jogunk van. Ezen senki sem ütődhetett volna meg. Nos, az élethez nekik éppannyi joguk van, mint nekem.

- Mit akar ezzel mondani?!

- Azt, hogy meg fogom kísérelni a lehetetlent: felkelek és életet öntök beléjük szavaimmal. Közlöm velük az igazságot. Az ennivaló itt van a szomszédban. Meg kell szerezniük.

- Hogyan, hát értik az ön szavait, Mr. Brentford?!

A férfi végtelen távolságból nézett a lányra... szinte nem is értette a kérdést.

- Természetes - mondta végül - ők éppúgy értenek engem, mint én őket. Katonák, bajtársak és alattvalók. Van köztük olyan, aki az életemet mentette meg és olyan, aki az életét nekem köszönheti.

Júlia ismét felkelt s a lovához ment. Bizonytalan érzések küzdöttek benne.

- Mégegyszer beszélek az apámmal - mondta, - de nem tudom, hogy lesz-e eredménye...

Elvágtatott s amikor eltűnt a bóbítás fák között, - Brentford feltápáskodott és elindult a sziamangok felé. Tántorogva és szédülő fejjel ért közéjük: az akarat vitte. De amikor elkiáltotta magát, - ugyanilyen tántorgó léptekkel és szédelegve, de egytől-egyig megjelentek a színe előtt.

Brentford remegő hangon szólt hozzájuk:

- Bízhatok bennem; hamarosan minden jól lesz.

És a sziamangok megfogták a karját és gyenge hangon, becéző szavakat kiáltottak felé. Akkor Brentford figyelmeztette őket, hogy ne kószáljanak szét; várjanak türelemmel rá. Mire visszament a helyre, ahol Júlia rátalált, ismét elfeketedett előtte a világ; leült a földre, csodálkozó szemekkel nézett körül s elvesztette eszméletét.

Júlia nem vette észre ezt, amikor megérkezett. Leült mellé, megfogta a kezeit s így szólt hozzá:

- Mr. Brentford, a falu népe fegyverekkel várja a majmokat. Lemészárolnák őket. De önnek velem kell jönnie és...

Akkor látta, hogy Brentford mindebből semmit se hall.

Bizonyos kérdések tisztázódnak.

Brentford négy napig volt eszméletlen. Ezalatt sok minden történt vele.

Négy bennszülött, Van Whool kisasszony vezetésével, hordágyra emelte Brentfordot s a telepre vitte. Ott a lelkész vette gondjaiba. Lehúzták róla fantasztikus öltözkét, amellyel szinte összenőtt már s amely helyenkint még londoni eredetű, máshelyütt őserdői nyersbőrökből álló volt. Van Whool felvágta a balkaron keletkezett gennyes duzzanatot; fertőtlenítő szerekkel mosta le az egész testét, - azután a kinin-adagok és injekciók is megtették hatásukat. Az ájulás mély és nyugodt álommá szelidült.

Ugyanakkor Van Whool Júlia, apja tudtán kívül, élelmiszeres-kosarakat vitetett ki az erdő szélére s a szolgák elújságolták, hogy a pálmaerdőből visszatekintve, láttak néhány sziamangot, amint a kosarak felé közeledett.

Brentford eszméletlenségének harmadik napján jelentették a lelkésznek, hogy az erdőben sziamangok járnak. Van Whool maga ment ki az erdőre, hogy meggyőződjön az igazságról. Hosszadalmas sétája azzal végződött, hogy egy narancsligetben furcsa kiáltozást hallott, amelyből a „Pepong”, vagy „Beppong” szavakat hámozta ki s amely néha úgy tűnt neki, „mintha egy tehén beszélne angolul.” Ő maga is kiáltozni kezdett, amikor rémülten - és felháborodva - vette észre, hogy nagy csapat sziamang rohan felé a sűrűből. Gondolkodás nélkül futni kezdett, de menekülés közben hátranézett s ekkor első impressziója megerősítést nyert. Ezek a sziamangok sok tekintetben különböztek azoktól, amelyeket Van Whool ismert. Egyenes tartásuk, gyorsaságuk és főleg az a körülmény volt szokatlan és meghökkentő, hogy szabályos sorokban futottak és legtöbbszörnél dárda volt.

- Pepong! Pepong! - kiáltoztak és már most mindegy, azért futottak-e Van Whool után, mert Brentfordnak vélték, vagy pedig támadó szándékkal-e?! - elég a tény, hogy Van Whool korát és állását meghazudtoló fürgeséggel ért a telepre; fegyverbe szólította a bennszülötteket s mivel úgy érezte, hogy a halál torkából menekült meg, - bizonyos dühvel sorakoztatta fel embereit a telep déli határán.

- Ha közelednek, - mondta remegő szakállal - csak lőjjetek közéjük.

S a sziamangok közeledtek. Mi mást tehettek volna?! Éppen abban különböztek az emberektől, hogy jóllakottan lelkesebbek voltak, mint korgó gyomorral. Nem akartak mást, mint követni vezérüket. Nem tudták, hogy vezérük egy másik világhoz tartozik, amely éppen azért elérhetetlen az ő számukra, mert pontosan olyan, mint az övék.

Közeledtek az embercsoporthoz, amely messziről azt az érzést keltette bennük, hogy csupa Brentfordból áll. Ha elérték volna, nyilván zűrzavar támad közöttük és egyik embertől a másikig futva kerestek volna magyarázatot kétségeikre. Dehát erre nem került sor. Moaka bízta őket, bár nem kerülte el figyelmét, hogy most nem ragadozó állatokkal állnak szemközt, hanem magukhoz hasonló lényekkel, akiknek éppúgy dárda volt a kezükben, mint nekik. De ezek a dárdák világítottak és dörögtek a végükön és sok sziamang felfordult, halálos sebbel, - anélkül, hogy bárki is hozzányúlt volna.

Riadalmuk és menekülésük vontatott volt, mert nem értették meg, mi történt velük. De, mert a puska golyók amúgyis megbontották soraikat, nem volt értelme, hogy rendet tartsanak és valóságos értelmi pánik tört ki közöttük. Hiszen értelmük aránylag bámulatosan fejlett, de teljességgel gyökértelen volt. Eszméletüket egyenes irányba terelte e g y e t l e n Brentford, de tökéletesen visszavetette sok Brentford, aki ismeretlen fegyverekkel támad rájuk.

Visszavonulásuk, állapította meg Van Whool később, nem kevésbé duzzogva, a legjobb időpontban következett be, mert a bennszülöttek jobban féltek ezektől a hypersziamangoktól, mint azok tőlük. A felsőbbrendű sziamang nehéz dió lett volna az alsőbbrendű ember számára, akit ez a felfedezés furcsa helyzetbe hozott.

Van Whool a történetek után hazaküldte szolgálait és híveit. Nem tartotta lényegesnek, hogy a menekülő sziamangok üldözésére induljon. Elképzelhető, hogy összeverődnek és ismét megkísérlik a telepre való bejutást, de a tapasztalatok szerint ez se jelenthetett veszélyt. Minek halomra öldösni őket, gondolta Van Whool, amikor ezek is élő lények és végeredményben még ártalmatlan lények is, ha nem akarnak többnek bizonyulni, eredeti rendeltetésüknél.

Hazatérvén, a nagy, fehéroszlopos verandán ebédelt s megkérdezte a lányától:

- Hogy van Mr. Brentford?

Júlia méltatlankodva felelt:

- Miért kérdezel ilyesmit, amikor tudod, hogy aggódtam érted?!

- Semmi az egész - mondta Van Whool, a húskivonattal bibelődve - meghátráltak.

- Szóval eleinte szembeszálltak veletek?!

- Igen! - felelte a lelkész megfontoltan. Júlia fejcsóválva nézett az ajtóra, amely a vendégszobába vezetett.

- Attól félek, hogy megzavarodott - mondta és Van Whool bólintott.

- Nem lenne csoda, - dörögte. - A láz teljesen legyöngítette és annyira elkéstünk a kezeléssel, hogy megítélésem szerint bármelyik roham végezhet vele.

- De ez nem bizonyos!? - kérdezte Van Whool kisasszony, tartózkodóan.

- Nem bizonyos. De lehetséges.

- Pedig sokkal jobban van, mint eleinte volt.

- Ez természetes. De azért óvatosan kell felfognunk a dolgot, Júlia. Nem tudhatjuk, ki volt és hogyan került a dzsungelba. Olyan közel van az Andaman-i fegyenctelep...

- Igen, igen, de nem valószínű - mondta a lány - akkor nem ragaszkodott volna annyira a majmokhoz...

Van Whool Bernát lecsapta az asztalkendőt és felállt.

- Ami a majmokat illeti, Júlia - mondta jellegzetesen lágy baritonján - ami ezeket a majmokat illeti, az én véleményem változatlanul az, hogy a dolog inkább ellene szól, mint mellette; és ez a véleményem alapos megfontolás eredménye, ha tudni akarod.

Tiszta ágy.

Meszelt falak között ugyanaz az ember is egészen más, mint mohos fák alatt. De Brentford, még első, gyenge napjaiban is következetes maradt.

Annyit tudott csupán, hogy a „sziamangok megtámadták a falut s a bennszülött lakosság elkergette őket.”

Ez aggodalmakat ébresztett benne; de nem tehetett semmit, olyan gyenge volt. Ismételt, sürgető kérdéseire Júlia kénytelen volt kegyes hazugsággal felelni: a sziamangok a teleptől nyugatra eső szelíd és dús erdőkbe vonultak vissza és valószínűleg szétszéledtek ott... De Brentford megkérte, hogy hozzon tollat és papirost, mert diktálni akar...

Első beadványát a kormányzósághoz címezte s a következőket mondta benne:

- A vezetésem és irányításom alatt álló rendezett erkölcsi felfogású és eléggé képzett belső-szumátrai sziamang-nép aláveti magát a Holland-Szumátra-i kormányzóság parancsainak és fennhatóságának. Természetesen védelmet és elismerést kér ezért. Harci és erkölcsi erőit egyetlen nagy cél szolgálatába kívánja állítani: az összes sziamangok megszervezése és civilizálása szolgálatába.

Dátum.

Brentford s. k.

A második memorandum sokkal hosszabb volt s azt a brit Foreign Office címén Sir Malcolm Arthur Luddall számára fogalmazta Brentford. Leírta benne jelentését Walker haláláról, a „Wales” pusztulásáról. Megírta, hogyan menekült a Védtelenség és a Magány elől, társakat keresve a rengetegben; hogyan fedezte fel a sziamangok tanulékonyágát, valamint:

„.... az átmenetet az ember és a kevésbé-ember, vagyis a majom között... Méltóságod csodálkozással tapasztalta volna, hogy kifejezőképességük olyan, mint az átlagos angol polgár szóbőségének köbgyöke. Érzéseik és hajlamaik elárulták közös eredetüket az emberi uralomvágy nemes ösztönével. Nem taníthattam meg őket a számok összeadására és Shelley erkölcsi felfogására: képtelenek lettek volna megtanulni, mert nem volt szükségük rá. Az angolnak sincs szükség arra, hogy számolni tudjon és megértse Shelleyt. Az általános védkötelezettségre volna szükségünk a brit szigeteken éppúgy, mint Szumátrában; és ez az, amit könnyen megtanultak sziamangjaim. Felfedeztem bennük a legnemesebb emberi erények csíráit: a bátorságét, a bajtársiasságét, határozottságét, - valamint azt a képességet, amellyel felismerték és gyűlölni tudták ellenségeiket.

Ön, Sir Malcolm, nem tudja elképzelni, miken mentem keresztül én, a városi ember és mennyire nevelésemnek és a családomban öröklődő katonás szellemnek köszönhettem életbenmaradásomat. Ha mérleget csinállok, azt kell látnom, hogy olyan helyzetben, amelyben gyöngébb lelkek magukon se tudtak volna segíteni, én még másokon is segítettem. Ismétlem, az lebegett előttem, hogy a kultúra nem számok és rímek összeadásából áll. Az őserdő szelleme lengett körül, és ez az egészséges szellem, higgye el. Azt kérdeztem: tudod-e, milyen nap van ma? És azt feleltem: nem tudom. Nem tudtam, mert nem volt fontos; és nem volt fontos, mert nem tudtam. Ha magamban kimondtam

egy számot, éreztem, hogy nem mondok vele semmit. Tíz?! Vajjon milyen lelkiismeretű ember lehet az, aki a sziamangokkal elhiteti, hogy ez a szám valóban *jelent* valamit?! Tíz dekát jelent?! - vagy tíz égitestet, vagy pedig tíz hernyót?! Nem tudom. És az se tudja, aki meg van győződve róla, hogy tudja. Mert ha azt mondom: tíz nap, - akkor kétszáznegyven órát mondtam és egyik más, mint a másik és mégis ugyanaz.

Van Whool lelkész leányának diktálok Mejangban. Minden vágyam, hogy keretet és támaszt adjak a sziamangnépnek, mielőtt visszazüllene állati sorsába, s elvesztené büszkeségét és öntudatát, amelynek megszületésénél jelen voltam...”

Ezekután arra kérte Luddalt és rajta keresztül a Külügyi Hivatalt, hogy adjon bevándorlási engedélyt az általa vezetett sziamangoknak valamely brit kolóniába. Hangsúlyozta, hogy tervei nem az emberi fajok ellen irányulnak, de igenis, támogatni és táplálni akarja a sziamangok faji önérzetét a többi majom- és állatfajtákkal szemben; és mindent meg fog tenni, hogy a sziamang-lakta területek egyesüljenek. Fejlődőképes, nagy és erős néppé akarja tenni őket, mert kiválóbbak minden fajnál, kivéve az embert.

Van Whool Júlia megmutatta ezeket a leveleket apjának is és együttesen úgy határoztak, hogy becsapják Brentfordot, a saját érdekében persze. Most már tisztában voltak a történetekkel; de azt is tudták, hogy Padangban éppúgy örülnek fogják tartani Brentfordot, mint Londonban. Hiszen még Van Whoolék is örülnek tartották. De ők az őserdő határán éltek és így sok minden világos előttük, amit a Foreign Office és a kormányzóság emberei éppúgy badarságnak tekintenének, mint a világsajtó. Aki csak állatkertben látott eddig majmot, az képzelődésnek fogja tartani az egész rendszert és történetet. De Van Whool lelkész sokkal rosszabbnak tartotta annál: mert tudta, hogy igaz. Látta a lándzsás majmokat és hallotta Brentfordot „népemről” beszélni. Nem volt kétséges előtte, hogy Brentford államfőnek hiszi magát és ellenségeinek tekinti azokat, akik el akarják választani a „híveitől”.

- Nincs más szó rá, gyermekem - mondta, amíg apró darabokra hullottak Brentford beadványai - nincs más, mint, hogy bűn ez, bűn az emberi méltóság ellen és bűn Isten ellen, aki egymás fölé és nem egymás mellé rendelte a fajokat.

Júlia felkapta a fejét:

- Nem veszed észre, mennyire téves az, amit mondasz?! Hiszen ugyanazt mondogd, apám, amit Brentford!

Van Whool hevesen tiltakozott.

- Visszautasítom! - mondta.

- De igen - felelte a lány - mert ez valóban bűn; valóban bűn az emberi méltóság és bűn Isten ellen, aki *nem* egymás fölé, hanem egymás mellé rendelte a fajokat. Ha eggyel kivételt teszel, felborítottad az egész világ egyensúlyát. Ha az ember nem csupán fejlettebb és nemesebb, hanem monopolizált példánya a Gondviselésnek, akkor igaza van azoknak, akik különbséget tesznek ember és ember között és ellenségei a kereszténységnek.

- Én is különbséget teszek ember és ember között és nem vagyok ellensége a kereszténységnek! - felelte büszkén Van Whool.

- Te ilyen különbséget teszel, más meg másmilyen különbséget tesz és te vagy a hibás, mert te kezdted! - felelte Júlia kipirult arccal és apja csodálkozva nézett rá, mert ilyen merésznak és határozottnak még sohase látta. - Te kivételes véleménnyel vagy bizonyos emberfajokról - folytatta. - Brentford kivételes véleménnyel van bizonyos állatfajokról. És majd lesz más, aki egy állatot az emberek fölé helyez és az éppolyan új pogányság lesz, mint amilyen régi pogányság egy embert a másik ember fölé helyezni.

- Szóval - mondta Van Whool lelkész bizonyos iróniával - te Brentfordnak adsz igazat.

- Én nem adok neki igazat, mert a majmokat képtelenség sorbaállítani és ezzel felborítani a természet rendjét. De ezt az ötletet az emberi társadalomból vitte magával és ezért én nem ítélem el őt az emberi társadalom nevében, amint te teszed. Az emberi társadalom nevében csak helyeselhetem, amit tett és amire törekszik.

- Szóval te a jó kereszténységet úgy értelmezed, hogy nyugodtan férjhezmehetsz egy bennszülötthöz?! - mondta Van Whool önuralommal. De Júlia felkészült a válaszra:

- Nem! A krisztusi egyenlőségnek semmi köze nincs a férjhezmenéshez, amint hogy semmi köze nincs az evéshez. Krisztus nem azt akarta, hogy mindenki ugyanazt egye, hanem, hogy mindenki egyék. Krisztus nem azt akarta, hogy egy maláji férfi fehér nőt vehessen feleségül, hanem, hogy minden férj szeresse a feleségét és minden asszony azé legyen, akit szeret. Krisztus nem azért ítéli el Brentfordot, mert szerette a sziamangokat, hanem azért, mert nem szerette a nemsziamangokat.

Van Whool kedvetlenül kelt fel az asztaltól, mert az a homályos érzése volt, hogy vereséget szenvedett.

- Hozd be a pipámat, - mondta mogorván és bosszantotta, hogy lánya vidáman és gyorsan engedelmeskedik.

Júlia megtömte a hosszúszerű pipát, lángot tartott föléje és Van Whool szippantásai nyomán nagyokat ugrott a kis láng... Júlia jókedve nem egészen onnan eredt, hogy könnyen és sikeresen védelmezte meggyőződését, amely véglegesen csak az utóbbi napokban alakult ki benne. Valójában Brentford nem lehetett olyan gyenge, olyan idegen és olyan örült, hogy ne legyen sokkal inkább az egyetlen fehér férfi Júlia utolsó hét esztendejében, az első fehér férfi, aki a gondjaira bízta magát. A legérettebb és legszelídebb asszony is ellensége kissé a férfinak, aki határozottan és erélyesen áll előtte; de semmiesetre sem ellensége annak a férfinak, akit vízszintes helyzetben ismert meg s aki nem képes felkelni. Az ilyen férfi az ő magánügye; átvette a sorsa irányítását és felelős érte.

Az ilyen férfi nem kalandot jelent, hanem elfoglaltságot; és az elfoglaltság mindenkor fontosabb a nőnek, mint a kaland, mert a kaland nem mindig köti le, de az elfoglaltság mindig leköti. Egy férfi, aki nem áll a lábán, minden nőt le tud venni a lábáról; és én okvetlenül hiszem, hogy Casanova és Don Juan azért hódított meg naponta más nőt, mert egyet se sikerült két napig megtartania.

Kétségtelen, hogy ezek az érzések megvoltak Júliában és kétségtelen, hogy nem voltak meg Van Whoolban. És mégis, tökéletes egyetértésben semmisítették meg Brentford beadványait és tökéletes egyetértésben állították Brentford előtt, hogy a beadványokat továbbították Emmahaven postahivatalába. Mert hiszen az igazságban nagyon nehéz megegyezni, de annál könnyebb megegyezni egy hazugságban.

Elv és nő.

Brentford és Van Whool kisasszony vonzalma nem volt különleges és meglepő se volt. Természetesen, símán adódott a két ember neméből és helyzetéből. A sietség zavart okozna valamely vonzalom alakulásában, ha az a vonzalom Kensingtonban, Potsdamban, Heiligenstadtban, a Canale Granden, Zuglóban, a Wörtherseen, a Maximilianstrassen, vagy a Calea Victoriein keletkezett. Mejangban pedig éppen ez a sietség volt természetes. Lázás és ösztönös sietség volt; valódi, mérhető lázzal és valódi, leegyszerűsödött ösztönökkel.

Benne volt, röviden és elkülönítve mindaz, ami bármely hasonló vonzalmat széppé és rúttá tehet.

Ha valamely nagyvárosban valamely férfi meglát az uccán egy nőt, aki csinos, karcsú, kíváncsú és fiatal; s a férfi minden idegszálával elérni kívánja ezt az elérhetetlent, - akkor arra kell gondolnia, hogy ez a csinos és üde nő, akit követ, magában véve nem is létezik. Csak életének szövevényes teljességével, családjával, rokonaival, pletykáival, étvágyával, varró-nőjével és különleges igényeivel együtt válik megfoghatóvá. Ha meg akarjuk szerezni, akkor elsősorban le kell mondanunk arról a képről, amit az uccán láttunk; tehát arról, *amit* meg akartunk szerezni. Mert ez az alapvető különbség férfi és nő között:

A férfi testének és lelkének egyetlen, elválasztható, külön fajsúlyú és vegyjelű része a nő iránti vágy, amely semmi kapcsolatban nincs törekvéseivel, akaratával, tehetségével és világszemléletével. Ezzel szemben a nő vágyai, szerelme, odaadása és odanemadása tökéletesen azonos a teljes *önmagával*. Megírtam egy könyvemben azt a különös igazságot, hogy ha egy nőt boldoggá teszek, ő lesz boldog; és ha boldogtalanná teszem, akkor én leszek boldogtalan. Azért van ez így, mert a nő legkisebb felületén is életprogramjának teljes egészével érintkezem; és amikor megkaptam tőle, amire vágytam, akkor már *arra* vágyom, hogy eldobjon, míg ő azt akarja, hogy újra vágyjam azt, amit az imént; mert közben kiderült, hogy ő vágyott arra, amire én vágytam. Különösen a mai nő gesztioin látható szépen, milyen végtelenül bölcs és erőszakos, mint maga a természet, amelytől megtanulta jogait, de nem vette át kötelességeit.

Azt akarja, hogy gyereke legyen és ezt úgy éri el, hogy provokálja a férfi lényének egy tizedrészét, amelyre e célból szüksége van; de végül a többi kilenc tizedrészt tartja meg és legvégül nem akar gyereket.

A férfi szerepe a legszánalmasabb ebben a „természetes” folyamatban, amelyből néhány legutóbbi évszázad kiherélte a lényegét és felfújta a formát; elsikkasztotta a célt és helyébe csempészte az eszközt, mint egy cigánygyereket, amely a család nyakára nőtt. A hormonális folyamat alig változott, a szekszuális rengeteget. Az a pillanat az uccán, amikor a férfi meglátta a nőt és megtetszett neki: még ma is ugyanaz, mint volt az őserdőben. Onnan kezdve aztán tisztára elrajzolódtott minden: nászéjszaka következik, amelynek az após, a háziorvos és a menetjegyiroda a főszereplői; s amelyben az történik, amit a férfi akar, de csak, mert azt akarja, amit a nő akar, - aki viszont nem akarja azt, amit kíván és nem kívánja, amit akar. Tehát az egész, természetes folyamatból csupán a folyamat maradt meg; de nem természetes.

A mejangi körülmények között ez is könnyebben volt felismerhető, mint a kulturális központokban. Brentford egyidejűleg vette tudomásul, hogy jobban van, hogy ezt egy nőnek köszönheti, hogy a nő szeméből a szerelem rövidhullámai áramlanak át belé, - és hogy ez tökéletesebben lefegyverzi, reménytelenebbül gátolja akaratában, mint a pokol, az őserdő és a vadállatok együttvéve. Nem volt szabad felkelnie, azután pedig nem sétálhatott messzire, nem maradhatott egyedül; és mindezt gondoskodásból, amiért hála és köszönet járt, még hozzá.

Brentford, akit lelke mélyéig átjárt a sziamangok sorsán érzett aggodalom, határozottan érezte ingerültebb pillanataiban, hogy: vagy meg kell ölnie szép és kíváncsi őrt, vagy bele kell szeretnie, hogy elfelejtse a sziamangokat. Vagyis, mint minden férfinak, választania kellett a Világ és a Nő között. Ez a választás sohasem szimbólikus; a költők hitették el, hogy az. *Valóban* le kell mondani a világról, vagy pedig *valóban* le kell mondani a nőről. Brentford a legtriviálisabb példára gondolt: az embernek vagy a kártyában van szerencséje, vagy a szerelemben. Így is volt. De mind a kettő elviselhetetlenül nehéz. Brentford nem az az ember volt, aki életprogramjától tágit; de a sziamangok fontosabbak voltak, Júlia viszont közelebb volt.

És az akarat, amely átvette a parancsnokságot a fogyó erő helyett a dzsungelben: itt a puha és vászonillatú ágyban s az evőeszközök mérsékletet hirdető csöngésében elvesztette jelentőségét. Brentford már csak gyenge volt és nem akart erős lenni, mert nem volt szüksége rá. Egy beteg sohasem hal meg akkor, amikor harcolnia kell az életéért más életekkel szemben. A beteg akkor hal meg, amikor már nyugodtan élhetne. Ez természetes.

Napi sétáikban Brentford türelmetlenül magyarázta álláspontját és kalandjait; Júlia pedig türelmesen helyeselt. Gyakorlati érvei kelepccék voltak, amikbe Brentford minden esetben beleesett.

- Mi történik akkor - kérdezte egyízben - ha maga, Isten őrizz, meghal?!

- Van már helyettesem, Moaka. Ő volt az első hívem s a legtanulékonyabb. Ő már nemcsak engedelmeskedni tud, hanem parancsolni is.

- Rendben van, - felelte Van Whool Júlia - és ha Moaka is meghal?! A magától szerzett közvetlen tudást nem lesz ideje továbbadni és mindegyik kevesebb fogja megtanítani az utódát, mint amennyit ő tudott.

Brentford türelmetlenül felelt:

- Nem hiszem, de ez nem is fontos. Vajjon az emberi közösségek fejlődése folyamatos?! Mekkora lenne ma Nagy Sándor birodalma?! Az ilyesmi személyekhez van kötve. Én a jelennek dolgozom.

- Ugy - mondta a lány - de a diktátorok mind azt mondják népeiknek, hogy minden tettük a jövőért van, a nép jövőjéért. Ők a holnap emberei. Ma lemondást követelnek a holnapi boldogságért. De a történelemben ez sohasem következett be. A vonuló harcosok, a piramisépítő rabszolgák s a légiók sanyarú élete csak évszázadokkal későbbi könyvekben szerepelt, mint Nagyság, Hatalom és Gyönyör. Közelről nézve csak egy ember nagysága, hatalma és gyönyöre volt.

Brentford éppolyan dühösen hallgatott, mint Van Whool lelkész, néhány nappal előbb. Ha Júlia érvei igazak voltak, akkor ezt önzésének köszönhetette, mert ki akarta egyenlíteni az ellentéteket apja és Brentford között. A Vallás és Diktatúra ellentéte volt ez, amelyben a Nő álláspontja győzött, aki egy képzeletbeli Vő és egy képzeletbeli Após ellentétének látta ezt az ellentétet.

A lóp meséi.

Nagy eső utáni nap volt. Az új Nap sugaraiban szinte hallhatóan forrt és párolgott a miriád vízcsepp a leveleken, fűszálakon és gyümölcsön. Van Whool méhesében Brentford úgy érezte magát, mintha Európában lenne. Megvékonyodott ujjai között cigarettát tartott, amely rohamosan fogyott mohó szippantásai nyomán. Percről-percre melegebb lett; bodzaillat lengett körülöttük s Júlia arca a fehér sisak alatt olyan rózsaszínű volt, mint egy hízelkedő festmény.

Brentford a sziamangok társadalmi és erkölcsi haladottságáról beszélt; egynejtűségükről s Dud-Dar csábításáról. Ez a kérdés határozottan érdekelte Júliát. Brentford szárazon és füledt tárgyilagossággal magyarázott, de a lány azt hallotta belőle, amit akart.

- És maga, hogy bírta ki ilyen sokáig, magához hasonlóknak nélkül? - kérdezte. Brentford nem értette a kérdést.

- A sziamangok hasonlóknak voltak hozzám - felelte.

- Óh, nem úgy gondolom. Mi hiányzott *legjobban* magának a rengeteg idő alatt, amit a vadonban töltött.

Brentford összehúzott szemekkel nézett maga elé, a reggeli sugárzásba.

- Nem tudom, - mondta. - Különös, de ha visszagondolok arra az időre, nem jut eszembe semmi, ami rendkívüli módon hiányzott volna.

A lány csöndesen felelt:

- Szerencsés ember. Nekem hiányzott volna... a maga helyzetében... egy férfi, akivel így elbeszélgethetek.

Brentford bólintott.

- Igen, - mondta - az hiányzott, egy nő, aki...

- No látja, erre gondoltam. Bizonyos mértékig a...

Csönd támadt. Brentford kellő szavakat keresett.

- Az ember nem is hinné - kezdte.

- Igen...

Ezt a témát be is fejezték ilyenformán. Júlia bement a házba és Brentford utánanézett. Minden vér a fejébe szállt, amint a lány karcsú derekát s alakjának harmónikus ringását nézte.

Aztán feltápáskodott és szinte kisurrant a kertből.

A díszes tetejű házikók között elsietve, csakhamar ültetvények közé ért. Lihegett s szíve hevesen, egészségtelenül dobogott. Legalább egyetlen irányban, találmra, át akarta kutatni a környéket. Bizonyos volt benne, hogy a sziamangok nem mentek el messzire. Hallotta, hogy Júlia ennivalóval telt kosarakat vitetett ki nekik a határba. S most az erdő mentén sietett felfelé.

A napfény erősen tűzött le s Brentford a szívére szorított kézzel állt meg időnkint. A talaj süppedőssé és szürkévé vált s a fák helyét alacsony, ragacsos-virágú cserjék vették át. És Brentford ismerős nyomokat látott a lápon.

Tovább sietett, kiáltozva. De teljes némaság fogadta kiáltásait. Csak egy hosszútestű, szürkészöld madár ugrált a cserjék közt; fehértövű csőrét a lápba döfködve. Brentford növekvő izgalommal ment tovább.

Körülötte egyre szürkébbé vált a táj. Az ég nem volt elég tág és kék, a sugárzás elég erős, hogy felvidítsa ezt a lápot, amelynek növényzete terjengős, tüskés, ragadós és mérges volt s amely magához húzott minden életet.

A bokrok között, amelyek, virággal telve, nehéz, émelyítő illatot árasztottak, Brentford egy jó barát hullájára bukkant. Homahi volt az; hátán feküdt, vicsorgó fogakkal, mereven s az ujjai görcsös erővel kulcsolták körül törött lándzsáját. Szeme rebbenés nélkül tudott már a Napba nézni; nyelve szederjes és duzzadt volt, de táskája ott feküdt a válla mellett.

Brentford tovább sietett. Tíz lépéssel arrább két harcos teteme hevert, aztán, arcával egy tócsára borulva, Gutta; Moaka és Szi-Huhu gyereke, aki annyira szerette Pepongot...

Ennyi volt az egész, Brentford bejárta a környékét, de nyomot se talált, amely arra mutatott volna, hogy többen is jártak itt... De az kétségtelennek látszott, hogy Homahi és társai itt aludtak egy éjjel; hogy sebesültek voltak és halálosan fáradtak; hogy körben topogtak, tanácstalanul és reménykedve, talán órákon át...

Brentford legyengült szervezete nem bírta már ezt a gyors kapaszkodást. Leült a lápra és sírt. Megfogta Homahi fejét; ujjait a fehéresszürke hajkorona közé fúrta.

- Gyenge voltam - motyogta - és az én gyengeségem volt a ti halálotok. Az erő minden. Erő és bátorság. Ugylátszik, gyenge és gyáva lettem. Talán már soha meg nem találom a többieket.

Nagy erőfeszítésbe került, hogy felkeljen a puha és iszapos földről. Elindult lefelé a lápon; remegő szájszájával, borus homlokkal és botladozva, mint egy megvert hadvezér.

Homahi üveges szeme az ízzó Napba nézett és talán több biztatót látott ott, mint Brentford a virágzó rizsföldeken, amelyek mélyen a liget alatt, ezüst tavakban álltak. Homahi értette meg legtökéletesebben Brentford lelkének bátor és emelkedett szárnyalását; Homahi tudta legtisztább szívvel gyűlölni az ellenséget és Homahi értette át leginkább, hogy a dárda csak szimbóluma az erőnek, amely belülről kell, hogy jöjjön: hiszen megölni valamely támadót korántsincs akkora erény, mint eleve és öntudattal *vállalni* a gondolatot, hogy ölni fogunk.

És most Homahi is halott; és a legszomorúbb, hogy igaza van a lelkész lányának: a hatalom is születik és meghal, akár az egyes ember; mert a gyávaság tartósabb, mint az erő.

Az ellobbanó láng.

Éjszaka volt; bársonyos és szomorú, mint egy Mahler-szimfónia. A síma és kövér pálma-levelek feketén hajoltak a vakítófehérre meszelt házfal fölé, amelynek komor ablakai egy sápadt arc árnyékolt szemgödreire emlékeztettek. Valahol egy kutya vonított esztelenül. A hosszú és lapos ház szélső ablakánál állt Brentford, vállába húzott nyakkal, szinte meg-görbülve láthatatlan korbácsütések alatt. Befelé nézett a szobába, amelyben égett a villany s amelyet nagy, széles függöny takart el a külvilág elől. De ez a függöny finom szövésű volt és könnyű, mint a köd. Brentford előrehajolva tisztán látta a szobát és benne a lányt, amint rövid hálóingben járt és tett-vett.

Brentford nem is tudta, hogy került tulajdonképpen ide. A ház belső udvarán bennszülött nem járhatott, csak Kalaingai, egy öreg asszony-cseléd.

Három nappal ezelőtt történt először, hogy Brentford álmatlanul járt a belső kertben, amelynek szanaszét heverő kertiszerszámai ezüstté és ébenfává varázsolódtak a holdsütésben. Akkor látta meg az ablakot, amelyből lobogó világosság látszott; s benézett rajta, azt híván, hogy a saját szobája az, amelyben égve hagyta az olajlámpát... De nem, Júlia szobája volt s a lány már az első alkalommal is finom anyagból készült, furcsán rövid hálóingben járt-kelt és aztán is, minden este félóránál tovább talált tennivalót, amíg végre lefeküdt és eloltotta a lámpát.

Ez a három este nem rokonszenves, de teljességgel érthető változást idézett elő Brentford magatartásában. Homlokát az aránylag hűvös falhoz szorítva, úgy érezte, hogy halánték-ereinek lüktetése alapjában rázza meg az egész házat. Sok volt neki a testi szépségnek ez a pompája; mint ahogy a halálra éhezettnek sok, ha egyszerre kedves ételeinek dús halmával találkozik egy kirakatban. Brentford is így volt vele: embertelenül vágyódott a kirakat mögé, de tudta, ha bezúzza az elválasztó üveget, minden reménye elveszett.

Amikor ezen a napon a szoba sötét lett, Brentford sokáig állt még mozdulatlanul az ablak alatt. Hallani akarta Van Whool Júlia lélegzését s nehéz, helyezkedő mozdulatait az ágyban. De nem hallott semmit. Akkor ellopózott a kertből s kiment az útra, amely fehéren és nyurgán tekergett a görbe, színes házak között. A bennszülöttek nem érdekelték egyáltalán; amint hogy általában, megcsappant az érdeklődése az emberi nem iránt. Éppen ezért volt nehéz a szíve s lázadt fel önmaga ellen. Tökéletesen elfeledkezett arról a becsvágyó és határozott énjéről, amelynek kalandos megmenekülését köszönhetette s amely nem hagyta cserben a Halál küszöbén. Ugyálszik, az ember csak akkor tud igazán férfias lenni, ha nő nincs a közelében.

- Ó, egek! - sóhajtotta - milyen szerencsétlen vagyok.

Derekasán küzdött ösztönei ellen, amik követelték ezt a nőt. De hasztalanul vitázott önmagával:

- Amint az őserdőben nem gondoltál nőre, ugyanígy csodálkozol majd önmagadon, ha valamikor Londonban, vagy Párisban eszedbe jut mostani problémád. Akkor rengeteg nő lesz körülötted és csaknem mind elérhető; és nem fogod megérteni, hogyan hihetted egy percre is, hogy *nem* tudsz meglenni Van Whool Júlia nélkül...

Mindazonáltal a negyedik nap délelőttjén, míg szokott pihenőhelyükön, a méhesben üldögéltek, éppen Júlia kérdése robbantotta fel a helyzetet:

- Mi van magával napok óta, Brentford?! - kérdezte a lány. - Már kezdtem hinni, hogy egészségileg rendbejött, elfelejtette azokat az átkozott sziamangokat; és most megint azt látom, hogy búskomor, szórakozott és ingerült...

Brentford torka hirtelen kiszáradt; nyögve felelte:

- Nem a sziamangokról van szó.

A lány arca felderült.

- Akkor nincs baj. Talán az otthonára gondolt?! Mihelyt rendbejött...

- Nincs otthonom! - szakította félbe Brentford szárazon. Van Whool kisasszony szürke szemei felragyogtak:

- Mi más lehet?! Árulja el nyugodtan, Brentford.

A férfi ránézett, vörös szemhéjai alól.

- Igen?! - mondta hevesen - elmondhatom?! Jó! De ne felejtse el, hogy én Szumátra belsejéből jöttem és nem a Piccadillyről. A helyzet az...

A lány kíváncsian nézett rá; gondatlanságot tettetve, bár erősen dobogott a szíve, hiszen a bevezetés körülbelül megszabta a dolog várható irányát... Brentford utálta, hogy most szavakra kell bíznia magát; gyenge és hibás szavakra erős és elháríthatatlan indulatait...

- A helyzet az, ha meg kell mondanom, hogy... nem tudok sokat teketóriázni. Nem úgy kerültem ide, mint egy lovag, vagy udvarló, vagy nőcsábász, akinek feltett szándékai vannak. A fene egye meg, mindenre számítottam, csak arra nem, hogy...

- Mire?!...

Brentford sóhajtott.

- Nézze, nem olyan könnyű ez. Én mindig hittem a hivatásomban, pedig ma már tudom, hogy nem is volt hivatásom. Mert repülni bárki repülhet, például. De az erdőben megtaláltam a magam helyét és megtanultam, hogy mi az, amit csak én végezhetek el, más nem. És ez a hitem megmaradt abban az órában is, amit az életem utolsó órájának hittem... és ez a hitem nincs meg most, amikor...

- Én nem hiszek ebben a hitében - mondta Júlia őszintén.

- Az nem baj! - felelte Brentford, heves mozdulattal - az a baj, hogy én nem hiszek már ebben a hitemben...!

- És ki tehet róla?!

- Maga.

Van Whool kisasszony vállat vont és mosolygott. Az ilyesmit könnyű megérteni, de azért mégis feltette a kérdést:

- Hogyan?! Nem értem.

Brentford sötéten bámult maga elé.

- Az történt, hogy meglestem magát.

A lány felnézett.

- Engem?! Ho...

- I... igen. Már három este, az ablakán át. Nincs rá mentség, ne is mondja meg a véleményét. Az enyém ugyanaz... És nem azért vallottam be ezt, hogy enyhítő körülménynek tudja be, hanem egyszerűen azért, mert nem bírom ki maga nélkül, mert meg fogok örülni, ha... ha nem történik valami, amivel betetőzhetem ezt a bűnömet.

Hirtelen megfordult.

Nem értette a dolgot, nem hitt a fülének s ezért szemeit meresztette a lányra, aki hangosan nevetett... *Nevetett...!*

- Ó, milyen igazi férfidolog ez! - mondta, míg nevető szájából kicsillantak a fehér, nedves fogak. - Csoda, hogy még nem akasztotta fel magát, bánatában! Dehát, mondja el, mit látott tulajdonképpen?!

Brentford együgyű arcot vágott.

- Elmondani?! - kérdezte. - De hiszen...

- Nem olyan nagy eset, - mondta elkomolyodva és nagylelkűen a lány. - Fő, hogy nem volt magánál fényképezőgép.

Brentford felegyenesedett és tragikus arccal állt meg a lány előtt.

- Dehát nem érti meg, hogy...

- Mit?! - kérdezte Van Whool Júlia nyugodt mosollyal.

- Nem érti meg, hogy ez nem beszédtema és nem egy kis, frivol történet, ennek következményei vannak bennem és valamit tenni kellene. Nem tudok szavalni. Értse meg, én...

A lány is felkelt.

- Mért nem tud szavalni?! - kérdezte iróniával - gondolja, hogy a sziamangoknak szaval és próbáljon meggyőzni...

- Miről?! - kérdezte Brentford.

- Ez az, amivel nem vagyok tisztában, - mondta a lány - mert mindent megmondott, csak azt nem, hogy mit akar.

Elment a kavicsos úton és Brentford kétségbeesve nézett utána.

Éjszaka.

Brentford egész nap nem találta a helyét. Komolyan foglalkozott a gondolattal, hogy megfelelő felszerelést szerez és visszaszökik az őserdőbe. Egy jó puskával valóban az őserdő ura lehetne. És miért nem szerezhetne *több* puskát?! És miért ne taníthatná meg a sziamangokat a lőfegyver használatára?!

És miért ne tanulhatnák meg, hogy arany- és ezüstércet keressenek; amelynek birtokában csakúgy vásárolhatnának fegyvereket, mint az emberek!

Ezek a gondolatok elterelték a figyelmét Júliától, de cseppet se hatottak megnyugtatóan felzaklatott idegeire, amelyeknek minden ellenállását felemésztette a többhónapos láz. Szíve is rendetlenül működött. Gondolatai éppolyan lázasak voltak, mint az érverése.

Egész nap járt-kelt és kerülte az embereket. Láta Van Whool lelkeszt, aki egy nagy könyvvel a karja alatt sietett végig a napos uccán. Egy asszony vaját vitt kétkerekű talicskáján. Öt apró, csokoládészínű gyerek egy tenyérynyi nagyságú orrmányos-bogárral játszadozott. Hátára fektették a bogarat, amelynek lábai úgy jártak a levegőben, mint valami megbolondult gép.

Brentford káprázó szemekkel járt ebben az éles, hangos és sugárzó világban, amelyet teljesen idegennek érzett. Nem érdekelte Van Whool lelkeszt, sem a hóna alatt levő könyv, sem a gyerekek. Aránylag leginkább még a bogár érdekelte, amely ott kínlódott, megalázva és szégyenletesen a visítózó gyermekek között.

Valósággal megszökött a közös ebéd elől és Van Whool meg is kérdezte a lányát:

- Mi van a vendégünkkel, Júlia?

- Sétál, - felelte a lány - már jobban van és nehezen szokja meg a tétlenséget. Szerencséje ez a kényelmes átmenet: ha mindjárt Angliában tért volna magához, talán meg is bolondult volna a különbségtől... Ugy megszokta a harcot, hogy képtelen abbahagyni. Most önmaga ellen harcol. Utóvégre másfél évig élt a pokol közepén.

- Ő nem hiszi el - mondta Van Whool, a fogait piszkálva - nem akarja elhinni, hogy másfél év volt. Azt hiszi, csak pár hónap... Pedig emlékszem, hogy tavalyelőtt a Telegraph írt a két angol repülő eltűnéséről... az Andaman-szigeteken keresték őket, eredménytelenül...

- Igen, igen, - mondta Júlia türelmetlenül - sok mindent nem képes megérteni, amint hogy mi sem értünk benne mindent. Az embernek nincsenek évgyűrii.

- De van időérzéke, - mondta Van Whool. Júlia hevesen rázta a fejét.

- Az évgyűrű sokkal megbízhatóbb dolog, mint az időérzék, - mondta.

- Sokat foglalkozol vele - jegyezte meg Van Whool később - de legalább nem unatkozol. És végre is, jól teszel vele, amire *itt* ritkán nyílik alkalom.

- Jobb is így - felelte távozóban Júlia - mert egy ember, aki *folyton* jó, olyan, mint a vastagon megcukrozott rostélyos.

Ő maga is erősen a délelőtti „leleplezés” hatása alatt állt, amint azt becsületesen bevallotta magának. Csakhogy ez a hatás az ő esetében egészen más volt.

Tudta, hogy a dolog nem marad ennyiben, de nem látott problémát benne. A körülmények kiszámíthatatlanok, - ez az érdekes. A végeredmény nem kétséges, - ez a megnyugtató. Az ember vár és megy a dolgok elé.

Brentford késő estig járkált a faluban, mint egy alvajáró. A bennszülöttek elbújtak előle s elkerülték a lábnyomait.

Brentford Moakára gondolt és szíve csordultig megtelt keserűséggel. Mire gondoljon, ami elérhető, nemes és reménytelen?! Vagy szép valami, vagy elérhető. Vagy elérhetetlen, vagy csunya.

Észre se vette, hogy este lett, felragyogtak a csillagok. Hazament. Szobája asztalán hideg sültet, bort és gyümölcsöt talált. Keveset evett, szórakozottan. Kint szél támadt, porral tele szél, amely olyan kopogással szórta szúrós tartalmát az ablakokra, mintha eső verné őket.

- Hiszen a vége úgyis az lesz, - gondolta Brentford - esni fog. - Jó a sziamangoknak, amelyek a fákon ülnek és a lombok betakarják őket. Ezek nem tudnak rólam, nem tudnak az ígéret földjéről és így nem tudnak önnön nyomorúságukról sem. Jobb lett volna, ha semmi se történik abból, ami történt. Senkin se lehet segíteni, mert egyik lény megakadályozza, hogy a másikon segítsenek. És mi végre volt az egész?!

- Hogy beszélhetsz így, - torkolta le magát, - egészen megváltoztál. Gyáva vagy és megalkuvó; ki akarod magadból irtani a gondolatot, amely utadban van, amikor a nőhöz mennél. Igen, te vagy az oka, hogy nem lehet segíteni rajtuk. Vissza kellene menned, hogy újra és újra felrázd őket tespedtségükből; össze kellene szedned a megmaradtakat, beszervezni a többieket, mert nincs rosszabb munka a félbemaradt munkánál.

Csakhogyan ebben a világban, felelte magának, úgylátszik minden munka félbemarad, mert az élet rövid és az erő kevés. Mi az ördögnek kezdünk bele egyáltalán valamibe?!

Kiment a kertbe, de a szélvihar megállította. Szembefordult vele, dühödten és keserűen, mint egy megfoghatatlan és földöntúli erejű ellenféllel.

- Szigong! - kiáltotta - látod ezt a szemét világot?! Megyünk libasorban a szél ellen és süt a Hold, ez az egész.

Megborzongott a láztól; csattanás hallatszott s utána tompa dörgés. Nem hallotta a hangját s szinte ököllel támadt a szélre, amint előrenyomakodott. A ház fala fehér volt és ferdének látszott a rongyként rácsapódó árnyékban. Vonítás hallatszott, de elnyelte a szél bújása és távoli füttye, amely a hegyszorosból hangzott ide. Brentford beletaposott a szélbe s az árnyak után kapkodott, tántorogva és csikorgó fogakkal. Az ablak, amely felé igyekezett, sötét volt, de nyitva. A hosszú, fehér függönyt a vihar kirántotta a szobából s most úgy lobogott fehéren és szederjesen, mint egy haldokló nyelve. Brentford elérte a falat s megkapaszkodott az ablaktáblában. Kiáltani akart, de újra erős csattanás hallatszott s az eső olyan mennyiségben s olyan hirtelen zuhant le, hogy a fehér és lobogó függöny egy pillanat alatt csuromvizesen és feketén bukkant le, a falhoz tapadva. Brentford felhúzta magát a párkányra.

Szavak a viharban.

Ott kuporgott a sötétben, hátát verte az eső, amíg egy villám meg nem világította. És akkor hangot hallott a szoba belsejéből:

- Brentford!

Ez a hang nem volt ijedt és nem volt haragos; barátságos se volt, - csak megállapító.

Brentford beugrott a szobába és becsukta maga mögött az ablakot.

Egy újabb villámcsapás fényében meglátta Van Whool Júliát, aki fekete, vagy kék köpenyben állt egy íróasztal-féle bútor mellett, amelybe két kézzel kapaszkodott.

- Nem bírom tovább - lihegte Brentford - ne törődjön vele, mit beszélek; de nem bírom tovább. Nem a szépségére és nem az okosságára van szükségem; nem akarom boldoggá tenni és nem akarom boldogtalanná tenni. Magát akarom. Így, ahogy van és most.

Júlia szemei már megszokták a sötétséget, amelyben úgy lobogtak Brentford zöld szemei, mint két imbolygó lámpa a Styx felett... A lány elgondolkodva nézett maga elé; nem volt nyugodt és nem volt nyugtalan.

- Júlia - suttogta Brentford; de ebben a suttogásban nem volt semmi gyengédség. - Júlia, én elvakult, kevély ember voltam és az őserdőben hatalmasan kifejlődött minden rossz tulajdonságom. Talán mégis az az erős, aki megalázkodik.

Hosszú ideig csak az ég dörgése hallatszott, aztán megint a zápor verése és megint a dübörgő fellegek...

- Igen - mondta Brentford, valahol Júlia baloldala mellett - meg akarok alázkodni. Meg akarok alázkodni, maga előtt.

Júlia felsóhajtott.

- Miért nem Isten előtt, Brentford? - kérdezte kiáltva.

- Istent én már nem találom meg. Mert nem hiszek benne. Én az emberben hittem és esküszöm, hogy a malária spirohétái győztek le, semmi más. Én hajlandó vagyok *nem* hinni magamban többé. Az elmúlt napokban úgyis arra gondoltam, hogy talán a gyöngeség a világ ereje. Az abszolút Erő elpusztítaná önmagát. Bennem volt valami az abszolút Erőből; különben nem repültem volna Londonból Mandzsuriába és Manilából Szumátra közepéig, minden ok nélkül... Én elpusztítottam magamat a saját erőmmel és elpusztítottam a sziamangokat, a saját erejükkel, amelynek tudatára ébresztettem őket... és elpusztítottam volna bármely népet, amely a kezembe került volna, mert nem hagytam volna őket eltespedni és úgylátszik csak két út van: a tespedés lassú halál, a küzdelem gyors halál. Más nincs.

- Élet is van, - mondta Júlia. - És Istenről beszéltünk.

Brentford leroskadtt a földre, erősen dobogó szívvel és úgy mondta:

- Jogom van eldobni egy hitet és az ellenkezőjében hinni tovább. De *mi* Istennek az ellenkezője...

- Az ördög, - mondta Júlia - és maga az övé volt.

Brentford felkelt a sötétben és szinte megkönnyebbülten mondta:

- Tényleg! Milyen egyszerű.

Előrenyújtotta a karjait és megérintette a lány nyakát.

- Minden nagyon egyszerű! - kiáltotta, túlharsogva az égzengést. - Isten és Ördög, ez az egész. Magyarázza meg ezt a majmoknak! Én abban hiszek, amit meg tudtam magyarázni nekik. Amit egy sziamang nem tud megérteni, az nincs is. Mi is sziamangok vagyunk és nem tudjuk megérteni Istent. Tehát nincs Isten.

- Magunkat se tudjuk megérteni, - felelte Júlia csendesen - tehát mi se vagyunk...

De Brentford nem figyelt rá. Egész testében remegett. Homloka tüzes volt, tekintete fátyolos. Tántorgott.

- Magának láza van, - mondta Júlia, - le kell feküdnie.

- Nem akarok, - kiáltotta Brentford. - Nincs lázam. Magát akarom és meg fogom kapni, ha addig élek is; van még valami akaratom és az elég.

- Csak a maga akaratán múlik? - hallotta Júlia hangját s ez olyan volt, mintha egy láthatatlan lény szólna hozzá valahonnan. De Brentford határozottan felelt:

- Igen! Az én akaratomon múlik minden! Pokolba mindenféle elmélettel, amely elveszi az ember hitét önmagában! Én meg akartam menekülni, az őserdő nem akarta, hogy megmeneküljek: az én akaratom győzött, megmenekültem. Én magát akarom, maga nem akarja, de az én akaratom erősebb, - még most is, amikor gyöngö.

A mennydörgés elcsitult, a zápor egyenletesen verte az ablakot. Brentford leroskadott az ágyra és Júlia mellette állt, mint egy fehérfejű fekete szobor.

- Én nem mondtam, hogy nem akarom, - mondta lassan, - de talán a végzet nem akarja...

- Hát az mi! Ki az?! - kiáltott Brentford, lobogó vörös hajával - hol van, micsoda?! Mit tehet az ellenem és ellenünk?!

- Ne kiabáljon, - mondta a lány - például azt teheti, hogy maga kiabál és őrzöng, ahelyett, hogy kedves volna és méltóságteljesen udvarolna... Ezt például én sem akarom, maga se akarja és mégis így van.

- Igaz. De tekintse, hogy milyen állapotban vagyok és mit szenvedtem; és hogy azt a nőt, akit szeretni tudtam volna, akkor ismerem meg, amikor már... már mindegy, hogy ki... csak nő legyen.

Csönd támadt s a lány kissé elérzékenyült.

- Talán... annál jobb, nem?!

- Nem, - felelte Brentford rekedt hangon. Kissé lecsillapodott, de ekkor is két malomban öröltek. Júlia leült mellé az ágyra.

Brentford megfordult és, mintha tüzet érintett volna az ujjai hegyével, felkiáltott. A fekete, selymes pongyola szétnyílt és Brentford valami forró és síma és rugalmas húshoz ért, amelyről nem tudta, micsoda, csak görcsösen összehúzta az ujjait és föléborult. A lány mély lélekzetet vett és ülő helyzetében is kiegyenesedett. Tudta, hogy nem tudja, mit tesz. Öntudata lebegve figyelte cselekedeteit, amelyeknek csak kritikusa volt már, ura nem.

Azt érezte, hogy forró lehellet éri az arcát és két sovány, erős kéz ragadja meg a derekát, amely, mintha az érzékenysége felfokozódott volna, pontosan és egyenként érezte a ráfeszült kezek kidagadó ereit.

Azután egy hosszú és szikár test borult fölé és egy pillanatig elcsodálkozott, mert semmit sem érzett, se vágyat, sem ellenkezést. De egyszerre csapkodni, marcangolni, fojtogatni kezdte a

parancsoló ösztön, amely a pórusain ömlött át belé. Torka elszorult s úgy érezte, mintha valami bogár lenne, teljesen különálló alsótesttel, amely függetlenül magát a központi, mérsékelt akarattól és eszelős táncra vágyik. És ez az eszelős tánc megkezdődött.

De alig, hogy megkezdődött, hirtelen hidegséget érzett, amely sejtelmesen megelőzte a következő pillanatban történeteket. Brentford lefordult az ágyról, mint egy fadarab és ugyanúgy koppant.

Júlia felugrott, tágranyílt szemmel meredt a sötétbe. Hörgést hallott, két mély sóhaj között.

Az asztalhoz lépett és remegő ujjakkal meggyújtotta a lámpát. Kint elkésett, távoli dörgés hallatszott.

Brentford a földön feküdt, szederjesen és alig észrevehető módon rángatózva. Júlia mindjárt arra gondolt, hogy ez szívattak lehet. Nem törődött önmagával, úgy ahogy volt, egy szál ingben berohant apja szobájába.

Brentford nem tudott a végső küzdelemről, amelyet teste folytat a végső ellenféllel. Pillanatokra tökéletesen felszabadult az idegeinek minden befolyása alól. Szelleme az őserdők lombja közt járt és Moakát kereste; de nem a hős Moakát, hanem a szerelmében csalódott Moakát. Láta Homahit a Liang partján ülni; Homahi a halakat nézte a vízben; de ez nem a bátor Homahi volt, hanem a vidám.

És az egész őserdő megváltozott, pillanatok alatt. A virágok illatoztak s a vadállatok sétáltak és nyoma se volt a karmos és tépő tülekedésnek; és Brentford szelleme nem is emlékezett rá, hogy itt valaha különböző erők ütköztek meg és nem is tudta, miért tették volna ezt?! Olyan természetesnek látszott minden; mert hiszen mi látsszék természetesnek, ha a Természet nem az?! Ebben a csodálatos világban még sohasem járt Brentford, - holott eleddig *csak* ebben a világban járt. De most, felszabadult szelleme nem vitte magával a lázt; sem azt a lázt, amit az őserdőben szerzett, sem azt a másikat, amit magával hozott a világra. Tudta, hogy a tigrisek gonoszak, de tudta, hogy ez így van rendben; és ha így van rendben, akkor nem is gonoszak. Tudta, hogy a sziamangok valójában cseppet se különbek a többi majomfajtánál; és csak akkor lesznek különbek, ha elismerik, hogy egyáltalán *nem* különbek náluk. Tudta, hogy a Nap nem azért meleg, hogy a csillagászok felfedezzék, hanem ez a felfedezés csak parányi hála a Fényért. És hirtelen azt is tudta, hogy van Isten. Nem tudta, honnan tudja, de egyszerre csak tudta. Szerette volna elmondani Júliának, hogy tudja, de az ilyen kései felfedezéseknek éppen az a sajátsága, hogy nem mondhatók el senkinek. Van Isten, igen, aki ugyan saját képére teremtetten az embert, de ez nem jelenti azt, hogy az ember is saját képére teremtheti Istent. Nem tudjuk elképzelni, milyen: és éppen ez mutatja, hogy milyen. Nem tudjuk megérteni, hogy *van*; és éppen ez bizonyítja, hogy lennie kell. Ugy képzeltük el, mint önmagunk tökéletesebb mását s ezzel kezdettől fogva elhibáztuk a dolgot; megaláztuk Istent és felmagasztaltuk önmagunkat.

Egyszerűen, ahogy a szél fúj a hideg, hajnali felhők felett, úgy tudta mindezt Brentford és elhatározta, hogy ezentúl más ember lesz. De ezentúl semmilyen ember nem lett; mert meghalt.

Amikor Van Whool lelkész belépett a szobába, lánya már ismét ott állt Brentford teste mellett. És Van Whool végignézett ezen a testen és végignézett a lányán is. Egész lényében megrendülve állt ott, de lelkében fennhangon mondta:

- Én most orvos vagyok, azután lelkész leszek s csak legvégül lehetek apa.

És megszólalt:

- Hozzál vizet.

Azután letérdelt Brentford mellé és megnézte. Visszaszólott:

- Ne hozzál. Már meghalt.

Lehúnyta a szemeit és imádkozott.

- Nem is tudom, milyen felekezethez tartozott, - mondta azután, homlokát ráncolva. De Júlia így felelt:

- A halottak felekezetéhez tartozik.

Van Whool felkelt és lassú léptekkel kiment a szobából.

Júlia pedig ott maradt, lezárta a halott szemeit, keresztberakta a karját, elsimította rendetlen haját és még fél óra múltán is ott foglalatzkodott vele, mert hiszen éppen azt szerette Brentfordban, hogy gondját viselhette és munkát adott neki.

A Brentford-legenda.

(Függelék.)

A Brentford-történet - amelyet egyidejűleg két másik nyelven is feldolgozok - pontos és megbízható és igaz. A Brentford-legenda már kevésbé. A Brentford-történet siváran és egyszerűen bontakozott ki előttem az adatok alapján, amelyek Voorhoof listája és Van Whoool kisasszony naplója, valamint C. X. Brentford eredeti feljegyzéseiből származtak. Nem kellett mást tennem, mint alapos búvármunka és kellő tanulás útján megismerni a környezetet, amelyben Brentford élt s már kiszámíthattam a történetek Hogyanját s a Hogyanok Miértjét, anélkül, hogy önmagamnak túlzott szerepet juttattam volna.

Csak hogy ez a történet egyáltalán nem arra való, hogy élénkítse a vállalkozó kedvet és derűsebbé tegye az olvasó világszemléletét. Ezért egészítettem ki kutatásaimat a Brentford-legendára vonatkozóan is. Az itt következő megállapítások már lényegesen hiányosabbak magánál a történetnél; inkább afféle szemelvények egy nagy műből, amely - ismeretlen előttem.

Egy Johnson nevű állatkereskedő azt írja a Palembang-környéki gyűjtőhely vezetőjének, hogy a kilenc sziamang között, amelyet elfogott, kettő angol szavakat gagyog. Amikor a gyűjtőhelyre ért velük, elhívták Wallon professzort, a neves zoológust, aki heteken keresztül megfigyelés alatt tartotta ez értelmes állatokat. Wallon professzor, az Állatok Nyelve című ismert munkájában a következőket írja:

- Megállapításaim szerint az antropomorf-majmok közül a sziamangok nyelve a legfejlettebb, de mindannyian egy ősnyelv-családhoz tartoznak, amelyből az emberi beszéd is származott. Az átmenet elmosódott már, de csak olyan értelemben, hogy ez az ősnyelv *nem* fejlődött tovább. Elég, ha a szanszkrit alapzöngéjű *pari* (apa) és *momo* (anya) szavakra utalok. Ragot és képzőt nem ismernek, a fokozást (és szenvedélyt) szóismétléssel fejezik ki.

A megfigyelés céljából rendelkezésemre bocsájtott kilenc sziamang közül hat észrevehetően tompább és érzéketlenebb volt, mint a másik három, de valamennyi egynek engedelmessé vált. Ez az egy időnkint önmagára mutatott és „Moaka” névvel illette önmagát. Legsűrűbben használt szavuk a „Pepong” volt, amellyel valami bálványt, vagy őst jelöltek meg, aki a Holdban volt, vagy onnan fog leesni. „Moaka” gyakran valóságos szónoklatokat tartott a többiekhez és időnkint összezsáptá a tenyerét, amely mozdulat egészen szokatlan errefelé. Néhány mondatát sikerült megértenem és feljegyezniem:

- *A sziamangok ereje szétfolyt az esővel, (mint az eső) de Pepong leugrik (leesik) és nagy, erős nép lesz - (a sziamang-nép.)*

- *Pepong fehér volt és méz csurgott a szájából, Szigong karja volt ő és Szigong a Hold sugaraiból fonódott. De Pepong ismét visszatért Szigongba és Szigongból ismét Holdsugár lett.*

- Ennek a feltűnően homályos mítosznak, amely azonban mégiscsak mítosz volt, nagy lelkesítő ereje lehetett, mert ilyenkor mindig ugrálni és kiáltozni kezdtek...

Van der Lhine, a neves tigrisvadász, Szumátra hét, egymástól távol fekvő pontján, különböző törzsekből származó hét sziamangot fogott össze és mind a hét ismerte a „Pepong” szót.

Különböző tapasztalt és öreg vadászok egybehangzó vallomása alapján megállapíthatjuk, hogy a szumatrai sziamangok viselkedése az elmúlt évben általánosan megváltozott. Gyakran lehetett a földön ülő és járó sziamangcsoportokat látni; ezek a csoportok nem menekültek hanyatthomlok, hanem szembenéztek az emberrel és öklüket rázták... Igen sokszor faágakat és

bambuszpálcákat hordtak s azzal döfködtek maguk köré. Mindez érthetően meglepte a vadászokat, akik soha eddig ilyesmit nem tapasztaltak a sziamangok részéről.

Porhauw padangi fűszerkereskedő öttagú expedícióját hetven sziamang támadta meg, kövekkel és botokkal felfegyverkezve. A botokkal nem ütöttek, hanem szúrtak. Egy szolga lágyékába döfték a bambuszrudat és mindnyájuk élete veszélyben forgott, de Porhauw kiáltásaira szétfutottak. Porhauw maga volt a legjobban meglepve; és én sem értettem a dolgot, amíg meg nem tudtam, hogy Porhauw fűszerkereskedőnek lángvörös haja van és véletlenül bőrkabátot viselt. Saját előadása szerint:

- Majdnem elájultam az undortól, amikor körülöttem nyüzsögve összefogdostak. De nem bántottak.

Mások megfigyelték, hogy a sziamangmajmoknak még egy új szokásuk van: élelmiszert halmoznak fel és őriztetik éjjel-nappal. Egymással szemben is különös módon viselkednek. Veszély esetén nem hagyják egymást cserben, de viszont botokkal támadnak egymásra, csekélységekért...

Végeredményben nem mondhatjuk, hogy ez minden, ami Brentford álmaiból és tanításából megmaradt, mert nem ismerjük a sziamangok gondolatait. De a fentiek is felkeltik a reményt bennünk, hogy nem felejtették el az összetartás gondolatát; nem tévesztik össze a jóbarátot az ellenséggel; és generációról generációra erősödik majd bennük az érzés, hogy a legerősebb gondolat is gyengébb, mint a leggyengébb ütés. Ha elég életrevalóak, akkor akad majd köztük kivételes egyéniség, aki egyesíti őket a győzelem akarásában; aki nem hagyja békén élni őket, mert hiszen a béke: tespedés. Nem hiszem, hogy Brentford hiába élt. Minden háború véget ér egyszer, de a legelső háború sohasem ér véget; mert ha győzelem volt, akkor új győzelemre csábít, ha pedig vereség volt, akkor bosszúra kötelez. Brentford a sziamang-történelem első háborúját jelképezi, amely sohasem ér véget és feledhetetlen. A tigris, ha embervért kóstolt, embervért fog ontani, amíg lehet. És az ember, amióta megkóstolta saját véré, azóta saját vérére szomjas. És végül, nem inkább ember-e a sziamang, mint tigris?!

Néhány héttel ezelőtt a W...-i állatkertben jártam és sokáig ácsorogtam egy kivénhedt sziamang-majom ketrece előtt. Már jó ideig bámultunk egymásra, amikor tekintetem a ketrec fölötti táblára esett:

Hylobates syndactylus F. Cuv. Gibbon. Neve: Moaka.

Bevallom, hevesebben vert a szívem, amikor újra felnéztem, ennek az öreg, fájdalmas-teltekintetű emigránsnak a szeme közé. Egyszerre úgy éreztem, hogy a ketrecnek történelmi levegője van. Ime, Moaka, aki a Liauang-tó feletti fekete sziklán ült Brentford mellett, lelkesen és fiatalon és új, csodálatos harci kedvvel telve...

Később beszélgettünk egymással; az ör, aki arra sétált, meg is rökönyödött ezen, mert úgy találta, hogy a sziamang-majom angol kiejtése lényegesen jobb, mint az enyém. Moaka szívesen beszélt Brentfordról, aki meg fogja őt szabadítani szenvedéseitől; de amikor Dud-Darról és néhai feleségéről érdeklődtem, látszott rajta, hogy már nem emlékszik rájuk. Ugy láttam ebből, hogy szerelmi emlékeink kevésbé tartósak, mint politikai emlékeink. Talán a politika fontosabb része életünknek, mint a szerelem?! Nem, mert hiszen a szerelem szaporítja a fajt, a politika pedig fogyasztja.

Dehát, érdemes szaporítani?...

VÉGE.